

Limburgse vogels

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep
van het
Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

Editie
2004

JAARGANG 14

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt minimaal éénmaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Eindredactie

Jan Joost Bakhuizen

Redactie

Max Berlijn
Jan Boeren
Ton Cuijpers
Justin Jansen
Rob van der Laak
Nicole Reneerkens
Jacob van der Wee

Fotoredactie

Max Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen
tel. 043-4552511, e-mail: max.berlijn@nn.nl

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK Heerlen
tel. 045-5423454, e-mail: rob.vd.laak@home.nl

Figuren en diagrammen

Jan Boeren

Redactie Adviesraad

Boena van Noorden
Fred Hustings
Gijs Kurstjens
Jo van der Coelen
Arjan Ovaa

Layout & zetwerk Drukwerk

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht
SHD Grafimedia, Swalmen

Abonnementenadministratie

Nicole Reneerkens, p/a Vogelstudiegroep - Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond

Kosten los jaarnummer

Editie 2004, inclusief verzendkosten: € 12,- overmaken op postgiro
1134234, t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, o.v.v.
'Limburgse Vogels'. Leden van het Natuurhistorisch Genootschap
betalen € 9,50. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen
minimaal € 15,-. Voor België gelden dezelfde bedragen, over te
maken op gironummer 000-1507143-54 o.v.v. 'Limburgse Vogels'.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke, kunnen
schriftelijk doorgegeven worden aan de abonnementenadministratie
Limburgse Vogels, Natuurhistorisch Genootschap te Roermond (adres
zie boven).

provincie limburg

Dit nummer werd mede mogelijk gemaakt door een financiële
bijdrage van de Provincie Limburg.

Foto omslag

*Jonge Oehoes in een groeve in Zuid-Limburg, 11 juni 2004
(J.V.W. Quaedackers)*

Opmars van Oehoes in Zuid-Limburg

Paul Voskamp

In 1997 broedden Oehoes *Bubo bubo* succesvol in de ENCI-groeve in de St-Pietersberg juist ten zuiden van Maastricht. Hoewel er in 1983 een succesvol broedgeval werd beschreven (Ganzevles *et al.* 1985, Schepers 1989), er in 1985 een nest met eieren werd gevonden (SOVON 2002, med. T. van den Broek) en er sprake zou zijn geweest van succesvolle broedgevallen in de ENCI-groeve in 1994 en Zuidoost-Limburg 1996 (Trouw, 12 augustus 1996), was dit het eerste geval dat uitgebreid werd gedocumenteerd (Schepers 1997, Wiegant *et al.* 1999, van den Berg & Bosman 2001). In de ENCI-groeve is sindsdien jaarlijks een broedpaar aanwezig dat in openbaarheid jongen grootbrengt. Dat er inmiddels ook elders in Limburg Oehoes broeden is bij velen bekend, maar nog nooit in detail beschreven vanwege de kwetsbaarheid van de broedlocaties. Dit artikel beschrijft de broedgevallen in Limburg sinds 1997, voor zover bekend. Er worden gegevens over door Oehoes gegeten prooien gepresenteerd en in de discussie wordt ingegaan op het perspectief dat de Oehoe in Limburg heeft.

Methode

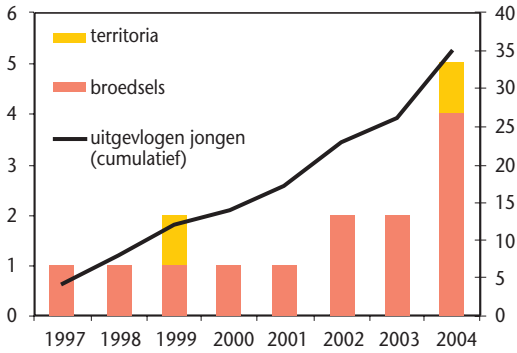
Informatie over het voorkomen van Oehoes in Limburg werd verzameld door de archieven van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Vogelwacht Limburg en SOVON te raadplegen en door navraag te doen bij waarnemers. In het overzicht zijn alle waarnemingen opgenomen die op een territorium of een broedgeval zouden kunnen duiden. Bij Cadier en Keer werden systematisch gegevens over voedselkeuze verzameld in 2002-2004 door de auteur tijdens 46 bezoeken aan een groeve in de maanden februari - oktober, aangevuld met gegevens van A. Ova (Limburgs Landschap) en J. Mingels (Vereniging tot Natuurbehoud Cadier en Keer). In de ENCI-groeve werden prooiresten verzameld door R.J.C. Bronckers (1998) en in 2002 door de auteur. Er werden in totaal 504 prooiresten genoteerd, waarvan er 94 werden gevonden in de vorm van braakballen. Omdat tussen de bezoeken aan de groeve bij Cadier en Keer vrijwel nooit meer dan drie weken verstreken en gevonden prooien

werden verwijderd, kon van 444 prooien de datum van de vangst worden geschat. Hier worden de geschatte vangstdata op maandbasis gepresenteerd.

Resultaten

Territoria en broedgevallen

De vestiging van een territorium in de ENCI-groeve werd begin maart 1997 ontdekt dankzij een radiouitzending waarop een roepende vogel te horen was. Het bleek te gaan om het mannetje dat riep vanaf een televisieantenne. Er werd door het paar succesvol gebroed in de noordelijke lob van de groeve, in de opening van een door de mergelwinning aangesneden gangenstelsel. Er werden dat jaar vier jongen grootgebracht. In 1998 was deze nestplaats door de voortschrijdende mergelwinning verdwenen en verkaste het broedpaar naar een andere locatie in dezelfde lob van de groeve. Ditmaal werd er gebroed op een richel, waarbij het nest achter een boompje lag. Wederom werden er vier jongen grootgebracht. Van maart tot juni 1999 werden er in de Julianagroeve te Cadier en Keer twee Oehoes aangetroffen, maar een broedgeval kon niet worden vastgesteld (SOVON 2002), hoewel er sprake zou zijn van "een paar bij een nest" (van der Vliet *et al.* 2001). Op 2 september 1999 werd in Bemelen echter een jonge vogel als prikkeldraadslachtoffer gevonden (collectie Natuurhistorisch Museum Maastricht). Hoewel het hier om een jong van elders kan gaan is niet uit te sluiten dat er in de Julianagroeve (op enkele kilometers van de vindplaats) dat jaar toch onopgemerkt is gebroed. In 1999 werd in de ENCI-groeve dezelfde nestplaats gebruikt als in 1998, met alweer vier jongen als resultaat. Eind 1999 werd vastgesteld dat het mannetje van het ENCI-paar verdwenen was, maar de opengevallen plaats werd al snel door een nieuwe partner opgevuld (H. Damink). In het broedseizoen van 2000 vestigden de Oehoes van de Pietersberg zich op dezelfde richel als in 1998 en 1999. Ondanks de partnerwisseling werd er met succes gebroed, maar er werden slechts twee jongen grootgebracht. Op de rand van de groeve tegenover de nestplaats werd een heuse uitkijkpost ingericht, waardoor een breed publiek het broedgeval

Figuur 1. Verloop van het aantal territoria, broedsels (linker as) en cumulatief verloop van het aantal uitgevlogen jongen (rechter as) van Oehoehoes in Limburg.

kon gadeslaan. In 2001 was het resultaat op dezelfde nestplek drie jongen. Een van de jongen klauterde al op jonge leeftijd uit het nest en was daarom geruime tijd niet vindbaar. Diverse bronnen geven daarom twee uitgevlogen jongen op als broedresultaat. Het staat echter vast dat er uiteindelijk drie jongen de vliegvlugge leeftijd bereikten.

In het vroege voorjaar van 2002 kon het paar in de ENCI-groeve niet meer terecht op de voor het publiek goed te bezichtigen nestplek omdat de nestrichel in de voorafgaande winter afbrokkelde. Het broedpaar verplaatste zich ditmaal ruim vierhonderd meter verder de groeve in, waar in een rechthoekige nis een broedsel werd gestart waarvan uiteindelijk vier jongen uitvlogen. In hetzelfde jaar werd tijdens een Steenuileninventarisatie in maart een Oehoepaar gevonden in een kalksteengroeve bij Cadier en Keer (T. Bakker). Aanvankelijk kon geen nest in de groeve worden gevonden. Pas nadat er twee jongen uit de diepe nestholte waren geklauterd, werd vastgesteld dat er toch met succes was gebroed.

In 2003 waren zowel in de ENCI-groeve als bij Cadier en Keer weer Oehoeparen present. In de ENCI-groeve werd een broedsel gestart in de nis waarvan ook in 2002 gebruik werd gemaakt. Op 12 april 2003 echter werd het mannetje van het paar dood in de groeve aangetroffen. Op 18 april werd het vermoedelijke vrouwtje van het paar nog waargenomen (J. Jansen), daarna – voor zover bekend – niet meer. Het nest werd naar aanleiding van de dood-

Jonge Oehoehoes (circa 9 weken oud) op het nest in een groeve in Zuid-Limburg, juni 2003 (R. Schols)

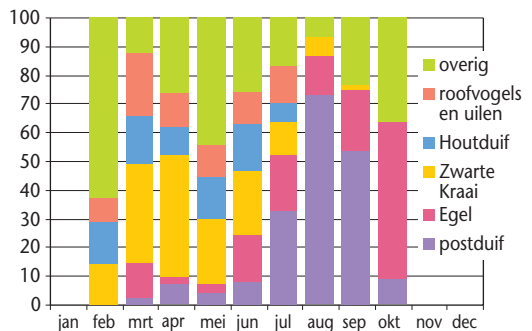
Een door een Oehoe
afgepelde egelhuid,
Maastricht, september 2004
(P. Voskamp)

vondst door medewerkers van de ENCI gecontroleerd, maar hierin werden geen eieren of jongen aangetroffen (P. Mergelsberg). Op de locatie bij Cadier en Keer werd een broedsel gestart op een geheel onbeschutte richel. Ondanks de kwetsbaarheid van deze nestplaats slaagde het paar erin om drie jongen groot te brengen. Eén van de jongen verliet het nest al na vier weken en werd pas herontdekt toen er nachtelijke video-opnamen werden gemaakt (H. Don). In het ouderafhankelijke stadium vloog op 13 september één van de jonge vogels in het prikkeldraad (W. Roosen). Dit dier kon op 23 oktober 2003 worden vrijgelaten na een korte revalidatie (J. Erkens, S. Jansen). Omdat de vogel bij het vrijlaten was voorzien van een radiozender kon worden vastgesteld dat het dier na twee dagen de ouderlijke groeve had verlaten en zich vestigde in een naastgelegen mergelgroeve. Na drie weken kon het radiosignaal van de zender niet meer worden ontvangen (gegevens auteur). Op 15 september werd het mannetje van dit broedpaar in verzwakte toestand gevonden in de groeve. De vogel stierf een dag later.

Het broedseizoen van 2004 begon met de verrassing dat zich zowel in de ENCI-groeve als bij Cadier en Keer nieuwe oehoemannen hadden gevestigd. Het paar in de ENCI-groeve begon een broedsel op dezelfde nestplaats als in 2003 en wist drie jongen groot te brengen (opgave ENCI), hoewel er bij controles in het grote jongenstadium telkens slechts één jong in het nest werd gezien (B. Streutjens). Bij een nacontrole op 16 augustus 2004 werden toch drie bedelende jongen gehoord. Waarschijnlijk zijn hier twee van de jongen al vroeg uit het nest geklauterd. Het paar bij Cadier en

Keer vestigde zich in een diep gat in de kalksteen, waardoor de broedende vogel pas na lang zoeken werd ontdekt. Hier werden drie jongen grootgebracht. In juni werd vastgesteld dat het met een zender uitgeruste jong uit 2003 weer (of nog steeds) aanwezig was in de naastgelegen kalksteengroeve. De staartveer waarop de (inmiddels uitgewerkte) zender was geplakt was nog niet geruid, zodat de vogel kon worden herkend aan de zender, die door de telescoop zichtbaar was. Deze vogel was vermoedelijk niet gepaard. In maart werd vastgesteld dat er in een andere kalksteengroeve in het westelijk Heuvelland een derde paar aanwezig was. Hoewel hier in eerste instantie geen nest kon worden ontdekt bleken er in juni toch twee bedelende uitgevlogen jongen in de groeve aanwezig. De verrassing werd nog groter toen er in een andere Zuid-Limburgse groeve een vierde paar werd gevonden dat

Figuur 2. Relatieve seizoensverdeling van door Oehoes gegeten prooien, Cadier en Keer 2002-2004, n=444 (n februari = 35, n maart = 41, n april = 42, n mei = 54, n juni = 62, n juli = 71, n augustus = 59, n september = 47, n oktober = 33)

drie jongen wist groot te brengen. In juli werd als klap op de vuurpijl een vijfde paar in een grindgroeve gevonden, dat, getuige de vele prooi-resten, al minimaal een jaar in de groeve aanwezig moet zijn geweest. Of dit laatste paar jongen heeft gehad kon niet worden vastgesteld. Tijdens vier nachten in juli en augustus konden in ieder geval geen bedelende jongen worden vastgesteld. In de directe omgeving van drie van de vier andere door Oehoes bezette groeves waren op dat moment nog wel bedelende jongen te horen.

Na het broedseizoen werd bekend dat er in Maasbree een niet-vliegvlugge jonge Oehoe, van onbekende herkomst, bij een vogelasiel was binnengebracht. Vermoedelijk was deze afkomstig van een

broedgeval in de omgeving van Venlo, mogelijk juist over de Duitse grens (G. Wasink).

Voedsel

Tabel 1 geeft een overzicht van door Oehoes gegeten prooien. De Oehoes bestrijken een spectrum van prooi-soorten, variërend van Veldmuis tot Haas. Ongeveer 70% van de gevonden prooien zijn vogels, zowel op basis van aantal als op basis van gewicht. Ook wanneer de gevonden braakballen (de enige manier om het aandeel Veldmuizen en Woelratten te kwantificeren) worden bekeken blijkt dat vogels de hoofdmoot van het menu vormen. Op basis van aantallen blijkt bijna een kwart van de gevangen

Soort	Latijnse naam	aantal	gewicht gem. (g)	aantal (%)	gewicht (%)
postduif	<i>Columba livia</i>	119	300	23,6	16,8
Zwarte Kraai	<i>Corvus corone</i>	76	520	15,1	18,6
Egel	<i>Erinaceus europaeus</i>	68	500	13,5	16
Woelrat	<i>Arvicola terrestris</i>	40	177	7,9	3,3
Houtduif	<i>Columba palumbus</i>	39	500	7,7	9,2
Veldmuis	<i>Microtus arvalis</i>	18	30	3,6	0,3
Bruine Rat	<i>Rattus norvegicus</i>	13	370	2,6	2,3
Torenvalk	<i>Falco tinnunculus</i>	12	175	2,4	1
Ekster	<i>Pica pica</i>	11	210	2,2	1,1
Kievit	<i>Vanellus vanellus</i>	10	220	2	1
Wilde eend	<i>Anas platyrhynchos</i>	9	1050	1,8	4,4
Meerkoet	<i>Fulica atra</i>	9	700	1,8	3
Kerkuil	<i>Tyto alba</i>	9	320	1,8	1,4
Buizerd	<i>Buteo buteo</i>	7	800	1,4	2,6
Gaai	<i>Garrulus glandarius</i>	7	160	1,4	0,5
Kokmeeuw	<i>Larus ridibundus</i>	6	250	1,2	0,7
Ransuil	<i>Asio otus</i>	6	275	1,2	0,8
Konijn	<i>Oryctolagus cuniculus</i>	5	1900	1	4,5
Turkse Tortel	<i>Streptopelia decaocto</i>	5	140	1	0,3
Fazant	<i>Phasianus colchicus</i>	4	1100	0,8	2,1
Kauw	<i>Corvus monedula</i>	4	225	0,8	0,4
Mol	<i>Talpa europaea</i>	3	100	0,6	0,1
Haas	<i>Lepus europaeus</i>	3	2500	0,6	3,5
Waterhoen	<i>Gallinula chloropus</i>	3	300	0,6	0,4
huiskat	<i>Felis catus</i>	2	2000	0,4	1,9
Blauwe Reiger	<i>Ardea cinerea</i>	2	1400	0,4	1,3
Bosuil	<i>Strix aluco</i>	2	450	0,4	0,4
Kramsvogel	<i>Turdus pilaris</i>	2	105	0,4	0,1
Hermelijn	<i>Mustela erminea</i>	1	200	0,2	0,1
Steenmarter	<i>Martes foina</i>	1	1400	0,2	0,7
Sperwer	<i>Accipiter nisus</i>	1	200	0,2	0,1
Wespendief	<i>Pernis apivorus</i>	1	890	0,2	0,4
Havik	<i>Accipiter gentilis</i>	1	850	0,2	0,4
Patrijs	<i>Perdix perdix</i>	1	285	0,2	0,1
Steenuil	<i>Athene noctua</i>	1	170	0,2	0,1
Groene Specht	<i>Picus viridis</i>	1	190	0,2	0,1
Merel	<i>Turdus merula</i>	1	100	0,2	0
Grote lijster	<i>Turdus viscivorus</i>	1	115	0,2	0,1

Tabel 1. Door Oehoes gegeten prooien, Cadier en Keer 2002-2004, ENCI-groeve 1997 en 2002, n=493, gewichten gebaseerd op Bijlsma 1993 en Lange et al. 1994 (met aanpassingen wanneer enkel of voornamelijk jonge dieren werden aangetroffen).

prooien postduiven. Het aandeel tamme duiven neemt sterk toe met het vorderen van het broedseizoen, om vervolgens na september sterk af te nemen, waarschijnlijk gerelateerd aan het wedstrijdseizoen voor postduiven (figuur 2). Van 32 gevonden ringen bleken er maar liefst 26 afkomstig van Belgische of Duitse postduivenhouders, wat het idee bevestigt dat het hier met name gaat om gestrande wedstrijdduiven en niet om duiven van lokale houders. De Oehoes plukken 's nachts of in de schemering rustende duiven van gebouwen. In het geval van het paar in de ENCI-groeve worden waarschijnlijk met name in de groeve, op het gebouw van de ENCI-fabriek, slapende duiven gevangen. In het geval van het paar van Cadier en Keer gaat het waarschijnlijk voornamelijk om duiven die overnachten in de bebouwing van Cadier en Keer, Bemelen en 't Rooth, aangezien uit deze drie kernen waarnemingen van jagende Oehoes bekend zijn. In Cadier en Keer werd een Oehoe in de avondschemering zittend boven in de "meiboom" op het kerkplein waargenomen (J. Mingels) en werden de bedelende jongen gedurende augustus 2003 's nachts zittend op daken in de dorpskern gezien. De Zwarte Kraai vormt met ruim 15% de tweede prooi op basis van aantal, maar is op basis van gewicht de belangrijkste prooi. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat 40 van de 76 gevonden Zwarte Kraaien werden gevangen in de maanden maart-juni van 2002 en augustus 2004. Gedurende deze periodes waren bij Cadier en Keer slaapplaatsen tot ca. 100 niet-broedende Zwarte Kraaien aanwezig, die door het daar aanwezige Oehoe paar effectief werden geëxploiteerd. Houtduiven worden bijna tijdens de gehele onderzochte periode door Oehoes gevangen, maar zijn vooral van belang in de periode februari – juni, wanneer er nog weinig Egels en vrijwel geen postduiven worden gevangen. Dit geldt ook voor de categorie "roofvogels en uilen", die tot in juli worden gevonden en in maart zelfs de belangrijkste prooigroep vormde. Er werden niet minder dan 19 uilen, verdeeld over vier soorten en 22 roofvogels van vijf soorten gevonden. In 2004 werd een adult vrouwtje Wespandief geplukt onder het oehoenest gevonden, dat vermoedelijk bij het in de nabijheid broedende paar behoorde. De in de groeve van Cadier en Keer jaarlijks broedende Torenvalken eindigen gedurende de onderzoeksperiode ieder jaar als maaltijd op het oehoenest. Hetzelfde gold voor een buizerd paar dat in 2004 een nest had in een boom op de groeverand: na het uitvliegen van de drie jongen (die luidruchtig bedelden) werden ze binnen anderhalve week alledrie geplukt teruggevonden.

De Egel is een belangrijke prooi soort, op basis van gewicht en aantal de derde prooi in het voedselspectrum. Specifiek het hoge aantal Egels in oktober is opvallend. Ook Egels worden vermoedelijk voor een belangrijk deel in de bebouwde kom gevangen. Vondsten van een dode Egel in een dakgoot en een nog levende (!) op een schoorsteen in Cadier en Keer (J. Mingels) getuigen hiervan.

Woelratten, waarvan in Zuid-Limburg een terrestrische vorm voorkomt (ook wel molmuis genoemd), werden als talrijkste kleine zoogdier in braakballen in Cadier en Keer aangetroffen. Ook bij het ENCI-paar werden Woelratten als prooi gevonden (Bronckers 1998). Het aantal gevonden Woelratten in Cadier en Keer nam echter af van 29 in 2002 naar 9 in 2003 naar slechts 2 in 2004.

De categorie "overig" omvat een bonte verzameling prooien, die bijna alle in enige aantallen aanwezige potentiële prooidieren in Zuid-Limburg omvat, inclusief huiskatten. Opvallende afwezige in de prooijlijst is de Vos *Vulpes vulpes*. Vossen vallen als juveniel binnen de gewichtscategorie van door Oehoes gevangen prooien. Vossen zijn vrij talrijk aanwezig in Zuid-Limburg en struinen vaak rond in de buurt van de nestlocaties van Oehoes, op zoek naar prooiresten. Bij twee gelegenheden werd zelfs waargenomen dat een Vos een prooi van een (jonge) Oehoe probeerde af te pakken (zonder succes: de Oehoe schrikte de Vos af door zich groot te maken en knappende geluiden met de snavel te maken). Het is ook opvallend dat de Hamster *Cricetus cricetus* niet is aangetroffen als prooi van Limburgse Oehoes. Binnen hun vliegbereik bevinden zich drie hamsterkernleefgebieden waar anno 2004 weer Hamsters leven. Het paar van Cadier en Keer bevindt zich minder dan twee kilometer van het hamsterkernleefgebied bij Sibbe. De vogels zijn diverse keren waargenomen in de omgeving van het kernleefgebied. De gezenderde juveniele Oehoe, die in de herfst van 2003 werd gevolgd, werd zelfs jagend aangetroffen aan de rand van het gebied. Uit zenderonderzoek aan Hamsters blijkt dat deze te maken hebben met een hoge predatiedruk door Vossen en kleine marterachtigen (G. Müskens, Alterra). De zenders en transponders (waarmee de meeste Hamsters zijn voorzien), werden echter niet teruggevonden of gedetecteerd in braakballen van Oehoes. Eén gezenderde Hamster werd teruggevonden in een door Oehoes bezette groeve, maar werd er vermoedelijk door Vossen naartoe gebracht en begraven (R. van Kats, Alterra).

Discussie

De Oehoe verdween in de jaren zeventig uit grote delen van het broedgebied in Midden-Europa door menselijke oorzaken (landbouwgif en afschot). De terugkeer van de Oehoe was in grote delen van het voormalige verspreidingsgebied ook gekoppeld aan menselijke activiteiten: grootschalige herintroducties. Ten gevolge van herintroducties vanaf 1968 in de middelgebergtes van westelijk Duitsland ontwikkelde zich in de driehoek Aken-Bonn-Trier vanaf 1975 een broedpopulatie (Bergerhausen & Willems, 1988). In Noordrijn-Westfalen broedden in 2002 100-120 paren (Wassink, 2003), ook als gevolg van deze herintroducties. In 1993 werden in de middelgebergtes van westelijk Duitsland ruim 200 broedparen vastgesteld (Bergerhausen 1994). De ontwikkelingen in Duitsland hielden niet op bij de grens. In oostelijk Wallonië, de Ardennen, vestigden zich eind jaren tachtig de eerste broedparen. De huidige Belgische populatie is naar schatting 30 broedparen groot (D. Vangeluwe). Het vestigen van Oehoes in Limburg kan worden gezien als een direct uitvloeisel van deze ontwikkelingen. Inmiddels heeft zich ook een succesvol paar gevestigd in de Achterhoek (2002-2004). De snelle vervanging van weggevallen broedvogels, zoals in drie Limburgse gevallen kon worden vastgesteld, duidt op het voorhanden zijn van voldoende rekruten. De opkomst van de Oehoe in Nederland ligt niet direct voor de hand, omdat het nog maar de vraag is of er gesproken kan worden van een terugkeer als broedvogel aangezien historische broedgevallen niet bekend

zijn. In de periode 1880-1970 was de Oehoe in Nederland een zeldzame dwaalgast met slechts drie waarnemingen (Bijlsma 2004). Dat de Oehoe ooit eerder een broedvogel in ons land was kan enkel worden gegist naar aanleiding van een vondst van naar schatting 4000 jaar oude resten bij een opgraving (van den Berg & Bosman 2001).

De Oehoe heeft in Zuid-Limburg een kans gekregen door de aanwezigheid van groeves waarin geschikte nestgelegenheid werd gevonden op steilwanden in mergel-, grind- en diepe kleigroeves. Optimisme is echter waarschijnlijk niet op zijn plaats aangezien het aantal potentiële broedplekken uiterst gering is. Bovendien worden op één na alle huidige broedlocaties (op termijn of actueel) bedreigd door afwerking van de groeves, waarbij steilwanden vaak als gevaarlijk worden beschouwd en worden weggevoerd onder flauw aflopende taluds. De secundaire economische functie van een aantal groeves als deponie van grond (of ander materiaal, bijvoorbeeld vuursteen) heeft een vergelijkbaar gevolg. Peters (1999) ontwikkelde een visie voor natuurvriendelijke inrichting en beheer van mergelgroeves die door de Provincie Limburg werd overgenomen. Hierin werden voor Oehoes gunstige inrichtingsvoorstellen gedaan. De publicatie vestigde de aandacht op de bijzondere natuurwaarde van deze “verborgen valleien”. Bij overdracht van groeves aan natuurbeherende organisaties bestaat er echter een groot risico dat deze worden opengesteld voor het publiek. Oehoes blijken goed in staat zich aan te passen aan (goed voorspelbare) industriële activiteiten in nog in exploitatie zijnde groeves. Openstel-

ENCI-groeve bij Maastricht, de bekendste broedplek van een paartje Oehoes, uitzicht op de nestplaats uit 2002-2004 (kleine nis centraal in beeld), augustus 2004 (P. Voskamp)

ling van groeves voor recreatie leidt echter onvermijdelijk tot het ongeschikt raken als broedplek voor Oehoes. Deze ontwikkelingen, gecombineerd met het feit dat er in het huidige overheidsbeleid geen nieuwe mergelwinningen worden toegestaan (Provincie Limburg, 1994), maakt dat de toekomstverwachting voor op steilwanden broedende Oehoes in Nederland niet rooskleurig is. Interessant is in dit verband het feit dat het broedpaar dat zich in 2002 in de Achterhoek vestigde broedde op een boomnest (een oud buizerdnest), en in 2003 en 2004 op een kunstnest in een boom (G. Wassink). De vestiging van een boombroedende populatie heeft in Nederland (dat rijk aan roofvogelnesten is) waarschijnlijk veel perspectief. Het is echter de vraag of het in bomen broeden van Oehoes in West-Europa als natuurlijk moet worden beschouwd. Glutz von Blotzheim *et al.* (1971) schrijven dat het gebruik van roofvogelnesten als nestplaats enkel bekend is uit Oost-Europa. Het broeden op roofvogelnesten komt nu echter ook voor in gebieden waar in gevangenschap gefokte Oehoes doelbewust op boomnesten zijn geïntroduceerd. Dit is het geval in Sleeswijk-Holstein, waar 72% van de succesvolle paren in bomen broedde (Hamann, 2002). Het broedgeval in de Achterhoek blijft in dat verband vreemd aangezien in het naburige Noordrijn-Westfalen enkel op steilwanden wordt gebroed (Wassink, 2004). Los van de beschikbaarheid van nestplaatsen is het de vraag of het Nederlandse landschap een groeiende oehoepopulatie van voldoende voedsel kan voorzien (Bijlsma, 2004). De Oehoe komt in Nederland op het moment waarop de voedselbasis voor predatoren die afhankelijk zijn van prooien tussen 100 gram en een kilo grotendeels is ingestort. De broedpopulatie van de Houtduif is in het Oost-Nederlandse zandgebied sterk afgenomen ten gevolge van landbouwintensivering en specifiek het vervuilen van de graanteelt voor de teelt van maïs (SOVON, 2002); de populatie van het Konijn is gedecimeerd ten gevolge van de virusziekte VHS. De Zwarte Kraai is nog talrijk aanwezig in het Nederlandse landschap en heeft het afgelopen decennium een positieve populatietrend vertoond (SOVON, 2002). Te vrezen valt echter voor de uitwerking van het bij landelijke vrijstelling toestaan van het gebruik van kraaienvangkooien (waarmee massale vangsten worden gerealiseerd) aan agrarische grondgebruikers.

Het effect van deze ontwikkelingen in de prooibasis is al zichtbaar in de populatieontwikkeling en het

broedsucces van de Havik in Oost-Nederland: leegloop van broedgebieden en hongerende jongen op de nesten (Bijlsma, 2004). Het prooispectrum van de Havik overlapt voor een belangrijk deel met dat van de Oehoe. Uitzondering vormen Egels en Woelratten, die belangrijke prooien voor Oehoes vormen maar door Haviken nauwelijks tot niet worden gegeten. Mogelijk heeft de Oehoe met het eten van Egels (die netjes worden gepeld, zie foto) een niche gevonden die in Nederland kansen biedt. Egels bereiken in het Nederlandse buitengebied over het algemeen geen hoge dichtheden (Huijser, 2000); de dichtheden in groene buitenwijken en dorpen zijn echter beduidend hoger (Zing, 1993). Kristiansson (1984) suggereerde dat Egels de bebouwde kom opzoeken om predatie (door Dassen en Oehoes) te vermijden. De Zuid-Limburgse Oehoes trekken zich hier echter maar weinig van aan. Ook van het Achterhoekse oehoepaar is gebleken dat het een belangrijk deel van de prooien in bebouwd gebied ving (Wassink, 2003). Glutz von Blotzheim *et al.* (1971) vermelden dat Oehoes menselijke bebouwing als jachtgebied mijden. Het feit dat de Nederlandse Oehoes het tegenovergestelde doen lijkt gezien het gunstige prooiaanbod in bebouwd gebied (en de misère in het buitengebied) geen slechte keuze.

Het aandeel roofvogels en uilen in het menu van het oehoepaar in Cadier en Keer was verrassend groot en omvatte een grote variatie aan soorten. Voor Torenvalk, Kerkuil en Ransuil is te verwachten dat deze predatiedruk een effect op de populaties heeft, althans op lokaal niveau. De Oehoe als predator van roofvogels of andere uilen is veelbesproken en al in de historische literatuur beschreven (Glutz von Blotzheim *et al.*, 1971). Recent is predatie van deze soorten in verband gebracht met voedselstress (Serrano, 2000). Illustratief in dit verband is het verschil tussen de door Wassink (2003) in de Achterhoek gevonden prooien en de in deze studie gevonden verdeling. In de Achterhoek werden veel minder roofvogels en uilen als prooi gevonden. Het daar gevolgde paar vestigde het territorium dichtbij een verlicht industrieterrein met een groot aanbod aan overnachtende postduiven, die de belangrijkste voedselbron vormden. Dit paar had verder de beschikking over een waterrijk leefgebied met een groot aanbod van Meerkoeften en Waterhoentjes. Het feit dat het oehoepaar in Cadier en Keer, dat een beperktere variatie aan voedselhabitats tot zijn beschikking heeft, zich op het vangen van roofvogels en uilen heeft toegelegd

kan daarom worden opgevat als een teken van armoede. Gedwongen door schaarste van traditionele prooien als Konijnen en Houtduiven zit er niets anders op dan over te schakelen op eigenlijk oninteressante prooien (want schaars en risicovol) zoals roofvogels en uilen. Een vergelijkbaar effect is al zichtbaar bij Haviken in grote voedselarme bosgebieden, waar Wespddieven grote verliezen lijden door havikpredatie (R. Bijlsma) en waar Torenvalk, Boomvalk, Sperwer en Ransuil bijna zijn verdwenen (Bijlsma, 2004). Met name bij een schaarse en traag voortplantende soort als de Wespddief is hiervan een effect op populatieniveau te verwachten. In dit verband wordt de komst van de Oehoe in Nederland met argusogen bekeken (“Uil van Troje”, Bijlsma, 2004). Ook in het Verenigd Koninkrijk, waar sinds een aantal jaren één broedpaar aanwezig is, lijkt zelfs sprake van oehoegangst onder vooraanstaande natuurbeschermers (med. F. Beeley). Niet te voorspellen is echter wat de impact van nog een grote gevleugelde predator op het Nederlandse ecosysteem zal zijn wanneer boombroedende Oehoes inderdaad vaste voet in Nederland krijgen, omdat onbekend is welke dichtheden Oehoes in ons landschap zullen bereiken. Bovendien is onbekend hoe de interferentie tussen Oehoes en Haviken (Hamann, 2002; Busche *et al.*, 2004) in Nederland zal uitpakken. Haviken vallen immers binnen het prooispectrum van Oehoes.

Dankwoord

Informatie of hulp anderszins heb ik gekregen van de volgende personen, waarvoor dank: Peter Mergelsberg (ENCI), Jo Langeweg (Ankerpoort Maalbedrijven), Hans Damink, Jo van der Coelen, Boena van Noorden, Ran Schols, Carlo van Seggelen, Lei Heijkers, Ruud van Dongen, Theo Bakker, Dirk Zoetebier, Peter Nijskens, Jurgen Mingels, Wiel Roosen, Rob van der Laak, Rob Bijlsma, Jan Joost Bakhuizen, Amira Hasanović, Gejo Wassink, Wil Quaedackers, Stef van Rijn, Gerard Muiskens, Bob Streutjens, Justin Jansen, Tim van den Broek, Mark Zekhuis, Hugh Jansman, Jean-Yves Paquet, Peter Voskamp, Albert Winkelman, Ruud van Kats, Jo Erkens, Sil Jansen, Arjan Ovaa, Frans Schepers, Roy Dennis, Fergus Beeley, Max Berlijn en Huub Don.

Paul Voskamp

Bastiaensstraat 20, B-3700 Tongeren – pjvosman@versateladsl.be

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 2001. Zeldzame vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 1). Tweede, herziene druk. GMB Uitgeverij, Haarlem & KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Bergerhausen W. & H. Willems, 1988. Methodik und Effizienz der Bestandskontrolle einer Population des Uhus (*Bubo bubo* L.). Dargestellt am Beispiel zehnjähriger Erfahrungen aus der Eifel. *Charadrius* 24: 171-187.
- Bergerhausen W., 1994. Wiederansiedlung des Uhus (*Bubo bubo*) in den nordwestdeutschen Mittelgebirgen - Resümee eines Projekts. *Eulen Rundblick* 40/41: 23-28.
- Bijlsma R.G., 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G., 2004. Oehoe, uil van Troje? *Vliegend Hert* 1:30-44.
- Bronckers R.J.C., 1998. Wat staat er op het menu van de Oehoe in Maastricht? *Natuurhistorisch Maandblad* 87: 190-192.
- Busche G., H.J. Raddatz & A. Kostrzewa, 2004. Nistplatz-Konkurrenz und Prädation zwischen Uhu (*Bubo bubo*) und Habicht (*Accipiter gentilis*): erste ergebnisse aus Norddeutschland. *Die Vogelwarte* 42: 169-177.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985. Vogels in Limburg. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XXXV aflevering 5-15, Maastricht.
- Glutz von Blotzheim U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel, 1971. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, Band 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Hamann C., 2002. Uhu, Jagd und Artenschutz. Jahresbericht 2002. Ministerium für Umwelt, Natur und Forsten des Landes Schleswig-Holstein, Kiel.
- Huijser M.P., 2000. Hedgehog traffic victims and mitigation strategies in an anthropomorphic landscape. Proefschrift, Wageningen Universiteit, Wageningen.
- Kristiansson H., 1984. Ecology of a hedgehog *Erinaceus europaeus* population in Southern Sweden. Thesis, University of Lund, Lund.
- Lange R., P. Twisk, A. Van Winden & A. Van Diepenbeek, 1994. Zoogdieren van West-Europa. KNNV-uitgeverij, Utrecht.
- Peters B., 1999. Verborgene valleien. Ecologie en beheer van mergelgroeves in Zuid-Limburg. De Cursfgroeve als voorbeeld. Rapport Stichting Ark, Hoog Keppel.
- Provincie Limburg, 1994. Provinciaal ontgrondingenplan, deelplan kalksteen. Provincie Limburg, Maastricht.
- Schepers F., 1989. Oehoe-waarnemingen in Limburg. *Limburgse Vogels* 0: 32.
- Schepers F., 1997. Oehoe broedt succesvol in Zuid-Limburg. *Limburgse Vogels* 8: 83-84.
- Serrano D., 2000. Relationship between raptors and rabbits in the diet of Eagle Owls in southwestern Europe: competition removal or food stress? *Journal of Raptor Research* 34: 305-310.
- SOVON, 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS, Leiden.
- van der Vliet R.E., J., van der Laan & CDNA, 2001. Rare birds in the Netherlands in 2000. *Dutch Birding* 23: 315-347.
- Wassink G., 2003. Eerste broedgeval van Oehoe *Bubo bubo* in de Achterhoek. *Limosa* 76: 1-10.
- Wassink G.J., 2004. Opmars van de Oehoe (*Bubo bubo*) in Nederland, een langzaam proces. *De Leunink* 31-1: 3-13.
- Wiegant W.M., A. de Bruin & CDNA, 1999. Rare birds in the Netherlands in 1997. *Dutch Birding* 21: 65-81.
- Zing R., 1993. Der Igel und sein Lebensraum. *Wildbiologische Erkenntnisse*. Voordracht Fachtagung "Rund um den Igel", 18-19 sept. 1993, Stuttgart. (In: Mulder J.L. 1996. Egels en auto's een literatuurstudie. Rapport VZZI RWS-DWW: 16).

Het succes van Sibbe voor broedvogels en overwinterende akkervogels

Ruud van Dongen

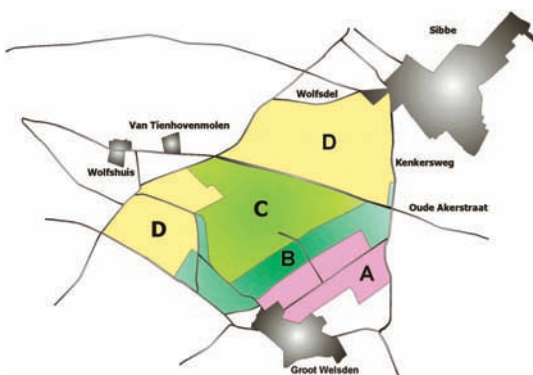
In 2002 werd bij Sibbe, op het plateau van Margraten, het eerste van de elf begrensde hamsterreservaten ingericht. Bij deze inrichting werd het grootste deel van het reservaat opgedeeld in stroken en ingezaaid met diverse gewassen; voornamelijk luzerne en granen. In eerdere jaren waren er in het zuidelijk deel van het gebied al enkele poelen aangelegd, waren graften heringeplant en werden regenwaterbuffers aangelegd in het kader van erosiebestrijding en het voorkomen van wateroverlast. Het was aannemelijk dat de hierboven beschreven nieuwe inrichting van het gebied van invloed zou zijn op de broedvogelbevolking en daarom werd besloten om het hamsterkernleefgebied bij Sibbe op te nemen in het reguliere broedvogelmonitoringprogramma dat jaarlijks wordt uitgevoerd door medewerkers van de provincie Limburg.

Een van de uitvloeisels van het genoemde beheer is de aanwezigheid van verruigde stoppelakkers en overstaand graan in najaar en winter. Op een perceel bij Groot Welsden dat in 2001 al op extensieve manier beheerd werd door het Limburgs Landschap werd in het vroege voorjaar van 2002 een groep van 30 Geelgorzen *Emberiza citrinella* aange- troffen en bij Strucht was in die tijd een groep van

circa 100 exemplaren aanwezig op een braakliggende, verruigde akker. In het verleden was het al vaker voorgekomen dat tijdelijk extensief gebruikte percelen veel vogels aantrokken. Zo was in februari 1999 een groep van circa 300 Geelgorzen aanwezig bij Ubachsberg, in gezelschap van een groepje van 14 Grauwe Gorzen *Miliaria calandra* (!). Naar aanleiding van deze voorgaande gevallen werd er binnen het kringetje van vogelskijkende provincie medewerkers druk gespeculeerd over het eventuele succes van de inrichting van het gebied bij Sibbe voor overwinterende akkervogels en op 10 oktober 2002 werd de eerste officiële wintertelling uitgevoerd. Naar begrippen van die tijd was het een leuke telling met enkele tientallen Geelgorzen en groepen Kneu *Carduelis flavirostris* en Veldleeuwrik *Alauda arvensis*. Ook werd kort een Grauwe Gors gezien. Hoewel de waarnemers nog even twijfelden of ze het wel bij het rechte eind hadden, bleek later die winter dat het voorkomen van Grauwe Gorzen alhier geen eenmalig verhaal was. Op 12 november werd in de buurt van de Van Tienhovemolen een groep van maar liefst 21 Grauwe Gorzen gezien en in deze maand werden ook enkele honderden Geelgorzen gezien. Al met al was er voldoende aanleiding om bij Sibbe iedere maand een telling uit te voeren. Daarnaast werden in januari 2003 vrijwilligers gezocht om ook andere akkergebieden op overwinterende vogels te onderzoeken.

Methode

Zowel voor de broedvogeltelling als voor de wintertelling werd gekozen voor het volgen van een vaste route. De opdracht was echter om er zoveel mogelijk uit te halen, dus als de omstandigheden dit vroegen mochten kleine uitstapjes worden gemaakt. Dit om dubbeltellingen te voorkomen of juist om twijfel over uitsluitende waarnemingen weg te nemen. Bij de broedvogelkartering werd verder gekozen voor de bij de provincie gebruikelijke methode van vijf tellingen tussen half maart

Figuur 1. Ligging hamsterkernleefgebied bij Sibbe. Met de letters A t/m D zijn de verschillende besproken gebiedsde- len aangegeven

	1995				2002				2003				2004				
	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D	
Patrijs				1	1		2	2		1	2				3		
Kwartel			3				1				2				4	2	
Kievit	ng	ng	ng	ng			4	5			5	4			2	4	
Veldleeuwerik	4	1	35	51	1	4	23	22			19	10			17	16	
Gele Kwikstaart			1	7			1	6			3	8			4	7	
Grauwe Gors			2								1					1	
Zomertortel					1					1							
Bosrietzanger						4				1				7	1	2	
Spotvogel						1			1	2				2			
Tuinfluitier	ng	ng	ng	ng	1	7			1	9			1	12			
Grasmus	1	3	1	2		8				12	1	1		20	2	2	
Braamsluiper					2				1	1				2			
Geelgors		8	1	4	6	12	1	4	3	15		3		4	17	1	2
Buizerd					1					1					1		
Torenvalk	1				1	1			1	1			1	1			
Holenduif					1					1							
Koekoek		1				1											

Tabel 1. Resultaten van de broedvogelkarteringen bij Sibbe in 1995 en 2002 t/m 2004 (ng = niet geteld)

en eind juni, waarna middels door de provincie vastgestelde clusterregels territoria werden samengesteld. Ook werd de selectie van soorten van de provinciale karteringen gebruikt, waarbij 32 algemenere soorten niet worden geteld. De wintertellingen voor akkervogels werden maandelijks uitgevoerd van oktober tot maart. Alleen soorten die werkelijk gebruik maken van het gebied worden hierbij opgeschreven. De broedvogelkarteringen werden steeds uitgevoerd door één teller. Bij de wintertellingen was het zaak om met minimaal twee tellers te werk te gaan, zodat de wegvliegende groepen vogels beter in de gaten gehouden konden worden.

Voor de presentatie van de gegevens is gekozen voor het opdelen van het gebied in min of meer duidelijke eenheden op basis van habitat en beheer (figuur 1):

- A. Tussen Groot Welsden en de weg van Margraten naar Sibbe: een gevarieerd maar vrij intensief gebruikt gebied met bebouwing, tuinen, een kleine hoogstamboomgaard, paardenweitjes, akkers, boomkwekerijtjes en laagstamboomgaard.
- B. Het zuidelijk deel van het hamsterreservaat: eveneens gevarieerd en relatief structuurrijk. Het is lager gelegen dan de overige akkergebieden en bestaat uit een combinatie van extensief gebruikte graslanden en de eerder genoemde graften, poelen en regenwaterbuffers. Ook ligt hier een

- aantal akkers die ingericht zijn voor de Hamster.
- C. Het overige deel van het hamsterreservaat: extensief gebruikte hooggelegen akkers, opgedeeld in stroken en voornamelijk ingezaaid met luzerne en granen. Enkele kleine strookjes worden ingezaaid met koolzaad.
- D. Grootschalige akkers: granen, bieten, aardappelen, maïs en een beetje koolzaad. Het enige afwijkende element is een strookje siernaaldboompjes langs de Kenkersweg. In het seizoen 2002/2003 lag er langs de Wolfsdel ten westen van Sibbe een perceel met hamstervriendelijk beheer en elders in dit gebiedsdeel bevinden zich ten behoeve van de Hamster *Cricetus cricetus* aangelegde graanstroken langs de akkers (overlevingsstroken). De delen B en C vormen samen grofweg het eigenlijke hamsterreservaat.

Resultaten broedvogeltellingen

In tabel 1 zijn voor drie opeenvolgende seizoenen de resultaten van de broedvogelkartering weergegeven. Ter vergelijking zijn ook de resultaten van de vlakdekkende provinciale kartering uit 1995 weergegeven (Kievit *Vanellus vanellus* en Tuinfluitier *Sylvia borin* werden toen niet geteld). Deze zijn weliswaar niet helemaal vergelijkbaar, omdat deze kartering uitgaat van drie bezoeken en andere clusterregels. Daar waar er duidelijke verschillen zijn met de aantallen van de laatste jaren is het echter

	2002		2003				2003		2004			
	10-10	21-11	19-12	14-1	17-2	26-3	9-10	11-11	18-12	20-1	17-2	25-3
Blauwe Reiger			1	1	2	2	1	1	2	1	2	
Rode Wouw						1						
Blauwe Kiekendief		1	2	2	4	5	1	4	4	4	5	4
Havik						1	1	1	1			
Sperwer	2		2		1	1	2	1	2	1		
Buizerd	2	4	5	4	2	2	1	4	4	4	4	3
Torenvalk	3	4	4	3	4	5	4	4	6	5	4	4
Veldleeuwerik	174	219	240	306	367	137	58	233	261	125	230	109
Graspieper	267	23	42	32	23	20	41	13	12	19	43	32
Huisemus			11	3		4			1	2		
Ringmus	26	358	250	214	255	75	118	280	315	265	269	
Vink			29	1	30			22	7	2	1	5
Keep							2	8				
Groenling		18	247	100	57		41	222	181	232	43	2
Putter	9	9	6				4	35	12	8	2	
Kneu	191	28	40	2	5		167	185	140	65	6	26
Geelgors	87	385	420	688	495	203	221	1173	2023	1169	649	14
Rietgors	15	36	34	60	52	33	163	59	98	42	60	8
Grauwe Gors	1	5	15	18	41	20	1	18	88	66	122	
Patrijs	7	8										
Holenduif		2	2	3	12	5	12		1	3		
Houtduif	9	88	21	80	270	189	180			15	2	
Soepduif									35		28	
Kauw					85	30			90	180		
Roek					110	20			20	26	4	
Zwarte Kraai						50		12	32	12		48
Spreeuw				35	80		12	2	2	18	34	

Tabel 2. Resultaten van de akkervogeltellingen in de winters 2002/03 en 2003/04 (bij Veldleeuwerik en Geelgors zijn in de maart-tellingen de territoriale vogels niet meegeteld)

interessant om naar een verklaring te zoeken. De gevonden soorten zijn op te delen in 3 groepen:

1. Soorten van open land.
2. Soorten van heggen en struwelen
3. Overige. Hieronder vallen roofvogels, huis- en tuinsoorten, en de randgevallen, waarvan een deel van het territorium buiten het telgebied valt. Groep 3 is slechts deels in de tabel opgenomen. De meeste soorten uit deze groep komen voor rond Groot Welsden en maken geen of weinig gebruik van de overige gebiedsdelen. Hieronder vallen bijvoorbeeld: Steenuil *Athene noctua*, Grote Bonte Specht *Dendrocopos major*, Groene Specht *Picus viridis*, Zwarte Roodstaart *Phoenicurus ochrurus* en Kramsvogel *Turdus pilaris*. Net buiten het gekarteerde gebied werden nog meer van dergelijke 'tuin'soorten waargenomen, waaronder Glanskop *Parus palustris* en Boomkruiper *Certhia brachydactyla*. Buizerd *Buteo buteo*, Torenvalk *Falco tinnunculus*, Holenduif *Columba oenas* en Koekoek *Cuculus canorus* die in deze groep zitten, maken

wel gebruik van het gebied en worden verderop besproken.

Resultaten wintertellingen

In tabel 2 zijn de resultaten van de akkervogeltellingen in de winter bij Sibbe weergegeven voor de seizoenen 2002/03 en 2003/04. Een groot aantal soorten dat wel in het gebied is waargenomen is niet opgenomen in de tabel. Het gaat hierbij om soorten die niet systematisch geteld zijn, doortrekkers en soorten die geen gebruik maken van het hamsterreservaat of de andere akkers.

Het was duidelijk dat het feitelijke hamsterreservaat voor de meeste vogelsoorten erg aantrekkelijk was. Daarom zijn in tabel 3 van een aantal soorten de aantallen opgesplitst naar terreingebruik. Omdat de meeste soorten die in deelgebied C foerageren ook gebruik maken van deelgebied B (schuil- slaapplea) zijn de aantallen van beide gebieden bij elkaar opgeteld.

		A	B+C	D
Veldleeuwerik	2002/2003	0	70	30
	2003/2004	0	37	63
Graspieper	2002/2003	1	57	42
	2003/2004	3	40	57
Ringmus	2002/2003	16	81	3
	2003/2004	2	90	8
Groenling	2002/2003	1	95	4
	2003/2004	0	98	2
Putter	2002/2003	0	100	0
	2003/2004	0	100	0
Kneu	2002/2003	0	98	2
	2003/2004	0	68	32
Geelgors	2002/2003	3	85	12
	2003/2004	0	97	3
Rietgors	2002/2003	5	85	10
	2003/2004	0	98	2
Grauwe Gors	2002/2003	0	25	75
	2003/2004	0	39	6

Tabel 3. Terreingebruik in % van een aantal soorten in de winter.

Bespreking resultaten broedvogeltellingen

Feitelijk is het onderzoeksgebied niet eens zo soortenrijk. Het is vooral de aanwezigheid van een goed ontwikkelde akkervogelgemeenschap en de dichtheid van enkele struweelvogels die het gebied bijzonder maken.

Akkervogels

Veldleeuwerik *Alauda arvensis*

Meest opvallende soort in deze groep is de Veldleeuwerik, die bij Sibbe naar huidige maatstaven nog heel fatsoenlijke dichtheden bereikt. Opvallend is echter dat de aantallen van deze soort sinds 1995

Grauwe Gors, Ifteren, mei 2004 (K. Lemmens)

toch nog gehalveerd zijn. Als we dat afzetten tegen de gestage achteruitgang van de Veldleeuwerik in ons land sinds de jaren zeventig (SOVON 2002) moet de dichtheid bij Sibbe, teruggerekend naar die jaren, enorm zijn geweest. Als we in detail kijken zien we dat de afname in het reguliere akkerland (deelgebied D) het grootst is. In het reservaat (deelgebied B+C) is de stand in het teljaar 2002 nog redelijk te noemen, maar daarna zien we ook daar een verdere afname. Omdat er in 2001 niet geteld is, valt niet na te gaan of er in 2002 van een kleine opleving sprake is geweest, maar in het eerste jaar profiteerde de Veldleeuwerik waarschijnlijk van het nieuwe beheer en vers ingezaaide graan- en luzernevelden. Daarna bleven de gewassen op verscheidene percelen tot ver in het voorjaar van 2003 staan en het is mogelijk dat deze vervuigde percelen minder geschikt waren voor de soort. Ook het vrij intensieve beheer ten behoeve van de Hamster kan van negatieve invloed zijn geweest op de rust in het gebied en daarmee op de stand van de Veldleeuwerik.

Grauwe Gors *Miliaria calandra*

Van de overige akkervogels is de meest spectaculaire zonder meer de Grauwe Gors. In 1995 waren er nog twee territoria in het gebied, terwijl bij de Grauwe-Gorzencensus in 1997 in de ruime omgeving van Sibbe/Groot Welsden nog vijf territoria werden vastgesteld. In de jaren daarna werden nog sporadisch zingende Grauwe Gorzen waargenomen (1999 en 2000). Het was verheugend dat ook in 2003 zich nog Grauwe Gorzen bij Sibbe lieten horen. Tijdens het broedseizoen werden er waarnemingen gedaan op 26 maart, 20 exemplaren waarvan drie zingend, op 16 april 12 exemplaren waaronder vier zangposten, op 8 mei één zangpost en een groepje van vijf exemplaren en na de datumgrens (15 mei voor deze soort) werd tijdens de reguliere tellingen telkens slechts één zanger vastgesteld ten oosten van de Van Tienhovenmolen. Andere waarnemers hoorden nog enkele malen een Grauwe Gors zingen bij de regenwaterbuffer ten noordwesten van Groot Welsden. Ook in 2004 werden Grauwe Gorzen gezien, met op 15 april nog 6 exemplaren en vanaf 2 juni een alarmerend paartje buiten het reservaat, ten noordoosten van de Oude Akerstraat. Deze vogels foerageerden binnen het reservaat en hier werd ook regelmatig een zingend mannetje waargenomen. Enkele malen werden voedselvluchten waargenomen van het vrouwtje dat onder begeleiding

van het mannetje de waarschijnlijke broedplaats in een graanakker bezocht. De afstand die daarbij overbrugd werd bedroeg ruim 500 meter, hetgeen aantoont dat Grauwe Gorzen zich snel over grote afstanden kunnen verplaatsen en dat dus voorzichtigheid lijkt geboden bij het vaststellen van afzonderlijke territoria bij deze soort. Zo bestreek de Grauwe Gors die op 8 mei 2003 ten oosten van de Van Tienhovenmolen zong, zelfs een gebied van meer dan 600 meter.

Overige akkersoorten

Opvallend is de relatieve schaarste aan Patrijzen *Perdix perdix* in het gebied. Het was zeker de verwachting dat de soort het goed zou doen als gevolg van het geplande hamsterbeheer. In 1995 was het echter al even slecht of slechter gesteld met deze soort, zodat het erop lijkt dat de Patrijs ook hier deelt in de algehele landelijke malaise die deze soort vanaf de jaren zeventig heeft getroffen. De toekomst moet uitwijzen of het gevoerde beheer alsnog leidt tot een hoger populatiepeil bij de Patrijs. Jaarlijks worden er Kwartels *Coturnix coturnix* in het gebied aangetroffen, met in 2004 zelfs 6 territoria. In 2002 werd er ook daadwerkelijk een nest gevonden en werden er jonge vogels gezien (med. G. Müskens). Er lijkt een voorkeur te zijn voor het hamsterreservaat, maar omdat dat in 1995 ook al zo was is niet duidelijk of dit een gevolg is van het gevoerde beheer. De Gele Kwikstaart *Motacilla flava* tot slot lijkt juist een voorkeur te hebben voor de meest intensief gebruikte akkers, die ook nog eens regelmatig worden platgespoten door de lokale agrarische bevolking. Bieten en aardappelen in combinatie met wintergraan lijken bij deze soort de voorkeur te hebben.

Struweelvogels

Bij deze groep lijkt een duidelijk positieve en niet minder verwachte invloed uit te gaan van het gevoerde beheer (inplanten van graften, aanleg regenwaterbuffers). Niet alleen de aantallen zijn toegenomen, maar ook de diversiteit is groter dan in 1995. Grasmus en Geelgors zijn de laatste jaren in heel Limburg aan een opmars bezig, dus in hoeverre het beheer debet is aan de veranderingen is moeilijk vast te stellen. Een derde opvallende soort in de tabel is de Bosrietzanger *Acrocephalus palustris*, die een vaste plaats heeft verworven in dit deel van het heuvelland. In 2004 werden zelfs twee territoria vastgesteld in pure akkers (rogge en aardappel!).

Overige soorten

De Buizerd in het gebied is een verhaal apart. Naast de aanwezigheid van diverse foeragerende Buizerds uit de wijde omgeving is in het gebied een territoriaal paartje aanwezig. In 2001 broedde dit paar op een miniem nestje op drie meter hoogte in een klein eikje op de lange graft ten oosten van Groot Welsden. In 2002 werd een al even klein nest bezet in een niet veel grotere berk pal boven de zeer drukke weg van Margraten naar Sibbe. Met succes werd toen één jong grootgebracht. Zowel in 2003 als 2004 was het paar het gehele seizoen territoriaal aanwezig en werd ook wel aan een aantal nesten gebouwd op evenveel marginaal geschikte plekken, maar tot broeden is het waarschijnlijk niet gekomen. Ook van de Torenavalk zijn, naast twee lokaal broedende paartjes, diverse exemplaren uit de omgeving in het gebied actief. De Holenduif, een toch vrij schaarse soort in het heuvelland, broedt met diverse paren net buiten het gebied. Ook deze vogels gebruiken het gebied om te foerageren. Opvallend is dat de Koekoek niet prominenter in het gebied aanwezig is. De dichtheid aan waardvogels lijkt alleszins redelijk. Ondanks dat is de Koekoek niet jaarlijks gevonden. Het lijkt erop dat deze soort stiekem aan het verdwijnen is uit delen van het cultuurland.

Bespreking resultaten wintertellingen

De eerste telling leek al meteen de belofte in te houden van een leuke winter op het plateau van Margraten. Her en der zaten groepjes vogels met als meest opvallende een groep van 130 Kneutjes in het centrum van het reservaatgebied. Na de melding van 21 Grauwe Gorzen op 12 en 14 november 2002 langs de Oude Akerstraat in de omgeving van de Van Tienhovenmolen waren de verwachtingen hoog gespannen voor de novembertelling van 2002. De aantallen waren inderdaad toegenomen met vooral grote aantallen Geelgorzen en Ringmussen *Passer montanus* én (slechts) vijf Grauwe Gorzen. De verdere winter was het een waar genoegen om aan de tellingen mee te doen, maar het was zeker geen 'walk in the park'. Zelfs met twee tellers was het goed opletten en in de gaten houden waar de vogels zich ophielden en waar ze naar toe vlogen bij verstoring. De winter 2003/2004 bleek nog beter te zijn, met enorme groepen vogels die door het gebied zwierven, struiken vol gele stippen, wolken opvliegende vogels en daartussen enkele verbouwereerde

---

tellers die zo goed en kwaad als het ging een zinvolle aantalschatting van de aanwezige soorten in elkaar probeerden te knutselen.

Roofvogels

Prominent in het gebied aanwezig en zelfs opvallend voor de niet-vogelaars die je af en toe hier tegenkomt zijn de roofvogels. De verklaring voor deze hoge dichtheid aan roofvogels is simpel. Als je namelijk over de akkers van het reservaatdeel van het gebied loopt en je kijkt naar de grond, vallen meteen de ontelbare holletjes van muizen op. In de korte tijd dat het gebied op deze manier beheerd wordt, is de bodem in een buitenproportionele gatenkaas veranderd. Naast Buizerd en Torenvalk, worden ook Havik *Accipiter gentilis* en Sperwer *Accipiter nisus* regelmatig in het gebied waargenomen. Ook de Blauwe Reiger *Ardea cinerea* kan hier als een soort roofvogel beschouwd worden. De aanwezige exemplaren stappen over de akkers om eveneens te profiteren van de muizenovervloed. Het meest opvallend is echter de Blauwe Kiekendief in het gebied. Vooral in de tweede winter werden regelmatig vier en zelfs vijf exemplaren gezien. Deze soort is in de winter in het heuvelland geen zeldzame verschijning, maar de maandenlange aanwezigheid van meerdere exemplaren is wel degelijk uitzonderlijk te noemen. De genoemde Rode Wouw *Milvus milvus* vloog met een prooi rond net ten noorden van het telgebied. In het voorjaar worden wel vaker Rode Wouwen jagend in deze omgeving gezien. Buiten de tellingen om werd op 22 april en 14 oktober 2002 ook nog een Velduil in het gebied gezien.

Akkervogels

Het was meteen al duidelijk dat de mussen, vinken en gorzen het liefst opereerden vanuit de struikenrijen op de graften en bij de regenwaterbuffers. De grote groepen op de akkers foeragerende vogels doken bij het minste onraad de struiken in. In 2002 werden voornamelijk de akkers gebruikt in de directe omgeving van de struiken in deelgebied B. In 2003 lagen er in de laagte langs de Oude Akerstraat ten zuidoosten van de Van Tienhovenmolen enkele akkers met overstaand graan. Met name de haverfeldjes hier waren erg in trek bij de vogels. Bij onraad vlogen deze vogels in grote groepen op maar keerden na korte tijd weer grotendeels terug. Wel werd geconstateerd dat tegen de avond veel vogels zich verzamelden in de hagen in de omgeving van de

Van Tienhovenmolen. Opvallend was dat na de hevige sneeuwval op 26 februari 2004 het grootste deel van de vogels verdwenen was. Op 7 maart werden slechts enkele tientallen Geelgorzen en geen Grauwe Gorzen gezien. Wel waren er toen ruim 200 Veldleeuweriken en honderden Kieviten aanwezig!

Veldleeuwerik en Graspieper

De Veldleeuwerik is een van de soorten die ook buiten het reservaat veel werd waargenomen op vrij kale stoppelakkers en ook op geploegde, geheel kale akkers in deelgebied D. Op deze laatste plekken waren de vogels vaak lastig te zien en pas bij het maken van uitstapjes op dergelijke akkers konden de aantallen bepaald worden. Ook buiten het kernleefgebied werden op kale akkers nog groepen Veldleeuweriken opgemerkt, met name ten oosten van de Van Tienhovenmolen. Met aantallen die regelmatig in de honderden lopen lijkt dit deel van het Plateau van Margraten naar Limburgse maatstaven belangrijk voor de soort. De grootste aantallen Graspiepers werden opgemerkt tijdens de doortrekkie in oktober. De aantallen werkelijk overwinterende piepertjes zijn veel lager. Zowel de kale akkers (D) als delen van het reservaat (B+C) worden gebruikt. Meer dan bij de Veldleeuwerik mengen ze zich met de overige akkerbezoekers als Geel- en Rietgors *Emberiza schoeniclus*.

Mussen en vinkachtigen

Deze opereren vaak in vrijwel ongemengde groepen en als ze al gemengd zitten met andere soorten zie je bij het opvliegen dat ze zich vaak als groep afscheiden. Ze werden het vaakst aangetroffen in de omgeving van de dekking in deelgebied B. Alleen als er elders overvloed aan voedsel was werden ze ook ver weg van dekking opgemerkt, zoals in de genoemde laagte langs de Oude Akerstraat en op verruigde graan- en koolzaadakkers in het reguliere akkergebied (D). Buiten Ringmus, Groenling *Carduelis chloris*, Putter en Kneu, werden ook kleine hoeveelheden Huismus *Passer domesticus*, Vink en Keep *Fringilla montifringilla* aangetroffen.

Gorzen

De aantallen van de drie gorzensoorten die van het gebied gebruik maken zijn zeer bijzonder te noemen. Van de Geelgors zijn uit het verleden slechts een beperkt aantal meldingen van meer dan 100 exemplaren bekend. In het Vogelarchief Limburg van het Natuurhistorisch Genootschap waren buiten

het hamsterreservaat bij Sibbe aantallen tot 300 exemplaren zelfs alleen te vinden bij Nederweert (13 december 1968) en de eerder genoemde groep bij Ubachsberg. Ook elders in ons land zijn uit het verleden wel groepen tot maximaal enkele honderden Geelgorzen bekend. Aantallen van meer dan 1000, zoals eigenlijk constant aanwezig in het hamsterreservaat, zijn echter uniek en in de literatuur nergens te vinden. Uit het buitenland zijn in de recente historie wél grotere aantallen bekend. Zo werden in de winter 1991/92 op permanent braakliggende akkers bij Hollenbach/Hohenlohekreis in Duitsland tot 3000 exemplaren geteld (Glutz & Bauer, 1997). Onze broedvogels zijn grotendeels standvogel en uit de literatuur is inmiddels genoegzaam bekend dat het aanbod van goede voedselgebieden in de winter essentieel is voor de instandhouding van een gezonde geelgorzenpopulatie (Bradbury & Stoate, 2000). Waar de enorme aantallen bij Sibbe echter vandaan komen is onbekend. Mogelijk wordt er in de toekomst een poging ondernomen om middels ringonderzoek de herkomst van deze vogels te traceren.

Rietgorzen worden in de winter in Zuid-Limburg voornamelijk gezien langs de Maas. Overwinteren op akkers is wel een bekend fenomeen, maar was tot voor kort nog niet in deze proporties vastgesteld. Her en der in het heuvelland kun je soms wel kleine groepjes aantreffen, maar daarbij gaat het zelden om meer dan tien exemplaren en meestal bevinden ze zich dan ook nog in meer voorspelbaar biotoop zoals langs de beken, bij grotere wateren of bij moerasjes. Het was dan ook een aangename verrassing om tientallen overwinterende Rietgorzen aan te treffen op de akkers in het reservaat. Het maximum van 167 exemplaren in oktober 2003 zal zeker beïnvloed zijn door de aanwezigheid van doortrekkers, maar we kunnen er toch wel vanuit gaan dat het winterbestand ligt tussen 60 en 100 exemplaren. Dergelijke aantallen worden in de winter normaal alleen vastgesteld in de Peelstreek waar zelfs groepen van enkele honderden exemplaren kunnen verblijven (bijv. Kalispeel 500 exemplaren op 7 januari 1999).

Overwinterende Grauwe Gorzen waren vroeger geen zeldzaamheid in Limburg. De grootste groep uit het Vogelarchief Limburg telde maar liefst 370 exemplaren en zat op 12 januari 1963 bij Nuth. Nog op 5 februari 1983 werden bij Eijsden 150 exemplaren geteld. Na dit jaar werden maar zelden groepen van meer dan 10 exemplaren gezien, waarvan de laatste

de al eerder genoemde 14 exemplaren bij Ubachsberg op 17 februari 1999. Elders in ons land zijn grote aantallen ook alleen bekend uit een lichtgrijs verleden. Zo werden op 14 februari 1969 300 exemplaren geteld op tarwestoppels in de omgeving van de Dollard, in gezelschap van grote aantallen Veldleeuwvinken (Boekema *et al.*, 1983) en tot begin jaren tachtig werden groepen tot 100 exemplaren nog gemeld uit Zeeuws-Vlaanderen (Buisse & Tombeur, 1988). De aantallen bij Sibbe zijn in de huidige tijd ongekend en tevens onverwacht gezien de deplorabele staat waarin de broedpopulatie in ons land zich bevindt. Kwam het aantal in het eerste seizoen al op een bijna onvoorstelbare 41 exemplaren, in het tweede seizoen bleek dit slechts een opwarmertje. Op 17 februari 2004 werd namelijk het drievoud hiervan geteld. De vogels bevonden zich in beide jaren voornamelijk buiten het reservaat. In 2002/03 zaten ze in eerste instantie op een verruigde akker langs de Wolfsdel. Later in het seizoen zaten ze op de enige maïsakker in het gebied, net ten zuiden van de Van Tienhovenmolen, om in maart op te duiken bij de regenwaterbuffer aan de westkant van deelgebied B. In 2003/04 volgden ze eenzelfde patroon, hoewel de akkers langs de Wolfsdel toen minder in trek waren. Buiten de maïsakker ten zuiden van de van Tienhovenmolen werd ook een

Geelgors, Obbicht, mei 2003 (R. Schols)

groot veld met koolzaad veelvuldig gebruikt. Hier kon men het on-Nederlandse tafereel aanschouwen van een ongemengde groep van 80 à 100 Grauwe Gorzen. Ook van de Grauwe Gors is niet bekend waar de overwinteraars bij Sibbe vandaan komen en mogelijk kan ringonderzoek ook hier een licht op de zaak werpen. Opvallend is overigens dat de piek in de aantallen van de Grauwe Gors later in het seizoen ligt dan bij de Geelgors. Mogelijk trekt de Geelgors eerder terug naar de broedgebieden of raken de voor deze soort geschikte voedselbronnen eerder uitgeput.

Overige soorten

Patrijzen zijn ook in de winter schrikbarend schaars. Alleen in het begin van het eerste jaar werden groepjes gezien. Groepen duiven en kraaiachtigen zijn het meest te vinden op de hoge, kalere delen van de akkers, zowel binnen als buiten het reservaat. Daarnaast zitten er vaak grote groepen Houtduiven *Columba palumbus* in de bomen rondom Groot Welsden te rusten. Tot slot is er nog een grote groep soorten die soms van het gebied gebruik maakt, waaronder Kramsvogels *Turdus pilaris* en Koperwieken *Turdus iliacus*, Kokmeeuw *Larus ridibundus* en Stormmeeuw *Larus canus*, en diverse soorten die niet systematisch werden genoteerd. Ook werden nog leuke doortrekkers aangetroffen (ter plaatse of overvliegend) waaronder Goudplevier *Pluvialis apricaria*, Watersnip *Gallinago gallinago*, Boomleeuwerik *Lullula arborea*, Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*, Tapuit *Oenanthe oenanthe*, Zwarte Mees *Parus ater* (groep van 13 op trek) en Appelvink *Coccothraustes coccothraustes* (groep van negen hoog overvliegend).

Conclusies

Het staat buiten kijf dat het hamsterreservaat bij Sibbe van uitzonderlijk belang is voor overwinterende vogels in het algemeen en voor de broedvogelpopulatie van enkele soorten die lokaal overwinteren in het bijzonder. Onderzoek in het buitenland had al aangetoond dat de winteroverleving van akkervogels essentieel is voor een gezonde broedpopulatie (o.a. Boatman *et al.*, 2000; Henderson *et al.*, 2004). Helaas wordt er in Nederland nog weinig van dergelijk onderzoek gedaan. Misschien dat we in Limburg middels de akkervogeltellingen in de

winter een bijdrage kunnen leveren. Het is dan ook de bedoeling om de tellingen bij Sibbe de komende jaren vol te houden. Ook de januaritellingen in andere akkergebieden worden voortgezet en te zijner tijd zullen die gegevens gepubliceerd worden. Daarnaast is het wenselijk om in de nog in te richten hamsterreservaten (er zijn er inmiddels drie) zelfs maandelijks wintertellingen te houden. Hierbij dan ook de oproep om hieraan mee te werken. Niet alleen leveren de verzamelde gegevens een inzicht in de waarde van de Limburgse akkers in de winter, maar het is in ieder geval een prettige en vaak verrassende bezigheid om in de winter het ogenschijnlijke kale land af te zoeken.

Dankwoord

Boena van Noorden wil ik hierbij hartelijk bedanken. Ten eerste heeft hij de winter- en broedvogeltellingen van Sibbe mede opgestart en vorm gegeven. Boena heeft vrijwel geen enkele wintertelling gemist. Tevens heeft hij waardevol commentaar geleverd op het eindconcept. Daarnaast wil ik alle overige tellers die hebben meegewerkt met de wintertellingen bedanken voor hun inspanningen buiten.

Literatuur

- Boatman N.D., C. Stoaite & P. Nicholas Watts, 2000. Practical management solutions for birds on lowland arable farmland, in: Aebischer, N.J., A.D.Evans, P.V. Price & J.A. Vickery (eds.). Ecology and Conservation of Lowland Farmland Birds. British Ornithologists' Union, Tring.
- Boekema E.J., P.Glas & J.B. Hulscher (red.), 1983. Vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen.
- Bradbury R.B. & C. Stoaite, 2000. The Ecology of Yellowhammers *Emberiza citrinella* on lowland farmland, in: Aebischer, N.J., A.D.Evans, P.V. Price & J.A. Vickery (eds.). Ecology and Conservation of Lowland Farmland Birds. British Ornithologists' Union, Tring.
- Buise M.A. & F.L.L. Tombeur, 1988. Vogels tussen Zwin en Saeftinghe. De avifauna van Zeeuws-Vlaanderen. Stichting Natuur- en recreatieinformatie, Middelburg.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K.M. Bauer, 1997. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 14/III. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Henderson I.G., J.A. Vickery & N. Carter, 2004. The use of wintering bird crops by farmland birds in Lowland England. Biological Conservation 118 : 21-32.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Nationaal Park De Meinweg 15 jaar later...

Over beheersmaatregelen en de broedvogelontwikkeling

Ernest van Asseldonk

De Meinweg werd in april 1990 ingesteld als Nationaal Park in oprichting door de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Er werd een overlegorgaan in het leven geroepen bestaande uit bestuurders, eigenaren en beheerders. Dit overlegorgaan kreeg de opdracht een beheers- en inrichtingsplan te maken voor het gehele parkgebied. Op basis van dit beheers- en inrichtingsplan kreeg de Meinweg op 8 juni 1995 de status van Nationaal Park. Na 1990 is er veel veranderd. Verschillende meer of minder ingrijpende maatregelen zijn getroffen om de aanwezige natuurwaarden veilig te stellen of te verbeteren. In 2004 werd, na een periode de Meinweg niet actief bezocht te hebben, wederom een broedvogelinventarisatie uitgevoerd. De veranderingen in het gebied zijn met name op de heideterreinen duidelijk zichtbaar. Maar hebben ze ook het beoogde effect gehad op de broedvogels? In dit artikel worden de bevindingen voor een aantal soorten van 2004 vergeleken met 1990.

Methode

Inventarisaties aan broedvogels op de Meinweg vinden plaats sinds 1987. In het kader van het Bijzondere Soorten Project (BSP) van SOVON zijn indertijd inventarisaties verricht van zeldzame en schaarse broedvogels in 'kwartblok' 58-56/1 (Asseldonk, 1990). Vanaf 1990 is het onderzoeksgebied uitgebreid en vergelijkbaar met het gebied dat in 2004 op heidesoorten is onderzocht (zie figuur 1). Het totaal geïnventariseerde oppervlak bedraagt ongeveer 500 ha. De verspreiding van een aantal soorten in 1990 wordt geprojecteerd op de verspreiding van dezelfde soorten in 2004. In 1990 en 2004 zijn de waarnemingen verzameld volgens de uitgebreide territoriumkartering (Van Dijk, 1996). Het aantal bezoeken in 1990 bedroeg 3-4. In 2004 zijn zes ochtendbezoeken afgelegd. Het betreft hier bezoeken aan de open heidegebieden aan weerszijde van de verharde Meinweg. Door omstandigheden zijn in 2004 geen avond- en/of nachtbezoeken afgelegd. Gegevens uit de tussenliggende periode, tot

1999, worden gebruikt om eventuele trends of vergelijkingen met andere heideterreinen aan te geven (Asseldonk & Boeren, 1999). Om de effecten van het lokale terreinbeheer enigszins te kwantificeren dienen lokale ontwikkelingen afgezet te worden tegen niet-lokale ontwikkelingen. Hiervoor zijn gegevens gebruikt die door SOVON in het kader van het BMP-project zijn verzameld. Deze gegevens zijn gepubliceerd en te vinden op de website van SOVON (www.sovon.nl). Het betreft hier BMP-indexcijfers over de periode 1982-2002.

Het Nationaal Park De Meinweg

Het Nationaal Park De Meinweg is gelegen in Midden-Limburg, ter hoogte van Roermond (figuur 1). Twee opvallende kenmerken van het gebied zijn de grote hoogteverschillen op een relatief klein oppervlak, de schollen, en de loodrecht in het schollenlandschap ingesneden beekdalen; de Boschbeek aan de noordzijde en de Roode Beek aan de zuidzijde.

Landschapsverandering van de heide

Het grootste deel van het geïnventariseerde gebied bestaat uit droge heide, in meer of mindere mate gemengd met struweel. Het meest open deel betreft de heide ten noorden van de verharde Meinweg. Door middel van plaggen, kappen en begrazen is de openheid van dit deel veilig gesteld. Door actief bospercelen te kappen, uit te dunnen en/of overgangszones te creëren tussen bos en heide is het open areaal tussen 1990 en 2004 uitgebreid. In de tussenliggende periode verdween ongeveer 10 ha aan bos en werd 50-75 ha heide opgeschoond door opgaand hout te verwijderen of uit te dunnen. Het ontstane gebied oogt daarom afwisselender en de struweelvorming is hiermede vergroot. Enkele open heidepercelen zijn groot en eentonig van structuur en de Struikheide *Calluna vulgaris* is verouderd. Op papier zouden deze ontwikkelingen een positief effect kunnen hebben op het voorkomen van drie soorten uit de Vogelrichtlijn die als broedvogel voorkomen op de heide: Nachtzwaluw *Caprimul-*

gus europaeus, Boomleeuwerik *Lullula arborea* en Grauwe Klauwier *Lanius collurio*.

De heidegebieden ten zuiden van de verharde Meinweg zijn minder open van structuur. Kleine heidepercelen met voornamelijk Struikheide worden omringd door kleine bossages of verspreid staande bomen, voornamelijk Wintereiken *Quercus petraea*. Ook hier is men actief bezig het gebied een meer open karakter te geven, enerzijds door houtkap, anderzijds door plaggen en begrazen. Tussen 1990 en 2004 verdween eveneens ongeveer 10 ha aan bos en werd eveneens 50-75 ha heide opgeschoond. Op de open plekken is er sprake van struikvorming in de vorm van braam en brem. Enkele open heidepercelen zijn ook hier groot en eentonig van structuur en de Struikheide is verouderd.

Het Gagelveld, dat in 1990 nog ingesloten was door bos, is door middel van houtkap weer enigszins verbonden met de heideterreinen ten zuiden van de verharde Meinweg. In het Gagelveld zelf is jonge houtopslag verwijderd en het open karakter is grotendeels teruggekeerd. Er is echter nog werk aan de winkel! Ook de beheersmaatregelen in dit gedeelte van de Meinweg zouden een positief effect kunnen hebben op het voorkomen van bovengenoemde drie karakteristieke heidesoorten.

Begrazing

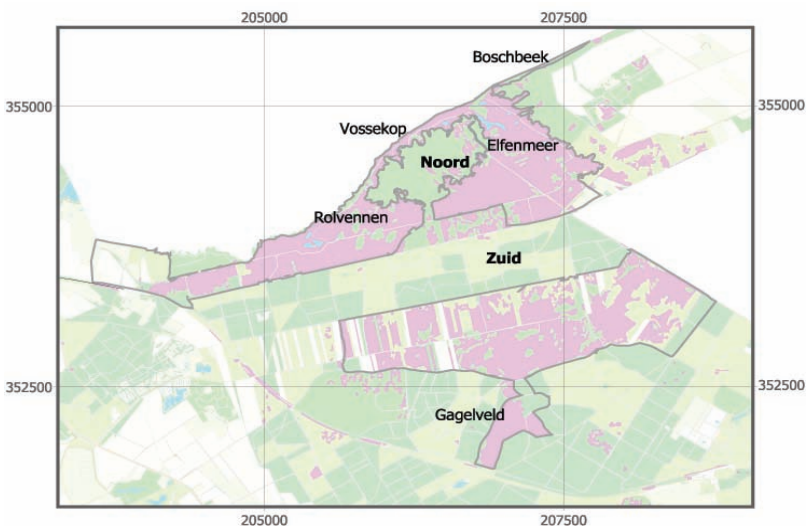
Om het open karakter van de heide voor langere tijd veilig te stellen wordt er vanaf 1986 begrazing als onderdeel van het natuurbeheer toegepast. In dat jaar werden voor het eerst circa 100 schapen per-

ceelsgewijs ingezet in het heidegebied ten noorden van de verharde Meinweg. Schapenbegrazing vond plaats in begrazingseenheden, die aan elkaar werden gekoppeld. Deze situatie bleef tot 1995 bestaan. In 1995 werden rasters rondom de heidevelden ten zuiden van de verharde Meinweg geplaatst. Vanaf dat moment wordt het gebied met 8-11 paarden (jaarrond) en 2 runderen (gedurende het seizoen) begraasd. In 1999 is een veetunnel aangelegd om de gebieden ten noorden en ten zuiden van de verharde Meinweg met elkaar te verbinden. Dit gebied omvat nu circa 215 ha en wordt begraasd door zowel paarden als runderen. Ook wordt er met schapen gehoed (Overlegorgaan Nationaal Park de Meinweg, 2002). Ook in 2004 is de begrazing in de vorm van schapen, paarden en runderen voortgezet.

Vennen en beken

Open water vinden we voornamelijk in het gebied ten noorden van de verharde Meinweg. Het betreft hier de heidevennen Rolvennen, Vossekop en Elfenmeer. Recentelijk zijn enkele vennen in de slenk ten zuiden van het Elfenmeer hersteld en/of gegraven. Tevens is het opgaande hout in dit overwegend natte gedeelte van de Meinweg uit het gebied verwijderd. Hierdoor krijgt de struiklaag, voornamelijk bestaande uit Gagel *Myrica gale* weer kansen om zich te ontplooiën. Enkele dode bomen zijn blijven staan.

De Meinweg wordt in het noorden begrensd door de Boschbeek. De Boschbeek ontspringt nabij het Elfenmeer. Aanvankelijk loopt de waterloop door een open terrein met opslag van Gagel en wilgen. Het

Figuur 1. Ligging en overzicht onderzoeksgebied

open karakter is veilig gesteld door actief jonge aanplant te verwijderen. Het beekdal grenst aan het Elmpter Wald en vormt de natuurlijke grens tussen Nederland en Duitsland. Verder stroomafwaarts, ter hoogte van de Rolvennen, wordt de Boschbeek een echte bosbeek. De waterloop wordt omsloten door vochtig Elzenbroekbos. Het open houden van vochtige terreinen zou een positief effect kunnen hebben op het voorkomen van de in de Vogelrichtlijn vermelde Blauwborst *Luscinia svecica*. Ook de Grauwe Klauwier zou hier positief op kunnen reageren. De soort is op de Meinweg in dit soort gebieden als broedvogel aangetroffen (Asseldonk, 1990). Of de aanwezigheid van een volwassen Kraanvogel *Grus grus* begin mei 2004 in het dal van de Boschbeek een positief signaal is, zal de komende jaren moeten blijken.

Vogels in een veranderend heidellandschap

Op grond van de Vogelrichtlijn 1979 is de Meinweg als speciale beschermingszone aangewezen. De soorten met de hoogste beschermingsstatus zijn (Ministerie van LNV, 1994):

- doortrekkende/overwinterende soorten: Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus*, Kraanvogel
- soorten van bos: Wespindief *Pernis apivorus*, Zwarte Specht *Dryocopus martius*
- soorten van heide: Nachtzwaluw, Boomleeuwerik, Blauwborst en Grauwe Klauwier

Alle soorten worden nog steeds jaarlijks in het gebied aangetroffen. De status van de laatste groep wordt hier nader uitgewerkt door de bevin-

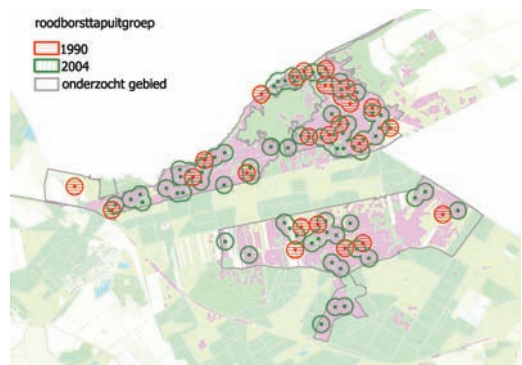

Figuur 2. Verspreiding van enkele soorten uit de Geelgorsgroep; Boomleeuwerik, Gekraagde Roodstaart en Geelgors in 1990 en 2004

dingen van 1990 te vergelijken met 2004.

Er zijn verschillende methoden om broedvogelgegevens met elkaar te vergelijken. Dit kan per soort, maar dit kan ook per soortgroep. Soortgroepen bestaan uit combinaties van soorten die dezelfde eisen stellen aan hun biotoop. Sierdsema (1995) heeft soortgroepen opgesteld die gebruikt kunnen worden om soortgroepen te vergelijken met soortgelijke terreinen in Nederland. Sierdsema (1995) legt daarnaast een link tussen het voorkomen van de soortgroepen en het beheer van het terrein, het AVIS-systeem. Een vergelijking voor de Meinweg is reeds gemaakt door Asseldonk & Boeren (1999). Sierdsema (1995) onderscheidt in Nederland 37 soortgroepen waarvan er 22 op de Meinweg voorkomen (Asseldonk & Boeren, 1999). Ten behoeve van dit artikel zijn drie soortgroepen geselecteerd die voorkomen op de open (heide)terreinen van de Meinweg: Geelgorsgroep, Roodborstapuitgroep en Rietgorsgroep. In tabel 1 staan de resultaten van de broedvogeltellingen van het onderzoeksgebied op de Meinweg in 1990 en 2004. Enkel de belangrijkste soorten van de drie genoemde soortgroepen zijn opgenomen in de tabel.

In figuur 2 en 3 wordt de verspreiding van enkele soorten uit de eerste twee soortgroepen weergegeven. Om het verschil in verspreidingspatroon tussen 1990 en 2004 te verduidelijken is aan ieder territorium een, overigens arbitrale, territoriumgrootte toegekend met een doorsnede van 100 meter. Overlappende territoria worden in hetzelfde cluster opgenomen. Asseldonk & Boeren (1999) geven voor 1999 eveneens een verspreidingspatroon weer van de soortgroepen. In grote lijnen is het verspreidingspatroon niet veranderd.

Figuur 3. Verspreiding van enkele soorten uit de Roodborstapuitgroep; Roodborstapuit en Grasmus in 1990 en 2004

Geelgorsgroep

De Geelgorsgroep omvat broedvogels van boomgroepen in open gebieden, bosranden en open bos. De groep omvat 11 soorten waarvan er acht als broedvogel in het Meinweggebied zijn vastgesteld (tabel 1). Vijf soorten kunnen als regelmatige broedvogel worden beschouwd: Nachtzwaluw, Boomleeuwerik, Boompieper *Anthus trivialis*, Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus* en Geelgors *Emberiza citrinella*. Groene Specht *Picus viridis* en Draaihals *Jynx torquilla* komen niet jaarlijks in het onderzoeksgebied tot broeden. Waarnemingen van een Draaihals in april 2004 konden in mei niet bevestigd worden (med. J. Boeren). De Groene Specht kan wel als broedvogel worden aangetroffen in aangrenzende bospercelen. De soort is hier overigens niet talrijk. In de omringende aaneengesloten naaldbossen werd in 2004 slechts één territorium vastgesteld. Het relaas van de Ortolaan *Emberiza hortulana* is uitgebreid besproken door van Noorden (1991).

Het voorkomen van drie soorten zal nader bekeken worden: Geelgors, Boomleeuwerik en Gekraagde Roodstaart. De volgende zaken vallen dan op (zie ook figuur 2 en tabel 1). Het aantal territoria van de drie soorten is in 2004 afgenomen ten opzichte van 1990. De afname is vastgesteld op beide heidevelden, maar de afname op de heidevelden ten noorden van de

verharde Meinweg is het grootst. De Geelgors heeft haar territoria in het zuidelijke heidegebied kunnen handhaven. De reden waarom de soort zich hier wel heeft kunnen handhaven kan worden gezocht in het kleinschaligere karakter van de zuidelijke heide ten opzichte van de noordelijke heidevelden. De Geelgors is een typische soort van bosranden en landschapselementen, die overal waar bomen en struiken in het veld staan kan broeden (Teixeira, 1979). Het voorkomen van de Boomleeuwerik in 2004 is met slechts negen territoria schaars te noemen. Er zijn signalen uit andere delen van het land dat het minder goed gaat met de Boomleeuwerik (med. F. Hustings). De BMP-indexcijfers over de periode 1982-2002 geven voor alle drie de soorten echter een significant geringe tot sterke toename. Asseltonk & Boeren (1999) geven aan dat de Geelgorsgroep in het AVIS-systeem qua soorten en aantallen boven de referentie ligt. Bovendien geven zij aan dat op basis van de aantallen en het verspreidingspatroon het gevoerde beheer voor deze soortgroep goed te noemen is. Op basis van de gegevens uit 2004 blijkt voorlopig dat de ontwikkeling van soorten uit de Geelgorsgroep niet parallel loopt met de landelijke trend. Globaal kunnen we stellen dat de soorten uit de Geelgorsgroep terrein hebben prijsgegeven op plaatsen waar actief bospercelen zijn verwijderd en/of uitgedund. Of de Nachtzwaluw ook heeft gereageerd

	1990			2004			Trend Meinweg	BMP-index 1982-2002
	Totaal	N	Z	Totaal	N	Z		
Geelgorsgroep								
Boomleeuwerik	23	13	10	9	6	3	-	+++
Gekraagde Roodstaart	12	6	6	6	4	2	-	+
Geelgors	52	33	19	35	17	18	-	+
Nachtzwaluw	10	7	3	-	-	-	-	
Draaihals	0	0	0	0	0	0	-	
Groene Specht	1	1	0	0	0	0	-	
Ortolaan	1	1	0	0	0	0	-	
Boompieper	-	-	-	-	-	-		
Roodborsttapuitgroep								
Roodborsttapuit	19	16	3	35	24	11	+	++
Grasmus	9	6	3	33	23	10	+	++
Grauwe klauwier	0	0	0	0	0	0		
Fitis	-	-	-	-	-	-		
Kneu	-	-	-	-	-	-		-
Rietgorsgroep								
Rietgors	4	4	0	1	1	0	-	+
Blauwborst	10	10	0	4	4	0	-	+
Sprinkhaanzanger	0	0	0	13	10	0	+	-

Tabel 1. Het voorkomen van soorten uit de Geelgorsgroep, Roodborsttapuitgroep en Rietgorsgroep in 1990 en 2004. N= aantallen vastgesteld op heidegebieden ten noorden van de verharde Meinweg. Z= aantallen vastgesteld op heidegebieden ten zuiden van de verharde Meinweg. -, als broedvogel aanwezig, niet geïnventariseerd. BMP-index 1982-2002: Stabiel -, significant geringe (+), matige (++) of zeer sterke toename (+++)

op het gevoerde beheer zal in 2005 moeten worden vastgesteld. Inventarisaties van de Nachtzwaluw in voorafgaande jaren leverden in 2002 en 2003 respectievelijk 29 en 19 territoria op (data J. Boeren). In 2003 is overigens geen gebruik gemaakt van cassetterecorders om de Nachtzwaluw te inventariseren (med. J. Boeren). In tegenstelling tot Geelgors en Boomleeuwrik heeft de Nachtzwaluw waarschijnlijk wel positief gereageerd op het openkappen van de bossen. Of en in hoeverre grondbroeders als Boomleeuwrik, Geelgors en Nachtzwaluw reageren op de aanwezigheid van kleine en grote hoefdieren op de Meinweg is niet bekend, maar zeker het onderzoeken waard.

Roodborsttapuitgroep

De Roodborsttapuitgroep omvat broedvogels van structuurrijke vegetatie met struiken. Met name reliëfrijke terreinen hebben de voorkeur. De groep omvat vijf soorten, waarvan er vier als regelmatige broedvogel voorkomen: Roodborsttapuit, Grasmus, Fitis en Kneu. Voor zover bekend is de Grauwe Klauwier na 1989 niet meer als broedvogel in het onderzoeksgebied aangetroffen. De oorzaak voor het ontbreken van de soort moeten we waarschijnlijk zoeken in het ontbreken van voldoende voedselaanbod. Hustings & Esselink (1999) hebben aangetoond dat voedselaanbod de *key-factor* is als het gaat om de aan- of afwezigheid van Grauwe Klauwieren in ogen-schijnlijk geschikte broedlocaties. Sinds 2002 broedt de Grauwe Klauwier wel weer jaarlijks succesvol elders op de Meinweg (med. J. Boeren).

Twee soorten uit deze groep zijn in de inventarisatie van 2004 opgenomen: Roodborsttapuit en Grasmus. Fitis en Kneu zijn in 1990 en 2004 niet geïnventariseerd, maar worden in 2005 wel in het programma opgenomen.

In figuur 3 wordt de verspreiding van de Roodborsttapuit en Grasmus weergegeven. Ook hier valt een aantal zaken op. Het aantal territoria van de beide soorten is in 2004 bijna verdubbeld of meer dan verdubbeld ten opzichte van 1990. De toename is vastgesteld op beide heidevelden, inclusief het Gagelveld. Was de Grasmus in 1990 nog een schaarse verschijning, door het meer open karakter dat ontstaan is door het gevoerde beheer is de soort sterk in aantal toegenomen. De BMP-indexcijfers over de periode 1982-2002 geven echter ook voor beide soorten significant geringe of matige toename. Asseltonk & Boeren (1999) geven aan dat de Roodborsttapuitgroep in het AVIS-systeem qua soorten en aantallen boven de

Roodborsttapuit, de Grootte Peel, maart 2004 (J. Gense)

referentie ligt. Ten opzichte van 1999 is het aantal territoria uit deze groep verder toegenomen. De toename van de Roodborsttapuit in het gebied ten zuiden van de verharde Meinweg is in 1999 door Asseltonk & Boeren (1999) al vastgesteld. In 1999 werden er vijf territoria van deze soort vastgesteld, in 2004 tien. We kunnen stellen dat de ontwikkeling van soorten uit de Roodborsttapuitgroep parallel loopt aan de landelijke trend. Op de Meinweg valt het op dat met name de plekken waar actief bospercelen of randen van bospercelen zijn verwijderd snel bezet worden door soorten uit deze groep.

Rietgorsgroep

De Rietgorsgroep omvat broedvogels van natte heide en randen van vennen met struikopslag, hoogveen met lage berken, wilg en Gagel, vochtige kapvlakten en natte ruigten met struiken.

De groep omvat vijf soorten, waarvan er drie als regelmatige broedvogel kunnen worden beschouwd: Blauwborst, Sprinkhaanzanger *Locustella naevia* en Rietgors *Emberiza schoeniclus* (tabel 1). De verspreiding van deze groep is beperkt tot de Rolvennen, omgeving Elfenmeer en het beekdal van de Boschbeek en is al jaren ongewijzigd. Om deze reden is er van deze soortgroep geen verspreidingsfiguur opgenomen.

In 2004 werden vier territoria van de Blauwborst vastgesteld, in 1990 bedroeg dit aantal nog 10. De aantallen variëren jaarlijks van 3-10 territoria (As-

---

seldonk & Boeren, 1999). De soort heeft nog niet positief gereageerd op de maatregelen die zijn genomen om het open karakter in de vochtige delen van de Meinweg te behouden. In de Vogelrichtlijn komt de Blauwborst voor als soort met de hoogste beschermingsstatus. Landelijk gezien spelen de vastgestelde aantallen geen rol van betekenis. Voor de Meinweg blijft het echter een karakteristieke soort voor de vochtige heideterreinen.

De Rietgors blijft met slechts één territorium in 2004 een zeldzame verschijning in het Meinweggebied. De aantallen variëren jaarlijks tussen de 2-5 territoria (Asseldonk & Boeren, 1999). Het nesthabitat lijkt voldoende aanwezig, van verhoogde bezettingsdruk op geschikte broedlocaties lijkt geen sprake. Wellicht speelt ook bij de Rietgors het voedselaanbod of het gebrek hieraan een rol.

De Sprinkhaanzanger heeft een uitzonderlijk goed jaar achter de rug. In 2004 werden 13 territoria vastgesteld tegen 1-5 in voorafgaande jaren (Asseldonk & Boeren, 1999). Zes van de 13 territoria werden aangetroffen in de natte gebieden rond de Boschbeek en het Elfenmeer. De overige territoria bevonden zich in verouderde struikheidepercelen in beide heidegebieden. Het voorkomen van Sprinkhaanzangers in oudere heidepercelen is ook in voorafgaande jaren vastgesteld (med. J. Boeren).

Discussie

Het Overlegorgaan Nationaal Park de Meinweg (2002) geeft in haar beheer- en inrichtingsplan met betrekking tot natuur, landschap en cultuurhistorie de volgende doelstellingen:

- het behouden en ontwikkelen van de Meinweg als belangrijk kerngebied binnen de ecologische hoofdstructuur in aansluiting op robuuste ecologische verbindingsmogelijkheden met andere kerngebieden in Noord- en Midden-Limburg alsook in Duitsland
- het behouden en ontwikkelen van de landschaps-ecologische systeemkenmerken van de Meinweg, die in hoofdzaak worden bepaald door het trapsgewijze schollenlandschap en de daarin uitgesleten beekdalen
- het behouden en ontwikkelen van de waarden op het gebied van natuur, landschap en cultuurhistorie die aan bovenstaande kenmerken zijn gekoppeld.

De eerste twee punten worden bereikt door het gebied in haar huidige vorm zo min mogelijk aan te

tasten en factoren die dit wel kunnen doen zoveel mogelijk te voorkomen. De natuurwaarden zullen worden veiliggesteld en daar waar mogelijk worden uitgebreid. Wat betreft vegetaties gaat het om het handhaven en ontwikkelen van natuurlijke, gebiedseigen gemeenschappen:

- op de droge delen prioriteit voor afwisselende heide- en bosvegetaties
- in de kwelzones onder aan de schollen prioriteit voor vegetaties van vennen, natte heide en onderdelen van hoogveengemeenschappen
- in beekdalen prioriteit voor overgangen van droge en natte heide en broekbosvegetaties.

Wat betreft het handhaven en ontwikkelen van de avifauna ligt het accent op de drie besproken soortgroepen, plus de Dodaarsgroep (met Dodaars *Tachybaptus ruficollis* en Wintertaling *Anas crecca* als vertegenwoordigers van deze groep op de Meinweg) en de Kraanvogel. Het voorkomen van vogels is direct afhankelijk van de activiteiten die ontplooid worden om de natuurlijke en gebiedseigen gemeenschappen te ontwikkelen en te handhaven.

Het beheers- en inrichtingsplan laat duidelijk zien dat we de (natuur)waarden van de Meinweg willen behouden. Op basis van de gegevens van dit artikel kan voorzichtig worden geconcludeerd dat we voor een beperkt aantal soorten op de goede weg zijn. Bekijken we echter tabel 1 dan zien we dat eigenlijk maar drie soorten in aantal zijn toegenomen: Roodborsttapuit, Grasmus en Sprinkhaanzanger. Deze drie zijn kenmerkend voor een opmars van een ruigere begroeiing. De vraag is of de opmars aan ruigere begroeiing gewenst is. Kenmerkende soorten als Draaihals en Boomleeuwerik zijn gebonden aan schralere omstandigheden, aan open plekken. Ook de Blauwborst is voor zijn voedselvoorziening afhankelijk van open plekken. De soort vestigt zich de laatste jaren op de gekste plekken, maar de aantallen op de Meinweg blijven onverminderd laag. En waarom broedt en foerageert de Grauwe Klauwier op een particulier terrein en niet op de terreinen van Staatsbosbeheer?

Natuur beheren is geven en nemen en zeker geen eenvoudige opgave. Maatregelen die gunstig zijn voor de ene groep kunnen immers nadelig werken voor andere. In dit artikel hebben we alleen de avifauna besproken. In het Meinweggebied komen ook vele soorten amfibieën, reptielen, insecten en karakteristieke flora voor! Voor inrichting en beheer van het gebied zullen er wellicht nieuwe

prioriteiten gesteld moeten worden. Wat mij betreft dient de eerste prioriteit te zijn het een tijdje, lees jaren, met rust laten van het gebied en per direct te stoppen met 'beheersactiviteiten' die in het broedseizoen plaatsvinden. Stap twee is het door monitoring nauwkeurig volgen van de ontwikkelingen en slechts indien noodzakelijk in te grijpen. Wat de avifauna betreft moet de prioriteit liggen bij de soorten uit de Geelgorsgroep, met typische heidesoorten als Boomleeuwerik en Nachtzwaluw. Niet alleen omdat een heideterrein zonder Boomleeuwerik en Nachtzwaluw geen echt heideterrein is, maar ook omdat de Meinweg een van de bolwerken van de Nachtzwaluw in Limburg is.

Dankwoord

Bij deze bedank ik Rob van der Laak voor de opbouwende kritiek en het getoonde geduld bij het samenstellen van dit artikel, Jan Boeren voor aanvullende gegevens en de kritische noot bij eerdere versies van dit artikel. Daarnaast heeft Fred Hustings uitgebreid commentaar geleverd op het eindconcept. Hiervoor hartelijk dank. Dit artikel draag ik op aan mijn moeder, Trees van

Asseldonk-de Jong, die na een kort ziekbed op 13 mei jongstleden is overleden. Zij inspireerde mij om dit jaar weer tergend vroeg op te staan om de Meinweg te inventariseren.

Literatuur

- van Asseldonk E., 1990. Broedvogels van de Meinweg in 1988 en 1989. Limburgse Vogels 1:1-10.
- van Asseldonk E. & J. Boeren, 1999. Broedvogels van de Meinweg, een beetje nat en toch leuk. Natuurhistorisch Maandblad 88: 311-315.
- van Dijk A.J., 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Husting F. & H. Esselink, 1999. Heeft de Grauwe Klauwier in Limburg toekomstperspectief? Limburgse Vogels 10: 89-97.
- Ministerie van LNV, 1994. Besluit NBLF 944095 en toelichting (toelichting bij de aanwijzing van de "Meinweg" als speciale beschermingszone in het kader van de EG-Vogelrichtlijn).
- van Noorden B., 1991. Een sprankje hoop voor de Ortolaan *Emberiza hortulana*? Limosa 64: 69-71.
- Overlegorgaan Nationaal Park de Meinweg, 2002. De overtreffende trap. Beheer- en Inrichtingsplan Nationaal Park de Meinweg.
- Sterdsema H., 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen.
- Teixeira R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging Natuurmonumenten. SOVON, Beek-Ubbergen.

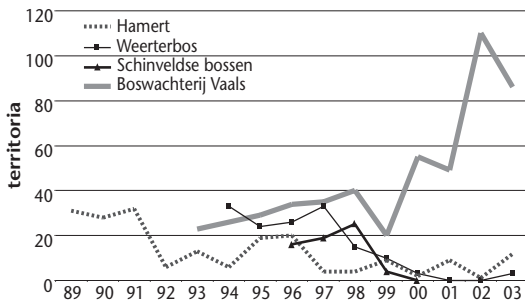
Ernest van Asseldonk, Hofstraat 7, 6019 CB Wessem

De Fluitter in Limburg; een toontje lager...

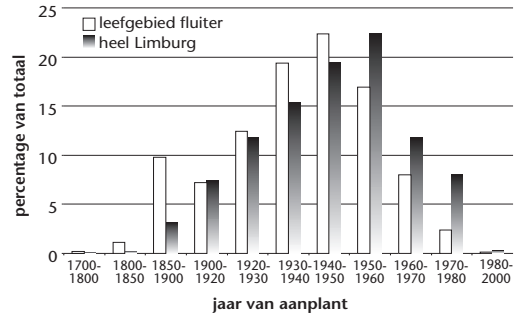
Jacob van der Weele

Is het zingen de Fluitter *Phylloscopus sibilatrix* in Limburg langzaam aan het vergaan? Het lijkt er wel op, als we de huidige verspreiding in Limburg afzetten tegen de situatie van 10 jaar geleden. Van oudsher kwam de Fluitter altijd al meer voor in het zuiden van Limburg. Rond 1900 waren grote delen van Noord-Limburg nog niet ingeplant met bos. Naarmate er meer bos verscheen werd ook de soort algemener. Het begin van de jaren 90 in de vorige eeuw vormde een gouden tijd in het voorkomen van de Fluitter in Limburg. Tellingen uit die periode schatten meer dan 1500 broedparen. Hoe-

wel het jaarlijkse aantal broedende fluitterparen behoorlijk kan fluctueren, is het duidelijk dat de verspreiding in Limburg nu toch aan een serieuze val onderhevig is. Opmerkelijk is wel dat de Fluitter in het meest zuidoostelijk gelegen deel van de provincie, met name de Boswachterij Vaals, zich goed staande weet te houden. In dit artikel wordt de Limburgse situatie in de afgelopen 15 jaar belicht en bekeken in welke omstandigheden de Fluiters in Limburg broeden. Er wordt gekeken of dit een mogelijke relatie heeft met de grote achteruitgang.

Figuur 1. Het aantal territoria van de Fluitert in enkele grote bosgebieden in Limburg

Figuur 2. De ouderdom van bossen in het telgebied van de Fluitert als percentage. Daarnaast hetzelfde voor alle bossen in Limburg

Biotoop en leefwijze

De klassieke vorm van het broedbiotoop van de Fluitert wordt gevormd door grotere bosenheden (>20 ha) van middeloude tot oude loofbomen, met een gesloten kroondek en een spaarzame ondergroei van struiken en jonge bomen. In Nederland zijn dit veelal de beukenbossen en de middeloude eikenberkenbossen. Daarnaast komt de Fluitert soms voor in gemengde bossen en sporadisch in monotone naaldbossen, mits er enigszins een ontwikkelde struiklaag aanwezig is. Meer dan andere soorten is de soort behoorlijk kritisch ten aanzien van zijn broedplaats. Dit komt omdat hij een bewoner is van de bovenste delen in het bos, en een broedvogel is in de onderste laag. De voor de Fluitert bij uitstek geschikte grotere beukenbossen, zoals die op de Veluwe voorkomen, zijn in Limburg relatief zeldzaam. In Limburg komen deze veelal voor als onderdeel van grotere gemengde bosenheden. Een reliëfrijke ondergrond maakt dit

Fluitert, Vijlenerbos, april 2004 (R.Schols)

bos wel aantrekkelijker, maar is geen absolute voorwaarde om te broeden (Teixeira *et al.*, 1979). Bossen zonder enige ondergroei vormen geen aantrekkelijk terrein voor de op de grond broedende Fluitert. Om zijn zangvlucht uit te kunnen voeren verkiest de Fluitert wel een omgeving met wat laag hangende takken of ijle bomen of struikjes.

In de winterperiode verblijven de in Europa broedende Fluiterters in tropisch Afrika, vooral in de zone tussen de Sahel en Zaïre. De voorjaarstrek is vooral westelijk waarbij de route het zuiden van Frankrijk volgt. In Limburg verschijnen de meeste Fluiterters in de tweede helft van april. De eerste waarneming uit het waarnemingenarchief is gemeld op 4 april. Een deel van de in april en begin mei gemelde Fluiterters betreft echter doortrekkende exemplaren. Een deel van deze Fluiterters zou uit Groot-Brittannië afkomstig kunnen zijn, waar een veelvoud van de Nederlandse populatie broedt. Wel kunnen deze gedurende langere tijd een zangpost betrekken.

Voor het inventariseren van deze soort wordt de datumgrens van 15 mei aangehouden. Eenmalige waarnemingen voor deze datum worden dan niet meegenomen voor het karteren van territoria. Door het karakteristieke zanggeluid is de soort gemakkelijk te herkennen. Desondanks kunnen solitaire territoria zeer onopvallend zijn (Hustings *et al.*, 1985). Er wordt slechts één broedsel grootgebracht, waarbij het nest op de grond ligt. Na het broedseizoen verlaten de meeste Fluiterters al in juli en soms zelfs eind juni ons land. De trekroute terug naar Afrika loopt via Italië langs een meer oostelijke route dan in het voorjaar.

Verspreiding

De Fluitert is een broedvogel in grote delen van Europa, maar ontbreekt in Ierland, delen van Scan-

dinavië en de Balkan. Het areaal in Noordwest-Europa is vrijwel geheel gesloten. Binnen dit areaal hangt het voorkomen samen met de geschikte bos-types. In Nederland ligt het zwaartepunt in het oosten van het land, met als belangrijkste gebieden de Veluwe, grote delen van Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg.

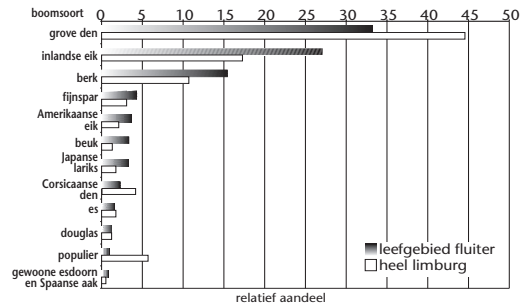
In de eerste atlas van de Nederlandse broedvogels staat de Fluiter in grote delen van Limburg vermeld als relatief algemeen. Met name in het Noordelijk Peelgebied, Midden-Limburg rond het Maasdal en grote delen van Zuid-Limburg vormden de belangrijkste leefgebieden. Het zwaartepunt van de provinciale verspreiding lag de afgelopen 25 jaar in de grotere (loof)boseenheden als de Hamert, het Leudal, de Meinweg, de Schinveldse bossen en de Boswachterij Vaals. Dankzij de BMP-karteringen voor SOVON, de karteringen van de Provincie Limburg en het werk van vele vrijwilligers kan deze verspreiding redelijk goed in beeld worden gebracht.

Bespreking voorkomen Limburg

Kenmerkend in het voorkomen van de Fluiter is het jaarlijks sterk fluctuerend aantal broedvogels. Dit fenomeen komt in het gehele broedgebied voor en is ook terug te vinden in de Limburgse situatie (zie tabel 1). Met name in gebieden waar al over een langere periode jaarlijks wordt gekarteerd zijn deze schommelingen goed terug te vinden.

Zoals gezegd werden na een relatief stabiele periode in het begin van de jaren 90 in de vorige eeuw landelijk gezien de grootste dichtheden van broedende Fluiters gehaald. Ook in Limburg deed de Fluiter het goed. Ondanks de grote jaarlijkse en regionale verschillen was de Fluiter in vrijwel alle grotere en middelgrote bosenheden een jaarlijkse verschijning (zie figuur 2). In het heuvelland worden in 1997 dichtheden van 5-23 territoria per 100 ha gemeld (Ellenbroek & van Noorden, 1997).

Toch werd al in deze jaren een afname in het aantal broedende Fluiters geconstateerd. Van Asseldonk (1997) meldt in vijf jaar tijd een afname van 14 naar 2 broedpaar voor het Swalmdal. Ook in Midden-Limburg komen vanuit de provinciale karteringen slechte geluiden wat betreft de Fluiter: een afname van 114 broedparen in 1992 naar 17 in 1998 (Koopmans & Ongenaë, 1998). Er werd toen nog uitgegaan van een slecht Fluiter-jaar. Ondertussen lijkt het erop dat de Fluiter in grote delen van Limburg

Figuur 3. Het aandeel van verschillende boomsoorten in het leefgebied van de Fluiter t.o.v. alle bossen in Limburg

bezig is aan een rampzalige decade. Ook in de jaren daarop zet de negatieve trend door. Koopmans *et al.* (2000) tekenen voor Midden-Limburg West een afname op van 70 naar 9 broedparen.

Ter illustratie van de aantalsontwikkeling van de Fluiter, hieronder in het kort voor een aantal gebieden in Limburg waar jaarlijks het aantal territoria in kaart is gebracht.

Landgoed De Hamert is in een periode van 15 jaar door Jaap Kooistra op broedvogels geïnventariseerd. Uit de tellingen is af te leiden dat de Fluiter hier in de periode 1989-1991 en 1995-1996 goede tijden beleefde (tabel 1). Na 1996 is het hier wat de dichtheden betreft gedaan. In de regio Nederweert wordt sinds 1994 het aantal broedende Fluiters bijgehouden (Loven *et al.*, 2003). Konden halverwege de jaren '90 van de vorige eeuw nog aantallen van 20 tot meer dan 30 broedende Fluiters worden genoteerd, na 1997 is de populatie daar drastisch ingestort. In 1997 waren er nog 33 broedparen

Bosgebied	Hamert	Nederweert (Weerterbos)	Schinveldse bossen	Boswachterij Vaals
Jaar				
1989	31			
1990	28			
1991	32			
1992	6			
1993	13			23
1994	6	33		26
1995	19	24		29
1996	20	26	16	34
1997	4	33	19	35
1998	4	15	25	40
1999	9	10	4	20
2000	2	3	2	55
2001	9	0	-	49
2002	1	0	-	110
2003	12	3	0	86

Tabel 1. Het aantal vastgestelde territoria van de Fluiter in een aantal bosgebieden in Limburg (- = geen gegevens beschikbaar)

aanwezig, in 1998 15 paren en na 2000 waren hier nog slechts enkele (max. 3) broedparen aanwezig. Geheel afwijkend van bovengenoemde gebieden is de situatie in de Boswachterij Vaals. Sinds 1993 wordt een aantal schaarse broedvogelsoorten hier door Hans Phijl jaarlijks geïnventariseerd, waaronder de Fluiter. In 1993, de periode dat het de Fluiter in overige delen van de provincie goed ging, werden hier 23 broedparen gevonden (zie tabel 1). In 1999 viel het aantal broedparen hier terug van 40 naar 20. In 2000 herstelde het aantal broedende Fluiters zich en kwamen er 55 paren tot broeden. Dit aantal is de daaropvolgende jaren toegenomen tot een maximum van ca. 100 in 2002. Naast optredende jaarlijkse verschillen is hier ook duidelijk een toenemend aantal broedparen te zien.

Bostypen

Doorslaggevende oorzaken voor de grote achteruitgang zijn moeilijk te achterhalen. Veel van de bossen waar de Fluiter begin jaren '90 nog volop aanwezig was en thans verdwenen is, lijken toch geschikt. Een nadere analyse van de bossen waarin de Fluiter in Limburg in de afgelopen 10 jaar is aangetroffen levert de volgende feiten op.

De Fluiter verkiest in Limburg oude- en middeloude bostypen. De bossen die na 1950 zijn aangeplant zijn beduidend minder in trek. Dit valt te verklaren door het feit dat een goed ontwikkelde bosvorm met een gesloten kroondek en schaarse ondergroei zich pas na langere tijd heeft ontwikkeld. In figuur 2 valt ook een duidelijke voorkeur voor de echt oude bostypen op (voor 1900). Als we kijken naar de soortensamenstelling van de bomen in deze bossen (figuur 3) zien we

Fluiter, Vijlenerbos, april 2004 (R.Schols)

dat er toch nog veel Grove den *Pinus sylvestris* voorkomt in de broedomgeving van de Fluiter. Deze is gedurende de vorige eeuw op grote schaal aangeplant in Limburg. Hoewel voorspelbaar, is het aandeel in het broedgebied beduidend lager (33%) dan het aandeel in heel Limburg (45%). Veel voorkomende loofboomsoorten als eik, berk en beuk *Fagus sylvaticus* vormen het grootste deel van de broedomgeving. In gemengde bossen komt ook nog veel Fijnspar *Picea abies* en lariks voor.

Nattere bostypen met els, wilg en populier zijn beduidend minder in trek.

Zoals gezegd is de Fluiter in grote delen van onze provincie verdwenen. In het Weerterbos en de Schinveldse bossen was de Fluiter 10 jaar geleden een relatief talrijke broedvogel. Nu is de soort daar bijna verdwenen. Wat vormt dan het verschil met de Boswachterij Vaals? Als we kijken naar de ouderdom van de bosenheden valt op dat de gemiddelde leeftijd in de Boswachterij Vaals een stuk ouder is (ca 20% is aangeplant voor 1900) dan in de andere twee bosgebieden (welke grotendeels van na 1920 zijn). Tevens bestaat een veel groter aandeel uit loofhout en is er sprake van grotere aaneengesloten eenheden, met een spaarzame ondergroei en laaghangende takken. In de andere bossen is het aandeel van verruigde ondergroei met kruiden veel groter. Op grond van biotoopvoorkeur is het Vijlenerbos daarmee geschikter als broedgebied dan de andere bosgebieden.

Discussie

De toename van het aantal fluiterterritoria in het zuidoosten van Limburg dekt niet de enorme terugval in overige delen van Limburg. Ook valt de achteruitgang niet meer in het plaatje van de jaarlijkse schommelingen in broedgevallen. Het is duidelijk dat er meer aan de hand is. Naar de oorzaken die bepalend zijn voor het teruglopen van de Fluiter blijft het gissen. Hoewel er de laatste 10 jaar geen rigoureuze wijziging is opgetreden in het gevoerde bosbeheer, kan het beheer toch een grote rol spelen. Voor de Fluiter geniet een goed ontwikkeld bostype een duidelijke voorkeur. Eenzijdig beheer door kap of begrazing, kan de balans tussen bovenste en onderste delen van de lagen in het bos nadelig beïnvloeden. Op de Hamert is een deel van het bos, waar in 1988-1991 veel Fluiters voorkwamen, weggekapt om heideontwikkeling een kans te geven. Door dit, overigens logisch, beheer is het leefgebied van de Fluiter ter plekke aangetast (Kooistra, 1992).

Ook een meer extensieve vorm van beheer (bijvoorbeeld door begrazing), kan leiden naar een verruiging van de ondergroei met braam, brandnetel, Kleefkruid *Galium aparine* etc.. Voor een grondbroeder als de Fluiter, die openheid verkiest, heeft dit zeer nadelige gevolgen.

Ook bij vernattingprojecten zoals in het Weeterbos vindt er een verschuiving plaats in het evenwicht tussen soorten en krijgt veelal de ondergroei meer kans zich te ontwikkelen wat voor de Fluiter een minder gunstige broedomgeving oplevert.

Hoewel het hier niet met getallen onderbouwd wordt, lijkt de Fluiter naarmate het aantal broedparen afneemt, meer stelling te nemen in zijn traditionele habitat, zoals in de Boswachterij in Vaals.

Toch kan een verandering in de broedomgeving niet de dramatische afname in grote delen van Limburg verklaren. Ook in andere delen van Nederland neemt de Fluiter sterk in aantal af. En ook in de gebieden om Limburg heen is er sprake van afname. In Vlaanderen nam in de bosgebieden rondom Genk het aantal broedparen af van 45 begin jaren '90 tot 21 recentelijk, zonder dat het beheer noemenswaardig gewijzigd was (med. L. Crevecoeur). In aangrenzend Duitsland is de situatie ook bijzonder nijpend. In het gebied Krickenbecker Seen waar begin jaren '90 nog 94 territoria in natuurgebieden aangetroffen werden, zijn recentelijk nog maar 2 territoria vastgesteld (med. Klein, biol. station Krickenbecker Seen). In andere delen van Nordrhein-Westfalen is de Fluiter ook al op een voorlopige Rode Lijst verschenen, wat ook daar de slechte situatie voor deze soort weergeeft.

De terugval van de Fluiter is dus zeker geen regionaal verschijnsel. De genoemde jaarlijkse verschillen in broedparen worden soms ook verklaard uit de geringe trouw aan het broedgebied. Met name sterke wind tijdens de trek kan bepalend zijn waar Fluiters terechtkomen. Hoewel in dit artikel atmosferische aspecten niet beschouwd worden, kunnen deze wel degelijk ook een grote rol spelen. Vooral de trek naar en van de winterverblijven in Afrika kan veel vogels fataal worden (Sillet *et al.*, 2000). 1997 en 1998 waren een El Niño jaar met grote droogtes en hoge temperaturen in de Westelijke Sahara, dat op de trekroute van de Fluiter ligt. Of dit voor de Fluiter grote gevolgen heeft gehad blijft speculatief, maar na deze periode lijkt de Fluiter zich niet te kunnen herstellen van de terugval.

Jacob van der Weele, Bosstraat 15, 6071 XR Swalmen.

Conclusie

Overal in de provincie Limburg met uitzondering van de grote bosenheden in het zuidoostelijk heuvelland is de Fluiter dramatisch in aantal afgenomen of zelfs geheel verdwenen. In Boswachterij Vaals is juist een tegenovergestelde trend te zien. Deze bosenheid vormt met zijn oude loofbomen en spaarzaam ondergroei een uitstekend broedbiotoop voor de Fluiter. Of dit Fluiters uit andere delen van de regio wegtrekt blijft gissen. Uit de afname van absolute aantallen in Limburg en omgeving blijkt wel duidelijk dat er meer aan de hand is dan regionale verschuivingen. Verlies van broedbiotoop door voor de Fluiter minder gunstig beheer en daarmee gepaard gaande verruiging zou een verklaring kunnen zijn, maar is niet aantoonbaar. Wel is duidelijk dat de Fluiter onder de huidige omstandigheden een flinke toon lager zingt.

Dankwoord

Boena van Noorden van de Provincie Limburg, Arend van Dijk (SOVON) en het Vogelarchief Limburg worden bedankt voor het ter beschikking stellen van hun gegevens.

Literatuur

- Van Asseldonk E., 1997.** Broedvogels in het Swalmdal. Limburgse Vogels 8: 114-122.
- Ellenbroek F. & B. van Noorden, 1997.** Provinciale broedvogelkartering van het zuidelijk heuvelland in 1997: last but not least. Limburgse Vogels 8: 105-114.
- Hustings M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam, M.J.S.M. Reijnen, 1985.** Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen.
- Kooistra J., 1992.** De avifauna van de Hamert, 1988-1991. Limburgse Vogels 3: 69 – 78.
- Koopmans M. & J.P. Ongenae, 1998.** Resultaten eerste actualisering provinciale broedvogelkartering in 1998. Limburgse Vogels 10: 115-125
- Koopmans M., J.P. Ongenae & B. van Noorden, 2000.** Enkele resultaten van de provinciale broedvogelkartering in Midden Limburg west in 1999. Limburgse Vogels 11: 40-50.
- Loven M.M.H. & R.A.J. Pahlplatz, 2003.** Broedvogels van Nederweert. 10 jaar onderzoek naar zeldzame en schaarse soorten. Uitgave Vogelwerkgroep Nederweert, Nederweert.
- Sillet T.S., R.T. Holmes & T.W. Sherry, 2000.** Impacts of a global climate cycle on population dynamics of a migratory songbird. *Science* 288 (5473): 2040-2042.
- SOVON, 1987.** Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Leiden.
- Teixeira R.M., 1979.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten, 's Graveland.

Een overzicht van de zwanen- en gantentellingen in het Limburgse Maasdal

Limburgse interpretatie van de SOVON-watervogeltellingen

Nicole Reneerkens, Jan Boeren en Ton Cuijpers

De jarenlange reeks gegevens van zwanen- en gantentellingen in het Maasdal smeken om een samenvatting. Het jaarlijkse SOVON-monitoringrapport van watervogels geeft een landelijk overzicht. Maar hoe verhouden de Limburgse aantallen zich tot het landelijke beeld? Het juiste moment lijkt de 10-jarige grensoverschrijdende samenwerking met onze Belgische collega-inventariseerders. In het zuidelijke Maasdal en de Maasplassen in Belgisch en Nederlands Limburg zijn Nederlanders en Belgen aan beide kanten van de grens als teller actief. Dit artikel wil recht doen aan alle Limburgse telinspanningen. Om deze reden worden de gegevens van het hele Maasdal van Eijsden tot Mook besproken.

Beschikbare resultaten op basis van tellingen zijn er sinds de winter 1969/70. Na een korte bespreking van de resultaten uit de beginperiode komen daarna uitgebreid de laatste 10 jaren aan bod. Er blijkt sprake van een opmerkelijke groei in aantallen zwanen en ganzen vanaf 1993/94. Deze winter en de daarop volgende winter 1994/95 werden gekenmerkt door grootschalige overstromingen. Het is onduidelijk of er een relatie is met het groeiend aantal overwinterende vogels. Na de strenge winter van 1995/96 dalen de aantallen zwanen en ganzen niet. Een toename van overwinteraars betekent een grotere vraag naar rust- en foerageerplekken. De gevolgen hiervan worden kort besproken.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de volledige dataset van SOVON, betreffende de maandelijkse watervogeltellingen van de Zoete Rijkswateren in Limburg vanaf winter 1969/70 tot en met winter 2002/03. De ligging van de telgebieden in Limburg is weergegeven in figuur 1. Talrijke vrijwilligers hebben jarenlang van september tot en met april volgens een vaste methode overwinterende pleisterende watervogels geteld (van Roomen *et al.*, 2003). Alleen de gegevens van zwanen en ganzen zijn gebruikt. In dit artikel wordt niet ingegaan op het voorkomen van

enkele (zeer) zeldzame soorten: Kleine Rietgans, Dwerggans, Roodhalsgans, Sneeuwgans en Rotgans. Deze soorten komen uitgebreid aan bod in de Avifauna Limburg (in prep.). Ook wordt het voorkomen van soepganzen en hybriden niet besproken. Deze groep vogels is niet altijd even zorgvuldig in kaart gebracht. De gebruikte gegevens tot 1977 mogen als niet geheel compleet beschouwd worden. In de beginjaren werden sommige trajecten slechts incidenteel bezocht. De tellingen bleven beperkt tot het Nederlandse deel van de Maas. Bovendien is het traject tussen het veldboekje van de waarnemer en het uiteindelijke SOVON-overzicht in de beginjaren wellicht niet waterdicht geweest. De gegevens moesten vaak overgeschreven worden door de regionale en landelijke coördinator en daarna ingevuld worden op definitieve formulieren (van Noorden, 1992). Het materiaal is desondanks boeiend genoeg om als korte aanloop te dienen bij elke soortbeschrijving. Er is een keuze gemaakt uit de meest opmerkelijke waarnemingen uit de beginperiode.

De figuren die bij de verschillende soorten zijn weergegeven zijn op de volgende manieren tot stand gekomen.

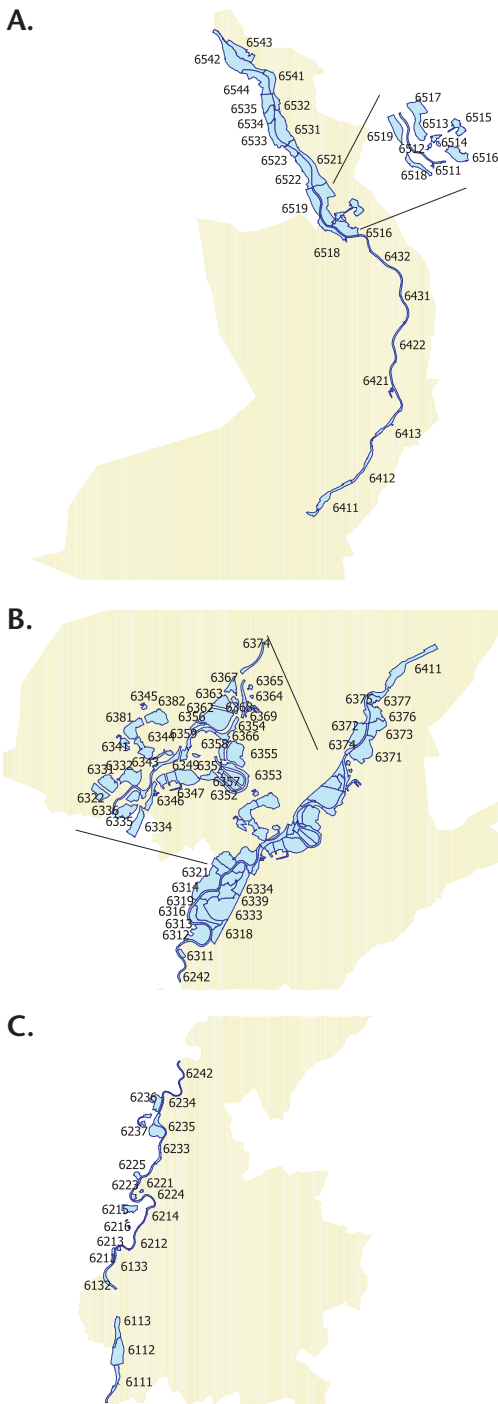
Doortrekverloop. Om het doortrekverloop te bepalen zijn alle aantallen vanaf het begin van de watervogeltellingen per maand voor de betreffende soort getotaliseerd, waardoor de piekmaand kan worden bepaald. Dit is de maand waarin een soort het meest wordt waargenomen.

Maandmaximum. De maximale aantallen per regio per seizoen zijn vanaf het begin van de watervogeltellingen weergegeven voor de piekmaand. Voor de maand waarin de hoogste aantallen worden aangetroffen zijn de maximale aantallen die in die maand in een telgebied zijn waargenomen opgeteld voor de drie regio's.

Wintermaximum. De maximale aantallen per regio per seizoen worden per winter weergegeven vanaf

Code	Omschrijving	Kleine Zwaan	Grauwe Gans	Kol-gans	Riet-gans	Nijlgans	Code	Omschrijving	Kleine Zwaan	Grauwe Gans	Kol-gans	Riet-gans	Nijlgans
6111	Maas: Grens tot plas Eijsden		119	22		37	6359	Maas, Stuw Osen km74 - Ool km77					
6112	plas Eijsden		226	30	22	114	6362	Zuidplas (HatenBoer)	21	331			241
6113	Maas: plas Eijsden - Kennedybrug Maastricht		42		11	2	6363	Noordplas (Hornergriend)	1	212		84	10
6132	Maas: Borgharen - Ifteren		102			14	6364	Stille	98	275	600	422	120
6133	Hochter Bampht (zuidelijke plas Neerharen)	2	300		50	8	6365	Sneppe	150	1000	6000	400	46
6211	Maas: Ifteren - Monding Geul				0	57	6366	Maas: Ool km77 - Roermond, A68		260	230	100	98
6212	Maas: Monding Geul - Stein		150	350		61	6367	Overloop, noord van Noorderplas	150	27			9
6213	plas Ifteren		160		2	53	6368	Donkersack, oost van Noorderplas	90	9			41
6214	Maas: Stein- brug E39 Elsloo						6369	Maas: Roermond, A68 - spoorbrug Buggenum		380	600	182	27
6215	Gravelco te Boorsema-Maasmechelen		10	13	48	26	6371	Asseltse Plassen	154	1400	2420	5364	98
6216	Komatco te Boorsema-Maasmechelen					2	6372	Bouxweerd	131	500	1175	1452	20
6221	Maas: brug E39 Elsloo - Urmond		200		1	175	6373	Biesweerd / De Weerd	212	1123	610	1288	38
6223	plas Grootte Meers		83			101	6374	Maas: spoorbrug Buggenum - monding Swalm, km 88	52	144		200	80
6224	plas Kleine Meers					10	6375	Maas: monding Swalm km 88 - Kessel, km 91	24	500	592	150	79
6225	Maesbeempolder Greent	1	910	438	655	193	6376	Hanssumerveerd + dode arm	72	629	435	51	26
6233	Maas: Urmond - Grevenbicht		50			4	6377	plas Rijkkel	68	578	153	103	77
6234	Maas: Grevenbicht - Illikhoven	23	150	50	20	8	6381	Boschmolenplas		240			8
6235	plas Stokkem (B)	25	1000	1150	160	67	6382	De Lange Vlieter		98			38
6236	plas Rotem (Bichterweert, B)	15	500	1778	8	20	6411	Maas: Kessel, km 91 - Kruisberg, km 94	97	681	141	53	124
6237	Oude Maasarm met plassen en Koeweide te Dilsen-Stokkem		80	10		10	6412	Maas: Kruisberg, km 94 - veer Steijl	111	322	135	49	128
6242	Maas: Illikhoven - brug Maaseik	7	70	120	200	22	6413	Maas: veer Steijl - spoorbrug Venlo		47		1	19
6311	Texaco	23	60	50		6	6421	Maas: spoorbrug Venlo - veer Grubbenvorst		1418	38		201
6312	Klauwenhof (Heerenlaak) (B)	45	694	1942	1500	325	6422	Maas: veer Grubbenvorst - veer Lottum	6	322	111	1	176
6313	Ohé en Laak (Schroevendaalse plas)	43	351	85	367	127	6431	Maas: veer Lottum - monding kanaal, Hamert	74	371	347	400	120
6314	Greend	35	965	1974	484	250	6432	Maas: monding G.N.kanaal, Hamert - brug Well	20	600	700	898	196
6316	Maas: brug Maaseik - Stevensweert	12	85	128	21	38	6511	Maas, brug Well - Vierlingsbeek (rivierbed)	96	240	2210	1316	548
6318	Oude Maas	5	78	272	211	16	6512	haven ('t Leuken)	6	100	1800	80	10
6319	Maas: overige uiterwaarden						6513	plas 't Leuken		30	45	8	15
6321	Houbenhof (B) (Spanjerdplas)	21	697	3656	646	92	6514	plas De Vissert		27	46		141
6322	Kessenich (B)		266	26	117	108	6515	zandwinningsplas, Reijnderslooi	28	490	60	79	50
6331	Grote Hegge	6	450	600	239	23	6516	uiterwaard Elsteren					
6332	Wessem (Koe/Kalverweide)		400	500	72	113	6517	uiterwaard Aijen					
6333	Steval	19	152	20	94	75	6518	Maas: Wansum - Geysteren			1675	15	7
6334	Vogelreservaat	4	588	715	56	40	6519	Maas: Maashees - Vierlingsbeek					5
6335	De Kis	8	950	990	57	45	6521	Maas: Vierlingsbeek - stuw Sambek (oostoever)	149	150	821	1270	108
6336	Brandt (Huiskensplas)	15	604	706	155	220	6522	Maas: Vierlingsbeek - Vortumse Bergen (westoever)	50	200	1250	1380	27
6337	Maas, Stevensweert - Maasbracht		18	75		18	6523	Maas: Vortumse Bergen - stuw Sambek (westoever)	1	100	1000	200	140
6338	Julianakanaal, sluizen Maasbracht - brug A2 Maasbracht						6531	Maas: stuw Sambek - Heijen (oostoever)	156	2963	2810	518	97
6339	Stevensweert						6532	haven Gennep + Paesplas		7			9
6341	Panheel, kleine plas	15	350	1	95	46	6533	Maas: stuw Sambek - rivierkruising (westoever)	18	500	600	50	80
6343	Pol (De Slaag) + Polderveld	5	1426	2200	304	107	6534	Maasbocht Beugen (westoever)		600	2100	2260	115
6344	Heel, kleine plas (St. Annabeemd)	1	450	115	6	7	6535	Oeffeltsche Weiden (westoever)		1500	3500	300	7
6345	Heelderpeel		20			6	6541	Maas: brug Gennep - monding Niers (oostoever)	147	31	360	55	49
6346	Molengreend		750	150	8	20	6543	plas Plasmolen					
6347	Clauscentrale	6	700	2100	1314	145	6544	Maas: brug Gennep - St. Agatha				58	41
6348	Maas: brug A2 - stuw Osen		170			5							
6349	Linnerweerd		820	400		12							
6351	Osen stuw		100	650									
6352	Osen-Zuid (Spoorplas)	2	1700	1300	86	52							
6353	Osen-Noord (Gereelingsplas)	22	1200	2600	1655	83							
6354	Plasjes Ool	5	210	250	28	66							
6355	Ool	8	167	105	156	53							
6356	Plasje voor Zuidplas	2	225	637	1	49							
6357	Maasbocht, Heel hoogspanningsleiding - Stuw Osen km74		291	236	10	59							
6358	Plasje Ool-Osen		150	22	2	3							

Tabel 1. Maximale aantallen per telgebied van Kleine Zwaan *Cygnus bewickii*, Grauwe Gans *Anser anser*, Kolgans *Anser albifrons*, Rietgans *Anser fabalis* en Nijlgans *Alopochen aegyptiacus*.

Figuur 1. Ligging van de Limburgse watervogel telgebieden; A. Zandmaas, B. Midden-Limburgse Maasplassen, C. Grensmaas

het begin van de watervogeltellingen. Het is gelijk aan de vorige met dit verschil dat niet het maximale aantal per maand maar het maximale aantal per winter per telgebied is getotaliseerd voor de drie regio's.

Gebiedsbeschrijving

Grensmaas

Wat betreft de indeling voor de SOVON-watervogeltelling, behoort het gedeelte van de Maas vanaf Eijsden tot de brug bij Maaseik (B) tot de Grensmaas. De Grensmaas is ondiep, onbedijkt en niet gestuwd en heeft een grindbodem met relatief hoge stroomsnelheden. Op dit deel van de Maas is geen scheepvaart mogelijk. Als gevolg van grindwinning is het zomerbed uitgediept met steile oevers en omzoomd door cultuurgrasland en akkers. Alleen aan de Belgische kant liggen enkele diepe grindgaten bij Boorseem en Bichterweert bij Stokkem. Er zijn enkele terreinen met natuurontwikkeling, beheerd met grote grazers, zoals Hochterbampd en Kerkeweerd. Doordat in België het aangrenzende gebied buiten het Maasdal grotendeels in gebruik is voor landbouw of veeteelt, heeft het aardig wat potentieel voor grazende ganzen. Aan de Nederlandse kant ligt bij Meers het voorbeeldproject 'Grensmaas' met grindbanken, meestromende nevengeulen en een brede rivierbedding als waterberging bij hoogwater. In Nederland is de grond buiten het Maasdal veelal in gebruik voor tuinbouwgewassen en zijn er minder sappige 'ganzen' weilanden in de directe omgeving. Dit, in combinatie met het ontbreken van voldoende grote waterpartijen om te rusten en te drinken, maakt de Grensmaas minder geschikt voor overwinterende ganzen. Ook de zogenaamde Kalkmaas met plas Eijsden (Pietersplas) valt onder dit gebied.

De Midden-Limburgse Maasplassen

De Maasplassen in Belgisch en Nederlands Limburg zijn ontstaan door grindwinning sinds de jaren veertig. In het begin was sprake van min of meer lukrake winning in het zomerbed en kleinschalig in het winterbed. Sinds de jaren zestig is de behoefte aan grind zo sterk toegenomen dat er sprake is van grootschalige grindwinning zelfs buiten het winterbed (van Noorden, 1992). Vanaf eind jaren zestig is de ontgrinding geconcentreerd in Midden-Limburg in de omgeving van Roermond. De zo ontstane Midden-Limburgse Maasplassen zijn grote en kleinere plassen met ver-

schillende dieptes en een totaal oppervlak van 3.200 hectare. In Nederland liggen de plassen vanaf Ohé en Laak (Schroevendaalse plas) in het zuiden, tot aan Beesel (Rijkelse Bemden) in het noorden.

In België ligt het aantal plassen verspreid langs de Maas vanaf Maaseik tot Kessenich. De zand- en grindwinning zal hier in een later stadium dan in Nederland afgebouwd worden. In dit artikel zullen het Belgische Klauwenhof (Herenlaak), Spaanjerdplas (Houbenhof) en plas Kessenich onder de noemer Midden-Limburgse Maasplassen vallen, tenzij anders vermeld. Veel plassen zijn omzoomd door weilanden of maïs en bietenakkers. In toenemende mate is deze grond in gebruik genomen voor natuurontwikkeling, met ruigte en grote grazers. Buiten het Maasdal zijn in Midden-Limburg aan Belgische en Nederlandse kant, zelfs tot over de grens met Duitsland, aardig wat akkers en weilanden geschikt als ganzenfoeragegebied. Samen met het grote aanbod aan water is deze regio uitermate goed voor ganzen.

Zandmaas

Vanaf Beesel tot Mook is het onderzoeksgebied opgedeeld in delen van de Maas van stuw tot stuw met aangrenzende zandwinplassen zoals Reijnderslooi. De rivier heeft een smal en diep uitgesleten dal met een zandige bodem. De Zandmaas kent verschillende zijbeken en mondingen van riviertjes. Na het hoogwater van 1993 en 1995 zijn een groot aantal kades aangelegd ter bescherming van dorpen. De klei voor deze kades is gewonnen in het Maasdal zelf. In deze speciewingebieden zijn terreinen met natuurontwikkeling ingericht. De natuurterreinen in Hout-Blerick,

Arcen, Broekhuizen, Well en Middelaar zijn voorbeelden voor een meer natuurlijke ontwikkeling van de Zandmaas (van den Herik, 1998). Verbreding en verdieping van de rivier moeten wateroverlast in de toekomst voorkomen. De percelen langs de Zandmaas en in de wijdere omgeving zijn in gebruik als grasland en akkers. Er is nog niet op dezelfde uitgebreide schaal nieuwe natuur gerealiseerd als in Midden-Limburg. Dit kan de verklaring zijn dat zwanen en ganzen zich in de laatste jaren iets naar de noordelijke regio lijken te verplaatsen. Ook kan de omzetting van weilanden in akkerland of andersom en de daarmee gepaard gaande wisseling van voedselaanbod voor de vogels een reden zijn om zich te verplaatsen.

Soortbesprekingen

De beschrijvingen zijn gebaseerd op de gegevens van de maandelijkse SOVON-tellingen (sept-april) van de zoete rijkswateren inclusief de midwintertellingen en landelijke watervogeltellingen langs grote rivieren. Wanneer het van toegevoegde waarde lijkt, zijn enkele gegevens uit de Avifauna Limburg (in prep.) gebruikt.

Voor de bespreking per vogelsoort van de laatste 10 winters is Limburg verdeeld in drie regio's: Grensmaas, Midden-Limburgse Maasplassen en Zandmaas. Hierbij valt op te merken dat Midden-Limburg het belangrijkste gebied is, op de voet gevolgd door de Zandmaas. De zuidelijke regio, Grensmaas, is wat betreft aantallen zwanen en ganzen het minst be-deeld.

Wilde Zwaan en twee Knobbelzwanen, Koeweide, Grevendicht, januari 2003 (R. Schols)

Knobbelzwaan *Cygnus olor*

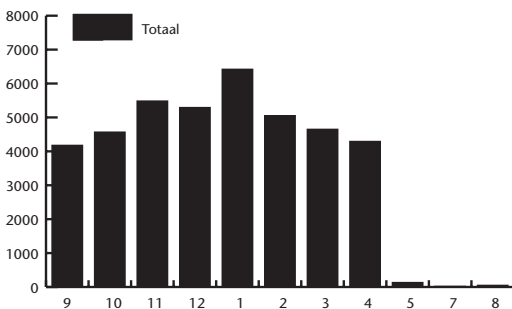
De eerste melding van Knobbelzwanen betreft 20 exemplaren in januari 1970 in telgebied spoorbrug Venlo – veer Lottum. Het aantal in het Limburgse Maasdal neemt geleidelijk toe, totdat ruim 300 vogels worden waargenomen in januari 1990.

De aanwezigheid is gelijkmatig verdeeld over de winter. Januari heeft het hoogste wintermaximum Toch kan van een duidelijke piekmaand niet gesproken worden. De soort is tegenwoordig een regelmatige broedvogel aan beide zijden van de Maas en langs de grindplassen (Kurstjens & Gabriëls, 1996). De meest recente broedgegevens van Limburg spreken van 150 tot 180 paren (Avifauna Limburg, in prep.). Deze aantallen zijn gebaseerd op de broedvogelkartering van de provincie Limburg, aangevuld met gegevens van SOVON-broedvogelmonitoring en het Vogelarchief van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Op grond van ringaflezingen trekt men de conclusie dat een groot deel van de overwinteraars broedvogels van eigen bodem zijn. Limburg speelt met gemiddeld 450 exemplaren tegenover 20.000 landelijk getelde vogels een ondergeschikte rol als knobbelzwaneprovincie. Deze geringe rol geldt zowel voor broedende als voor overwinterende exemplaren (van Roomen *et al.*, 2003).

In de eerste drie jaren vanaf 1993 zijn langs de Grensmaas in januari ongeveer 20 vogels geteld. In januari 1997 neemt dit plotseling toe tot 82 Knobbelzwanen. Sinds dat jaar is het gemiddelde 81,4 exemplaren met als top 128 vogels in januari 2000.

De Midden-Limburgse Maasplassen pieken in januari 1994 met ruim 250 Knobbelzwanen. Bij Houbenhof (B) bestaat de grootste groep dan uit 56 vogels. Nadien daalt het aantal Knobbelzwanen, waarbij januari 1998 met 84 vogels als dieptepunt geldt.

Een omgekeerde lijn vertoont de Zandmaas. Vanaf

Figuur 2. Knobbelzwaan *Cygnus olor*. Doortrekverloop.

januari 1994, met 79 zwanen, groeit het aantal tot ruim 318 in 2002.

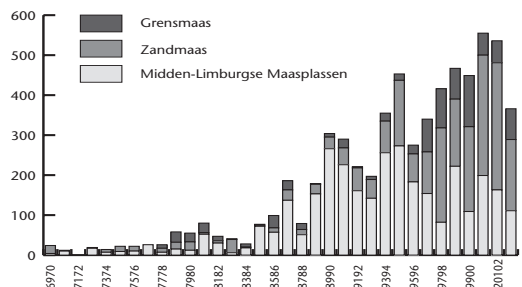
Kleine Zwaan *Cygnus bewickii*

Kleine Zwanen komen aarzelend in oktober aan. De hoogste aantallen worden in januari geteld. In maart zijn de vogels alweer op terugreis naar de Russische toendra. Het Limburgse aantal schommelt in de eerste teljaren rond de 100 exemplaren. In januari 1990 is zelfs sprake van 264 Kleine Zwanen. Alleen in de omgeving van de Stille en de Sneepe zitten dan al 139 vogels.

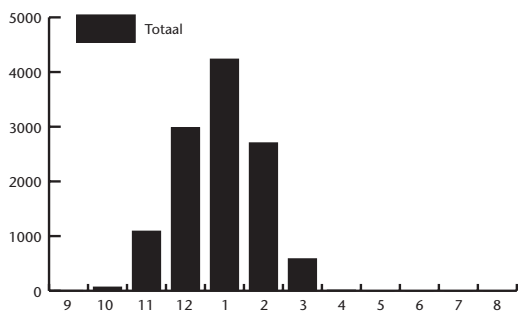
Halverwege de jaren negentig waren landelijk gezien piekjaren. Dit is eveneens het Limburgse beeld. In deze periode was ook de totale Europese populatie op maximale grootte en werden Kleine Zwanen vaker buiten de vaste pleisterplaatsen gezien. Hetzelfde geldt voor het lichte herstel na de beide dalwinters 1998 -2000 (van Roomen *et al.*, 2003). Er lijkt in Limburg een verschuiving in noordelijke richting plaats te vinden vanuit de Maasplassen naar de Zandmaas. Landelijk is eveneens sprake van enige verschuiving van de pleisterplaatsen. Echter het aantal vogels dat Limburg kiest om te overwinteren valt in het niet bij de 13.000 in Nederland getelde exemplaren in 2001/02.

Hierbij speelt verandering in voedselaanbod mogelijk een rol. Zo is er bijvoorbeeld sprake van toename van zwanen op de waterplanten in de Randmeren. Daarnaast is een afname van de totale populatie een reden, vogels 'trekken zich terug' naar de oude, traditionele pleisterplaatsen. Kleine Zwanen zitten graag in overstromende uiterwaarden omdat ze dan gemakkelijker de worteldelen van de vegetatie kunnen eten. Voor Limburg geldt de vraag of er een relatie is tussen het optreden van hoogwater en Kleine Zwanen. Landelijk is er voor het rivierengebied een positief verband tussen inundaties en zwanen.

In januari 1994 zijn 221 Kleine Zwanen in de Maas-

Figuur 3. Knobbelzwaan *Cygnus olor*. Januari-maximum tot 2003

Figuur 4. Kleine Zwaan *Cygnus bewickii*. Doortrekverloop

plassen geteld, waaronder de grootste groep 212 vogels te Biesweerd - De Weerd betrof. Na 1996 zakt het aantal in de Midden-Limburgse Maasplassen onder de 50 en verdwijnt de soort vrijwel totaal na 2001.

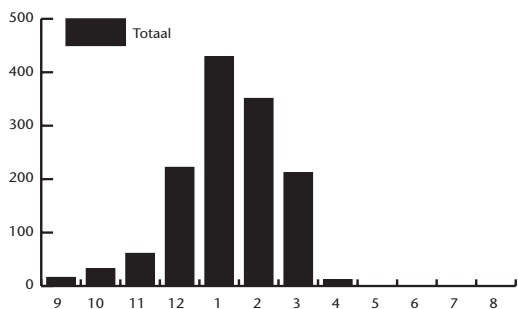
De Zandmaas heeft in januari 2001 een uitschieter met 273 vogels, verdeeld over drie telgebieden. In januari 2003 zitten nog 97 Kleine Zwanen in Noord-Limburg terwijl er in het Maasplassengebied niets meer wordt waargenomen.

Langs de Grensmaas wordt de soort niet elk jaar gezien, het hoogste aantal in deze regio is 56 vogels in januari 2003. De zuidelijkste waarneming betreft plas Stokkem (B) 25 vogels in januari 2003.

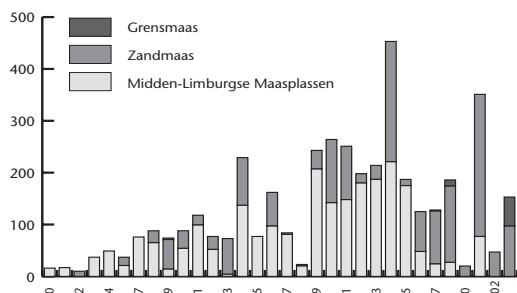
Wilde Zwaan *Cygnus cygnus*

Nederland ligt voor overwintersaars aan de zuidgrens en geldt tijdens strenge sneeuwrijke winters aan de Oostzee als overloopgebied. Onder invloed van de milde winters van de laatste jaren is Oost-Nederland minder in trek bij Wilde Zwanen (van Roomen *et al.*, 2003). De soort is niet iedere winter tijdens de tellingen opgemerkt.

De piekmaand voor het Limburgse Maasdal blijkt januari te zijn. Toch zijn in februari 1983 in het

Figuur 6. Wilde Zwaan *Cygnus cygnus*. Doortrekverloop

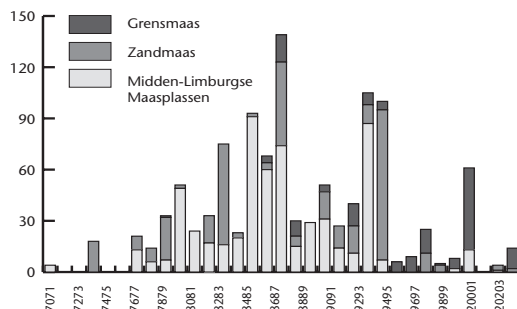
Figuur 5. Kleine Zwaan *Cygnus bewickii* Januari-maximum tot 2003

telgebied brug Well – Vierlingsbeek 40 vogels geteld. Winter 1986/87 is het topjaar met 139 exemplaren verdeeld over heel Limburg. Daarbij nemen de Asseltse plassen 41 Wilde zwanen voor hun rekening, terwijl het gebied Iteren tot Maaseik goed is voor 16 vogels.

Langs de Grensmaas zijn zeven winters met Wilde Zwanen waarvan drie met januari waarnemingen. De topper was januari 2000 met een groep van 22 vogels bij plas Stokkem (B) en 14 bij Grevenbicht – Illikhoven.

In het laatste decennium zijn bij de Midden-Limburgse Maasplassen zes keer Wilde Zwanen geteld waarvan slechts één maal in januari. In 1994 zitten zeven vogels in Biesweerd / de Weerd. De grootste groep in deze regio is de waarneming van maart 1993. Er zitten dan 79 vogels in telgebied Ool – spoorbrug Buggenum + Lateraalkanaal.

Langs de Zandmaas is de soort eveneens niet ieder jaar gezien tijdens de tellingen, de teller komt niet hoger dan vijf winters. In januari 1994 is de grootste groep van 84 zwanen gezien bij stuw Sambeek-Heijen (oostoever). Dit opmerkelijke aantal valt niet te verklaren door een strenge Noord-Europese winter. Er is evenmin sprake van ongewone aantallen

Figuur 7. Wilde Zwaan *Cygnus cygnus*. Wintermaximum tot 2003

overwintersaars in 1994 in de rest van Nederland (SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep, 1995). Gezien de grote aantallen Kleine Zwanen in dat jaar zou er sprake kunnen zijn van verkeerde determinatie.

Zwarte Zwaan *Cygnus atratus*

Als ontsnapte parkvogel weet deze Australische exoot redelijk te overleven. Met Kerst 1992 zwemt een koppel met een juveniel op de Maas bij Stevensweert (med. J. Roemen). Ook in de jaren nadien worden broedgevallen gemeld van in het wild levende vogels (Avifauna Limburg, in prep.). De soort lijkt langs de gehele Maas te zwerven. Er bestaat een lichte voorkeur voor de maand december. Een concentratie van 11 vogels zat in december 1988 in het teltraject Eijsden–Kennedybrug Maastricht. Toch worden niet ieder jaar Zwarte Zwanen in december gezien langs de Maas. De aanwezigheid en groeps grootte zijn sterk wisselend per winter en locatie. Echte Zwarte Zwanenplekken zijn niet aan te geven. Gemiddeld bestaat een waarneming uit 1,2 vogels. Opmerkelijk is langs de Zandmaas de grootste groep waargenomen, 13 vogels bij brug Gennep – monding Niers in maart 2001. In de daaropvolgende winter 2001/02 is langs de hele Zandmaas nog slechts sprake van zeven Zwarte Zwanen.

Grauwe Gans *Anser anser*

De eerste twee Grauwe ganzen worden in 1977 bij Maastricht opgemerkt. Het Limburgse wintermaximum is in 1992/93 tot 2.500 vogels gestegen. De soort wordt in dat jaar alleen waargenomen in het Midden-Limburgse. Er zijn geen waarnemingen uit

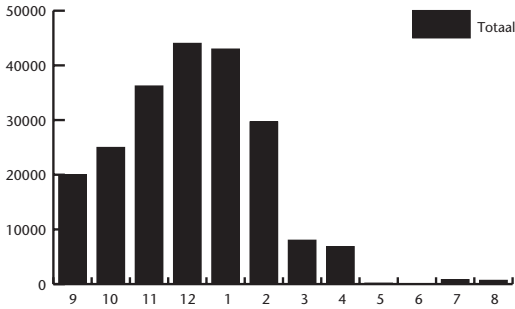

Grauwe Ganzen, Stevensweert, maart 2004
(K. Lemmens)

de gebieden Grensmaas en Zandmaas gemeld. Zoals hierboven beschreven neemt het aantal Grauwe Ganzen gestaag toe tot 1992. Landelijk gezien was er voorheen sprake van een overheersend aandeel trekvogels vanuit Scandinavië en Oost-Europa. Daarnaast betreft het tegenwoordig voor een belangrijk deel lokale broedvogels, die niet al te ver weg trekken (van Roomen *et al.*, 2003). In Limburg is sinds 1993 een toename te zien van 500 tot 3.500 aanwezige vogels in september. Ook hier is onmiskenbaar sprake van een toenemend aantal broedvogels met hun jongen en overzomeraars die niet tot broeden zijn gekomen (Kurstjens & Reyrink, 1994). Op dit moment broeden 450 tot 500 paren in Limburg (Avifauna Limburg, in prep.), terwijl in 1998 nog slechts 120 broedparen als aantalschatting werden gemeld (van Noorden & Schols, 1999). Tegenover 8.000 tot 9.000 Nederlandse broedparen (SOVON, 2002) staat Limburg niet echt groot op de kaart. De echte Grauwe ganzenmaanden november, december en januari, wanneer Scandinavische trekvogels zich bij onze overwinterende broedvogels voegen, vertonen landelijk een duidelijke groei. In 2002 spreken we over 244.000 landelijke overwintersaars. De doortrekgrafiek wekt de indruk dat januari de topmaand is. Door een eenmalige waarneming in januari 1997 van 2.963 Grauwe ganzen in telgebied stuw Sambeek – Heijen (oostoever) wordt dit beeld vertekend. In Limburg is van 1993 tot 2002 in de maand december een toename geteld van bijna 2.000 tot ruim 7.000 vogels. Langs de Grensmaas zijn maximaal 1.170 ganzen gezien in december 2001, waarbij plas Maesbeemdergreent en plas Stokkem (B) een vaste plek voor de soort lijken. Noord-Limburg is eveneens een karig bedeelde regio met als piek ruim 1.600 vogels in december 2002. Als Grauwe ganzenbolwerk gelden de Midden-Limburgse Maasplassen. Hier liggen foerageergebied en veilige drink- en rustplaatsen op korte vliegafstanden van elkaar. In de beschreven periode groeit in december het aantal vogels in Midden-Limburg van bijna 2.000 tot ruim 5.000. In de maanden maart en april wordt nog een vijfde deel daarvan geteld. Waarschijnlijk zijn dit broedvogels uit de eigen omgeving. Een ringproject, waarbij Limburgse vogels van een halsband worden voorzien, zou uitsluitel kunnen geven waar de eigen broedvogels verblijven.

Kolgans *Anser albifrons*

In oktober komt de Kolgans in kleine groepen aan in Limburg. De aanwezige vogels blijven in aantal

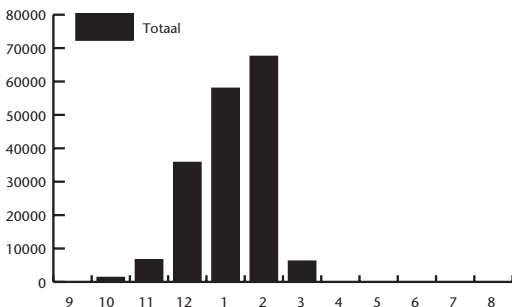
Figuur 8. *Gauwe Gans Anser anser*. Doortrekverloop

toenemen tot de piekmaanden januari en februari. In maart daalt het aantal snel en zijn de meeste vogels alweer terug naar hun broedgebied.

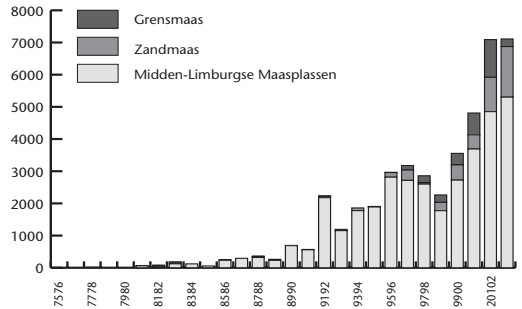
Tot 1993 is het aantal Kollen in Limburg niet noemenswaard. Langs de Zandmaas zijn 1.800 Kolgen geteld in februari 1987 en nog eens 1.315 in januari 1992.

In Midden-Limburg neemt vanaf 1993 in de topmaanden het aantal vogels toe van 2.000 tot gemiddeld 5.000 exemplaren. Dat steekt schril af tegen het landelijke maximum van 613.000 in januari 2002 (van Roomen *et al.*, 2003). De piekmaand in Limburg is februari. Het beeld lijkt enigszins vertekend door februari 1999 waarbij 6.000 ganzen zijn geteld aan de Snepe en 2.100 bij de Clauscentrale. Ondanks deze topper is in de doortrekgrafiek zichtbaar dat in januari net iets minder Kolgen worden gezien. De Maasplassen rond en ten noorden van Roermond, zoals Stille, Snepe, Bouxweerd en Asselt zijn de drukst bezochte plekken.

Hoewel in heel Limburg gemiddeld sprake is van groei, schommelt het aantal Kolgen langs de Zandmaas sterk per winter. Elders in deze uitgave is de plaatstrouw van Midden-Limburgse Kolgen beschreven in het artikel 'Kolgen met halsbanden

Figuur 10. *Kolgans Anser albifrons*. Doortrekverloop

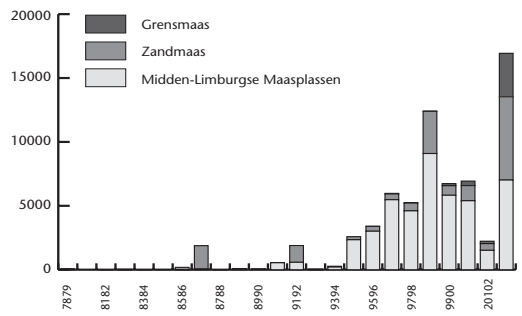
Figuur 9. *Gauwe Gans Anser anser*. December-maximum tot 2002

in Limburg'. Daarin wordt geconcludeerd dat er veelvuldig sprake is van verplaatsing. Dieptepunt langs de Zandmaas zijn 239 exemplaren in 1994/95, de piek wordt bereikt in februari 2003 met ruim 6.500 Kollen, waarvan 3.500 bij Oeffeltsche Weiden (west-oever). In deze regio is echter geen sprake van vaste foerageerplekken zoals in Midden-Limburg.

Langs de Grensmaas zitten niet iedere winter Kolgen. In februari 2003 telt men het onverwachte aantal van 3.440. Deze zijn voornamelijk geconcentreerd rond Bichterweerd (B) en plas Stokkem (B).

Rietgans *Anser fabalis/serrirostris*

De Rietgansen die in Limburg worden aangetroffen zijn of Toendrarietgans *Anser serrirostris* of Taigarietgans *Anser fabalis*. Onder de watervogeltellers lijkt niet iedereen zelfverzekerd genoeg om het 'rietgans-determinatieprobleem' helemaal onder de knie te hebben. Het ontbreekt helaas aan geschikte determinatiewerken. Bovendien loopt tijdens een watervogeltelling de verhouding mank tussen beschikbare tijd en het aantal ganzen en eenden. Het is vaak ondoenlijk de rietgansenpuzzel te ontwarren. De niet op soortnaam gebrachte Rietgans brengt dan uitkomst. Tot 1993 lijkt de determinatie van Taiga's of Toendra's niet optimaal. In Neder-

Figuur 11. *Kolgans Anser albifrons*. Februari-maximum tot 2003

land blijkt de Taigarietgans niet veel zuidelijker te overwinteren dan in het Noord-Limburgse Peelgebied. De Nederlandse kerngebieden liggen in Groningen, Drente en Noord-Brabant. In Limburg wordt voornamelijk Toendrarietgans waargenomen. Om deze reden is ter vergelijking van de Limburgse aantallen met het landelijke beeld de Toendrarietgans gekozen.

De overwinterende populatie Toendrarietgans in Nederland neemt toe in samenhang met een verschuiving in westelijke richting en vroegere aankomst in Oost-Europa (van Roomen *et al.*, 2004). Het seizoensmaximum van 175.000 Toendrarietganzen in 2001/02 in heel Nederland wordt bijzonder groot genoemd.

In de volgende beschrijving wordt geen onderscheid gemaakt tussen de soorten omdat het overzicht betreft uit de periode vóór en na het afsplitsen van Toendra en Taiga als zelfstandige soorten. Er mag aangenomen worden dat het leeuwendeel Toendrarietganzen betreft. In de winters 1985/86 en 1986/87 is een piek van bijna 4000 Rietganzen aanwezig in Limburg bij de Maasplassen en de Zandmaas. Dit komt voor het grootste deel door 1204 exemplaren in telgebied stuw Sambeek – brug Gennep in februari 1986. In de overige winters tot 1993/94 komt het maximum niet boven de 1500 vogels. De Grensmaas heeft als topjaar 2002/03 met 162 vogels in telgebied Maesbeempder Greent. De soort wordt in deze regio niet elk jaar gezien.

Januari 1994 is met stip de rietganzenmaand, 3615 exemplaren in de Midden-Limburgse Maasplassen bij Asselt. In december 2000 worden daar 2350 vogels geteld. Dit is in volledige tegenstelling met de Zandmaas. Winter 1993/94 levert hier geen enkele Rietgans

op. De grote klapper is januari 2001 met 4500 rietganzen waarvan alleen al 2200 in Maasbocht Beugen (west-oever).

Van de Nederlandse topwinter 2001/02 is in Limburg niets te merken. Heel nadrukkelijk moet opgemerkt worden dat Rietganzen niet altijd in de buurt van de Maas foerageren zoals Kolgans en Grauwe Gans. In het hoofdstuk 'foerageergebieden voor ganzen' verderop in dit artikel wordt deze stelling nader toegelicht. In het kader van de SOVON watervogeltelling kan het werkelijke aantal in Limburg aanwezige Rietgans onderteld zijn omdat deze telling zich beperkt tot monitoringgebieden in het Maasdal.

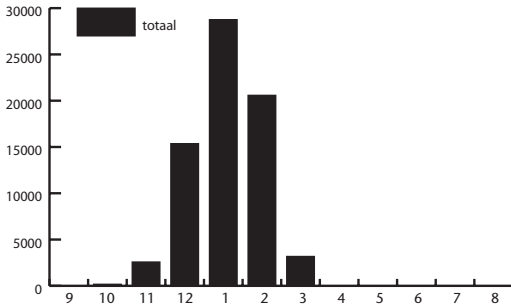
Brandgans *Branta leucopsis*

Het aandeel dat Limburg heeft in overwinterende Brandganzen is verwaarloosbaar tegenover de ruim 350.000 vogels in Friesland en de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden. Een snel toenemend deel overwinteraars bestaat uit Nederlandse broedvogels, 6.000 tot 8.000 (van Roomen *et al.*, 2003). Is dit de verklaring voor de toename in Limburg na 1993? De provinciale broedvogel-kartering meldt tot 1997 maar 1 broedgeval (van Noorden & Schols, 1999). In de Avifauna Limburg (in prep.) zullen 90 tot 120 broedparen worden opgevoerd. Dit zijn de meest recente Limburgse gegevens tot dit moment.

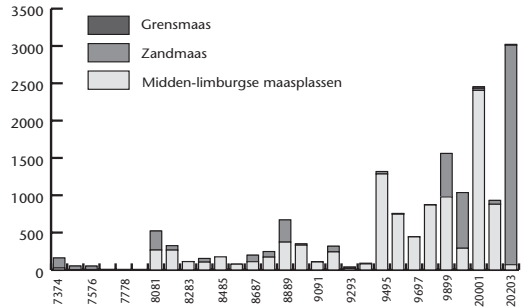
Deze soort komt tot 1993, tijdens de watervogeltellingen, niet veelvuldig voor. De waarneming van één enkel exemplaar in 1979 in telgebied Itteren groeit uit tot 25 vogels verdeeld over Grensmaas en Midden-Limburgse Maasplassen in 1992/93.

*Toendra Rietganzen,
Ospelse Dijk, januari 2004
(R. Schols)*

Figuur 12. Rietgans *Anser fabalis/serrirostris*. Doortrekverloop

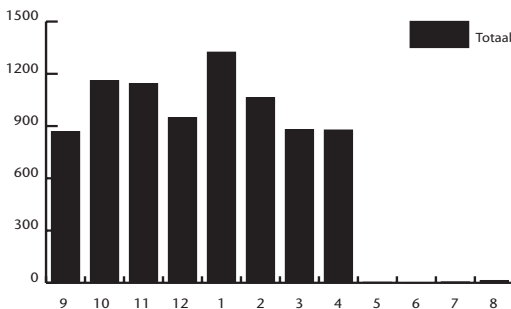
Figuur 13. Rietgans *Anser fabalis/serrirostris*. Januari-maximum tot 2003

Het verloop van de doortrek (figuur 14) laat zien dat er in Limburg geen duidelijke piekmaand voor deze soort is. Wellicht is dit te verklaren door de aanwezigheid van eigen broedvogels. Wanneer een belangrijk deel trekvogel zou zijn, zou in december of januari een piekaantal opgemerkt moeten worden.

Het wintermaximum 2002/03 is bijna een verdubbeling ten opzichte van de jaren ervoor. Dit komt voornamelijk voor rekening van Midden-Limburg. De groepsgrootte is rond de 200 vogels tegen 100 in de jaren ervoor. Bij de Maasplassen zijn Clauscentrale, Klauwenhof, Heerenlaak (B) en Stevensweert de echte brandganzenplekken. Langs de Grensmaas is plas Eijsden een vaste plek, in Noord-Limburg geldt dit voor brug Well – Vierlingsbeek (rivierbed).

Grote Canadese Gans *Branta canadensis* ssp.

Canadese ganzen zijn in de beginjaren niet talrijk aanwezig. Er zijn slechts twee piekjaren. In de winter 1984/85 worden enkel in het Maasplassengebied 133 vogels gezien. Twee winters later zijn in totaal 76 exemplaren in dezelfde regio. Het zijn voornamelijk standvogels, ontsnapt of losgelaten uit watervogelcollecties en de nakomelingen van verwilderde vo-

Figuur 14. Brandgans *Branta leucopsis*. Doortrekverloop

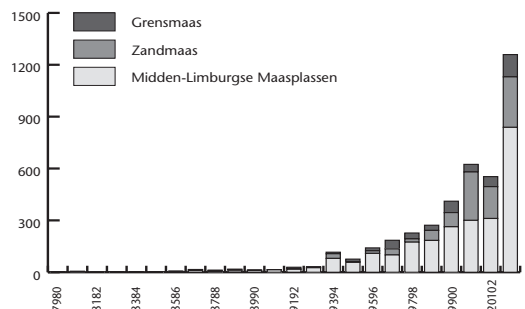
gels. Er is nog geen bewijs dat deze Noord-Amerikaanse soort op eigen kracht Europa heeft bereikt (Bijlsma *et al.*, 2001).

Het is een van de snelst groeiende broedende ganzensoort van Nederland (van Dijk *et al.*, 2003a). In Limburg worden tot 1997 door de provinciale kartering 11 broedgevallen gemeld (van Noorden & Schols, 1999). De aantalschatting in 2004 is gesteld op 50 tot 75 broedparen (Avifauna Limburg, in prep.).

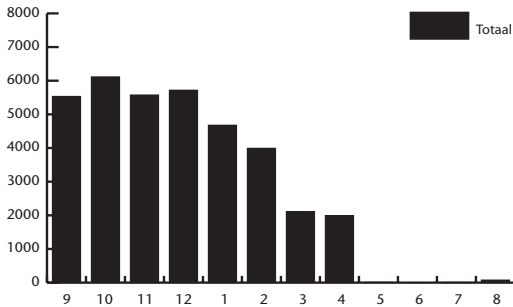
Ook langs de Grensmaas is toename merkbaar. Van maximaal 5 vogels in winter 1993/94 naar 109 in winter 2002/03. Tijdens de laatste 10 jaar watervogeltellingen is het aantal in de Maasplassen redelijk stabiel. Het aantal schommelt tussen 25 en maximaal 40 vogels, met de winter 1999/00 als uitschieter, wanneer bijna 80 vogels worden geteld. De Zandmaas daarentegen vertoont een iets wisselender beeld. Een trage groei met een uitschieter in winter 2001/02 en een halvering in 2002/03. Van een overtuigende piekmaand is geen sprake.

Nijlgans *Alopochen aegyptiacus*

De Nijlgans is tot 1993 over het gehele onderzoeksgebied niet jaarlijks waargenomen. Er is één keer een

Figuur 15. Brandgans *Branta leucopsis*. Wintermaximum tot 2003

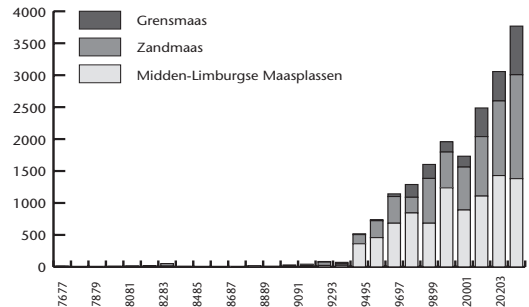
Figuur 16. Grote Canadese Gans *Branta canadensis* ssp. Doortrekgrafiek

groep van 40 exemplaren in 1982 bij brug Well-Vierlingsbeek en vanaf 1990 af en toe groepjes van ongeveer 20 vogels.

Zo sporadisch als deze soort voorkwam tot 1993, zo spectaculair is de groei in de laatste 10 jaar. Deze, uit watervogelcollecties ontsnapte, exoot heeft zich ontwikkeld tot een steeds succesvollere broedvogel (SOVON, 2002). De provincie schat in 1997 het aantal broedparen op 75. In de Avifauna Limburg (in prep.) worden 225 tot 325 paren vermeld. Landelijk bestaat in 2000 de broedpopulatie uit 4.500-5.000 paren (SOVON, 2002). In september, na de broedtijd, en in de winterperiode zoeken de vogels de nabijheid op van de rivier en de plassen.

Wanneer de maxima van de winters 1993/94 tot 2002/03 per regio naast elkaar gezet worden is de toename duidelijk zichtbaar.

In december 2002 zitten 410 Nijlganzen langs de Grensmaas, waarvan 175 bij brug E39 Elsloo-Ur-

Figuur 17. Grote Canadese Gans *Branta canadensis* ssp. Wintermaximum 2002/03

mond. De aanwezigheid bij de Maasplassen fluctueert per jaar. De uitschieter ligt hier in december 2000 met 542 vogels in het hele gebied. Klauwenhof, Heerenlaak (B) is Limburgs grootleverancier met 212 exemplaren. De Zandmaas neemt een groot aandeel wanneer in het topjaar 2002 in december 410 vogels geteld worden. Op dat moment telt Nederland ongeveer 12.000 exemplaren (van Roomen *et al.*, 2003). In de winter 2002/03 is maximaal van 3768 Nijlganzen sprake in het Limburgse Maasdal. Daarvan zitten 76 vogels langs de Grensmaas, 1381 bij de Midden-Limburgse Maasplassen en 1626 langs de Zandmaas.

Indische Gans *Anser indicus*

In 1982/83 zijn 17 vogels geteld, waarbij de meeste in maart en april zijn gezien en allen in het Maasplassengebied. Verder komt tot 1993 het aantal Indische Ganzen per winter niet boven 8 exemplaren.

Luchtfoto van de Houbenhof, een populair ganzenoverwinteringsgebied (R. Schols)

Hoewel van oorsprong exoot is deze soort nu een broedvogel van eigen land. De landelijke broedpopulatie groeit enigszins (SOVON, 2002). Dit is eveneens merkbaar aan de licht toenemende aantallen die in Limburg geteld worden. Langs de Grensmaas wordt de soort niet elk jaar gemeld. In december 1999 zitten in drie telgebieden elk 5 exemplaren. De daaropvolgende jaren worden respectievelijk 2, 7 en 11 vogels waargenomen. Gemiddeld zijn in het Midden-Limburgse Maasplassengebied de laatste 10 jaar maximaal 15 exemplaren per jaar geteld. Uitschieter daarbij is januari 2000, toen er in telgebied Heel hoogspanningsmast- stuw Osen 10 vogels zaten en hetzelfde aantal in Osen noord (Gerelingsplas). Langs de Zandmaas wordt de soort eveneens niet elk jaar gezien en blijven de aantallen steken rond de 3 vogels per winter. In februari 2003 zitten opeens 12 vogels in telgebied veer Lottum – monding kanaal, Hamert en in april van dat jaar zelfs 28 Indische ganzen bij zandwinningsplas, Reijnderslooi.

Foerageergebieden voor ganzen

Wanneer een toenemend aantal zwanen en ganzen overwintert, zullen deze in dezelfde omgeving rusten en foerageren. Dit met schade aan grasland en kwetsbare gewassen zoals vollegrondsgroenten en akkerbouwgewassen als gevolg. In dat kader heeft het Ministerie van LNV de provincies verzocht per 1 oktober 2004 foerageergebieden aan te wijzen voor overwinterende ganzen en Smienten. Het betreft de soorten Kolgans, Grauwe Gans en Smient met in hun kielzog Brandgans en Kleine Rietgans. De soorten foerageren vaak samen op dezelfde percelen en nemen landelijk het grootste deel van de geclaimde schade voor hun rekening.

Het doel van de foerageergebieden is het beperken van landbouwschade en tevens duurzame instandhouding van de soorten te waarborgen (LNV, 2004). Van de landelijk beschikbare 80.000 hectare foerageergebied is Limburg een schamele 600 ha ten deel gevallen. Binnen deze gebieden zal per hectare opvanggebied een vast bedrag worden uitgekeerd om gras en gewas te vergoeden ongeacht de hoeveelheid geleden schade en mogen de vogels ongestoord verblijven. Buiten deze foerageergebieden moeten, wil men in aanmerking komen voor schadevergoeding, ganzen en Smienten intensief worden geweerd en verjaagd, deels met behulp van afschot. Binnen drie jaar wordt het effect van de maatregel geëvalueerd. Voor de Rietgans zijn geen aparte foerageergebieden

aangewezen. Grondgebruikers mogen Rietganzen opzettelijk verontrusten. Afschot, ook als ondersteuning om de soort te weren, is bij deze soort verboden. Schade door Rietganzen wordt door het Faunafonds vergoed.

Het is echter de vraag of foeragerende ganzen zich beperken tot de directe omgeving van het Maasdal of dat ze verder weg akkers en weilanden als voedselgebied gebruiken.

Omdat in Limburg niet alle buiten het Maasdal gelegen gebieden systematisch worden geteld is voor dit artikel gekozen om een voorbeeldgebied te bespreken. De meest complete gegevens komen uit Midden-Limburg, uit de omgeving van Maria Hoop en Montfort, gebied Echterbroek. De 11.039 data zijn afkomstig uit het Vogelarchief Limburg.

Van de voornoemde data hebben er 1.616 betrekking op Kolgans, afkomstig uit de jaren 1993 tot 2003. In 'Echterbroek' zijn 15 keer Kolganzen vastgesteld. Er zijn 4 meldingen van meer dan 100 exemplaren uit dit gebied. Het hoogste aantal betreft 630 in januari 1997. Verder zijn 100 Kollen geteld in begin december 2001, twee weken later nog eens 600. De laatste groep betreft 280 vogels in januari 2002.

De Grauwe Gans komt 3.308 maal voor in het Vogelarchief Limburg tussen 1993 en 2003. Hiervan hebben 352 records betrekking op Midden-Limburg. De Doort in Echt-Susteren levert er daarvan 316, deze betreffen nagenoeg allemaal broedvogels. Van de overige 36 waarnemingen is er geen enkele gemeld uit Echterbroek. Uit de totale hierboven beschreven 11.039 Limburgse ganzen data blijkt dat Grauwe Gans en Kolgans in mindere mate gebruik maken van gebieden buiten de Maas en Maasplassen. Ze foerageren bij voorkeur op weilanden en akkers in redelijke nabijheid, maximaal 2 – 3 kilometer, van het water.

Het is voornamelijk de Toendrarietgans die in het verre buitengebied op akker en weiland wordt aange troffen. Van december 1993 tot december 2003 zijn in Echterbroek in totaal 26.267 Toendrarietganzen waargenomen. De 35 meldingen betreffen uitsluitend de maanden december, januari en februari. Dit betekent gemiddeld 750 Toendrarietganzen per waarneming. Er zijn groepen geteld van 1.000 tot 3.500 vogels.

Op het moment van schrijven van dit artikel heeft de provincie enkele Limburgse foerageergebieden voor Kolgans en Grauwe Gans voorgesteld. Er is door Provincie en LLTB in samenspraak met Vogelbescherming Nederland overleg gevoerd over geschik-

te locaties. Het zal geen verbazing wekken dat de Midden-Limburgse Maasplassen en de Zandmaas als bij voorkeur geschikte locatie worden genoemd.

Discussie

Het Ministerie van LNV heeft als beleid een tweeledig doel. De instandhouding van de soorten waarborgen in combinatie met het beperken van landbouwschade.

Het Nederlandse deel van de Midden-Limburgse Maasplassen kwalificeert onder de Vogelrichtlijn voor Tafeleend, Kleine Zwaan en Grauwe Gans. (Reneerkens, 2001). Volgens de Europese wetgeving bestaat de verplichting het beheer af te stemmen op de soorten waarvoor het gebied kwalificeert of is aangewezen. Daar staat tegenover dat de provincie Limburg, met in haar kielzog Natuurmonumenten, Limburgs Landschap en Staatsbosbeheer als grote terreinbeherende instanties een andere inrichting van het Maasdal voor ogen heeft. De kernwoorden zijn natuurontwikkeling met natuurlijke begrazing. Wanneer alleen hiervoor wordt gekozen langs de hele Maas kan dit haaks staan op het gebruik als ganzenfoeragegebied.

Hoewel Limburg van oorsprong geen ganzenprovincie is kunnen we niet ontkennen dat hier in toenemende mate ganzen overwinteren. Het is niet reëel om het probleem van voedselvoorziening enkel af te wentelen op de landbouw. Dit zal onvermijdelijk leiden tot een verscherping van de schadeproblematiek.

De Provincie zou, ook gezien de Europese Vogelrichtlijn, haar verantwoordelijkheid moeten nemen en naast natuurontwikkeling ook de inrichting van het Maasplassengebied voor een gedeelte moeten afstemmen op overwinterende ganzen. Een diepgaande discussie met alle betrokken partijen lijkt dan ook noodzakelijk.

Dankwoord

Dit artikel zou nooit geschreven zijn als sinds 1970 niet onnoemelijk veel vrijwilligers onder soms barre

weersomstandigheden hun tellingen hadden uitgevoerd.

Onze Belgische telcollega Jan Gabriëls heeft ideeën aangedragen voor de opzet en vorm van het artikel. Ran Schols en Jo van der Coelen zijn verantwoordelijk voor het Vogelarchief Limburg en verdienen hulde voor deze klus en het aanleveren van de gegevens. Dank aan Kees Koffijberg en Boena van Noorden die een laatste versie van dit artikel van aanvullend commentaar hebben voorzien.

Literatuur

- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen, 2001.** Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2) GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- van Dijk A.J., F. Hustings, K. Koffijberg, M.J.T. van der Weide, D. Zoetebier & C. Plate, 2003a.** Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2002. SOVON-monitoringrapport 2003/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van den Herik K., 1998.** Nieuwe natuur langs de Zandmaas, de ontbrekende schakel in een uniek landschap. Natuurhistorisch Maandblad jaargang 87: 143-146.
- Kurstjens G. & L. Reynders, 1994.** De opmars van broedende Grauwe Ganzen in Limburg en de aangrenzende Kreis Viersen in Nordrhein-Westfalen. Limburgse Vogels 5: 49-54.
- Kurstjens G. & J. Gabriëls, 1996.** Broedvogels in het Maasdal tussen de Sint-Pietersberg te Lanaye en de monding van de Swalm te Rijkel in 1995.
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2004.** Brochure: Uitvoering van het Beleidkader Faunabeheer in verband met overwinterende ganzen en smienten.
- van Noorden B., 1992.** Watervogels en wetlands in Limburg. Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA), Provincie Limburg, Maastricht.
- van Noorden B. & R. Schols, 1999.** Aantalschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. Limburgse Vogels 10: 34-45.
- Reneerkens N., 2001.** De Midden-Limburgse Maasplassen; Vogelrichtlijngebied en begrenzing. Limburgse Vogels 13: 8-12.
- van Roomen M.W.J., F. Hustings & K. Koffijberg, 2003.** Handleiding Monitoring Watervogels. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Roomen M.W.J., E.A.J. van Winden, K. Koffijberg, R. Kleefstra, G. Ottens, B. Voslamber, & SOVONGanzen- en zwanenwerkgroep, 2003.** Watervogels in Nederland in 2001/2002. SOVON-monitoringrapport 2004/01, RIZA-rapport BM04.01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep 1995.** Ganzen- en zwanetellingen in Nederland, in 1993/94. SOVON monitoringrapport 95/02, RIZA-rapport BM 94.17, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002.** Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998 – 2000 Nederlandse Fauna 5. NNM Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS- Nederland, Leiden.

Nicole Reneerkens, Kapl. Goossensstraat 27, 6101 CX Echt

Jan Boeren, Raadhuisstraat 24, 6061 EA Posterholt

Ton Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevensweert

Kolganzen met halsbanden in Limburg

Jan Smeets

Hoewel Limburg niet tot de ganzenprovincies bij uitstek behoort, trekt de provincie jaarlijks redelijke aantallen Rietganzen *Anser fabalis*, Grauwe Ganzen *Anser anser* en Kolganzen *Anser albifrons* aan. Bij de laatste soort gaat het om een klein deel van de Europese Kolganzen die broeden in de Siberische toendra's. De populatiegrootte van de Europese Kolgans (*A. a. albifrons*) wordt geschat op 1.34 miljoen vogels (Delany & Scott, 2002). Tot 930.000 daarvan brengen de winter door in Midden- en West-Europa. Het grootste deel concentreert zich in Nederland met maxima van ruim 600.000 vogels (van Roomen *et al.*, 2003). Over individuele trekroutes en overwinteringstrategieën van Kolganzen is tot dusverre weinig bekend. Voorheen werd aangenomen dat de vogels er een aantal strikte trekwegen en overwinteringsgebieden op nahielden (zie figuur 1). Ringonderzoek toonde echter aan dat tussen de verschillende overwinteringsgebieden uitwisseling bestaat (Mooij & Kostin, 1997; Mooij *et al.*, 1999). Sinds 1998 worden in het kader van een ringproject, aangestuurd door de Universiteit van Osnabrück (D) en het Nederlandse instituut Alterra, jaarlijks Kolganzen met halsbanden uitgerust. Men beoogt hiermee meer inzicht te krijgen in de mate van uitwisseling en trekstrategie van de in Midden- en West-Europa overwinterende Kolganzen. In dit artikel worden de individuele gegevens belicht van gekleurringde Kolganzen uit dit ringproject, die in de winters van 1998/99 t/m 2002/03 in Limburg verbleven. Daarnaast worden met eigen waarnemingen uit de winter 2003/04 aankomst, plaatstrouw, verblijfduur en de verhouding tussen juveniele en adulte vogels in kaart gebracht.

Materiaal en methode

Het halsbandenproject

Met het doel de individuele trekpatronen van Kolganzen te ontrafelen zijn tot en met winter 2002/03 onder coördinatie van Dr. Helmut Kruckenberg (Universiteit Osnabrück) 4466 vogels gevangen en

van een halsband voorzien. De zwarte kunststof halsband (43x55x1,5mm) heeft drie witte letters of één letter en twee cijfers, en is daardoor individueel herkenbaar en zelfs op grote afstand met een telescoop af te lezen. Samen met witte en gele halsbanden uit eerdere projecten zijn in totaal ruim 4700 halsbanden in omloop. Tevens is elke vogel aan de tarsus gekenmerkt met een metalen pootring met individuele code van de nationale ringcentrale. Om de dichtheid van gemerkte vogels op gelijk niveau te houden zijn jaarlijks nieuwe vogels gemerkt. De meeste vogels zijn geringd in Nederland, vooral in de Eemspolders en in Friesland, in mindere mate ook in Duitsland en een klein aantal in Engeland en Siberië (zie tabel 1). Bij het vangen van de vogels is veelal gebruik gemaakt van slagnetten, waarbij de oude techniek van het Nederlandse ganzenflappen met lokganzen is gebruikt. Een klein percentage, onder andere in Kleve en Slimbridge, is gevangen met kanonnetten. Vanaf 1998 zijn meer dan 25.000 aflezingen door waarnemers teruggemeld en in een database verwerkt. Met behulp van een geografisch informatiesysteem zijn trekroutes en pleisterplaatsen in kaart gebracht. Meer dan de helft van de

Kolgans met een wel erg strakke halsband, Elsteren, februari 2004 (P. Palmén)

Figuur 1. Trekroutes van Europese Kolganzen (naar Lebrecht *et al.*, 1976; Rutschke, 1997)

aflezingen komt uit Nederland, eenderde uit Duitsland en een klein deel uit België en Engeland. Een zeer klein percentage komt uit de Baltische Staten, Wit-Rusland en Rusland (Kruckenberg, 2003).

Eigen onderzoek in winter 2003/04

Om inzicht te verkrijgen in aankomst, plaatstrouw en verblijfsduur van de vogels, heeft een eigen onderzoek plaatsgevonden van december 2003 tot en met maart 2004 op pleisterplaatsen bij Stevensweert, Ohé en Laak, Roosteren en Echt. Tevens zijn twee plaatsen bezocht aan de Belgische kant van de Maas: Maaseik en Heppeneert. Tijdens de observaties, die tweemaal per week plaatsvonden, is naast het aflezen van de ringen eveneens gekeken naar leeftijd en familieverbanden in de groep. Hetzelfde gebeurde op de pleisterplaatsen bij Linne, Asselt en Groote Peel die eenmaal per drie weken zijn bezocht.

Het resulteerde in waarnemingen van 41 geringde vogels (bijlage 2) tussen Bergen, als meest noordelijke plaats in Limburg en Heppeneert (weliswaar net over de grens in België) als meest zuidelijke.

Ringlocatie	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
Utrecht	229	636	320	275	72
Friesland	117	509	69	50	17
Gelderland	0	247	283	202	170
N.-Brabant	0	185	214	219	189
Zeeland	0	34	19	101	38
NRW (D)	0	32	27	0	0
NDS (D)	0	0	0	0	170
Gloucester (UK)	0	0	16	0	25
Siberië	0	0	0	1	0

Tabel 1. Aantallen gemerkte Kolganzen, per jaar per ringlocatie

Resultaten

Kolganzen in Limburg

In Limburg liggen de maandtotalen in de winters 1998/99 - 2002/03 tussen 4817 en 17.275 vogels (van Roomen *et al.*, 2003). Deze maandtotalen hebben betrekking op de totalen van heel Limburg. Deze zijn dan ook hoger dan de gegevens van de watervogeltellingen waarop het artikel 'Zwanen en ganzen in het Limburgse Maasdal' (elders in deze uitgave) zich baseert. De ganzen- en zwanentellingen in Limburg bestrijken naast het Maasdal eveneens 'droge' gebieden zoals de Groote Peel. De tellingen vinden eenmaal per maand gelijktijdig met de watervogeltellingen plaats, met als doel de lange termijnontwikkeling te volgen. De meeste vogels worden waargenomen in het Midden-Limburgse Maasplassengebied, langs de Zandmaas en in de Groote Peel. Voor een overzicht van de aantalsontwikkeling van de maandtotalen wordt verwezen naar figuur 2.

Afgelezen Kolganzen met halsbanden in Limburg in de winterperioden van 1998/99 t/m 2002/03

Herkomst van de geringde vogels

In Zeeland, Engeland en Siberië geringde vogels zijn in Limburg niet gezien. Figuur 3 geeft de ringlocaties weer. De individuele gegevens zoals geslacht, waarnemingsdatum en het aantal keren dat een vogel is teruggezien in Limburg zijn vermeld in bijlage 1. De hoofdmoot van de 47 in Limburg waargenomen gehalsbande Kolganzen komt uit Utrecht (36 %) en Noord-Brabant (30 %). Gelderland levert 13 % en Friesland 9 %. De rest komt uit Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen, beide 6 %.

De ringlocaties Dokkum en Eernewoude liggen in Friesland, Eemdijk en Eemnes zijn in Utrecht gelegen, Nijkerk ligt in Gelderland en Lith is in Noord-Brabant gelegen nabij Oss. Het Duitse Kleve en Rees zijn plaatsen in Nordrhein-Westfalen, en Leer ligt in Niedersachsen (D).

Terugmeldingen van in Limburg waargenomen geringde Kolganzen

Het aantal aflezingen is sterk afhankelijk van de waarneemtijd. Dit kan verklaren waarom in 1998/99 slechts 1 halsband is afgelezen. In de winters van 1998/99 tot en met 2002/03 zijn in totaal 54 gemerkte Kolganzen in Limburg afgelezen.

Winter	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03	Totaal
Aantal	1	7	4	17	25	54

Het betreft 47 vogels, waarvan 6 individuen twee maal en 1 individu drie maal zijn waargenomen. Van de 47 individuele vogels zijn er 17 adulte of sub-adulte mannen, 16 adulte of sub-adulte vrouwen en 14 juvenielen (6 mannen en 8 vrouwen). Deze 47 zijn in de periode 1998/99 tot en met 2002/03 198 maal teruggemeld uit Nederland, 65 maal uit Limburg, 72 maal uit Noord-Duitsland, 17 maal uit België en 1 keer uit Litouwen. Meerdere terugmeldingen uit dezelfde plaats zijn niet meegerekend. Van de 47 vogels kwamen er 25 via andere overwinteringsgebieden elders in Nederland naar Limburg, 15 via Noord-Duitsland, 1 via België en van 6 is het niet bekend.

Familiestatus van de geringde Kolganzen, winters 1998/99 tot en met 2002/03

De volgende gegevens zijn afkomstig van de jaar-overzichten uit het ringproject (H. Kruckenberg) en eigen waarnemingen (J. Smeets).

Ringnr.	Ringdatum	Ringlocatie	Leeftijd	Geslacht	Aantal terugmeld.
K28	11-01-00	Eemnes Utrecht	Adult	Man	1
K24	11-01-00	Eemnes Utrecht	Adult	Vrouw	13
K13	11-01-00	Eemnes Utrecht	Juveniel	Vrouw	1

Vrouw K24 wordt de eerste maal waargenomen op 26 januari 2000 in de Alblasserwaard en op 20 februari van hetzelfde jaar in gezelschap van K28 en K13 in Stevensweert. Na het broedseizoen van 2000 wordt zij op 4 oktober gezien in Uckermark (deelstaat Brandenburg) en op 20 februari 2001 verblijft ze in het Limburgse Asselt. Op de najaarstrek van 2001 is zij op 30 september weer in Brandenburg. Van 2002 zijn geen terugmeldingen bekend. Zij duikt op 8 februari 2003 op bij De Sneppen in Leeuwen. K24 heeft driemaal overwinterd in Limburg. Van de familieleden K28 en K13 zijn er na 20 februari 2000 geen terugmeldingen.

Ringnr.	Ringdatum	Ringlocatie	Leeftijd	Geslacht	Aantal terugmeld.
BNG	11-01-01	Lith Noord-Br.	Adult	Man	2
BLV	11-01-01	Lith Noord-Br.	Adult	Vrouw	9

Man BNG is slechts tweemaal in gezelschap van vrouw BLV waargenomen en wel op 27 oktober 2001 in Meißen, Sachsen. Dit is de meest zuidelijke waarneming van alle terugmeldingen. Op 23 december 2001 komt een melding uit Stevensweert. Latere data ontbreken. Vrouw BLV wordt op 30

september 2002 gezien in Tangermünde, deelstaat Sachsen-Anhalt, en op 6 januari 2003 te Asten.

Ringnr.	Ringdatum	Ringlocatie	Leeftijd	Geslacht	Aantal terugmeld.
JGV	31-12-01	Eemdijk Utrecht	Adult	Man	12
JGY	31-12-01	Eemdijk Utrecht	Juveniel	Vrouw	12

De eerste waarneming van beide vogels wordt gemeld op 13 januari 2002 uit Lith. Daarna zijn beide op 2 februari in Noord-Holland. Op 11 oktober 2002 zijn ze samen op Rügen waar ze blijven tot 25 oktober. Op 5 december 2002 vertoeven ze in de provincie Gelderland en op 8 februari 2003 te Asselt.

Ringnr.	Ringdatum	Ringlocatie	Leeftijd	Geslacht	Aantal terugmeld.
L23	15-01-00	Lith Noord-Br.	Adult	Man	14
L33	15-01-00	Lith Noord-Br.	Adult	Man	6

De eerste terugmelding van de man L23 komt uit Friesland op 26 februari 2000. Op de najaarstrek van 2000 wordt hij gezien op 24 oktober in de deelstaat Brandenburg en op 10 december in Kleve, Nordrhein-Westfalen samen met man L33. Op 26 december van dat jaar verblijft het tweetal in Zuid-Holland en op 11 februari 2001 in Stevensweert. Na het broedseizoen van 2001 worden beide op 7 november gezien in Sachsen-Anhalt. L33 is voor het laatst waargenomen in Gelderland op 21 februari 2002. Daarentegen wordt L23 op weg naar het winterverblijf op 16 oktober 2002 gezien in Sachsen-Anhalt. Hij komt via Niedersachsen en Nordrhein-Westfalen naar Limburg. Op 2 januari 2003 verblijft hij in Heijen, 26 januari in Roosteren en van 6 tot 26 februari in Stevensweert. Het betreft adulte of sub-adulte vogels van gelijk geslacht die lange tijd samen zijn.

Ringnr.	Ringdatum	Ringlocatie	Leeftijd	Geslacht	Aantal terugmeld.
GYB	08-12-01	Eemnes Utrecht	Adult	Vrouw	10
GYG	08-12-01	Eemnes Utrecht	Adult	Vrouw	11

De vrouwen GYB en GYG zijn op 8 december 2001 samen geringd te Eemnes. De eerste maal worden zij teruggemeld op 11 januari 2002 uit Velden. De trek in de richting van het broedgebied wordt vroeg ingezet, want op 17 februari zijn ze samen in Leer, Niedersachsen waar ze tot 14 maart 2002 blijven. Van de najaarstrek 2002 zijn geen terugmeldingen. Op 7 januari 2003 worden ze opgemerkt in Lage Zwaluwe, op de 26e van die maand in Ohé en Laak. Ze zijn nog steeds (of weer?) in Midden-Limburg op

16 februari 2003 in Aasterberg Echt. Een dag later wordt GYG alleen gezien in Zuidlaren (Dr) en op 19 februari in Noordlaren (Dr). Op 24 februari 2003 zijn ze allebei weer in Stevensweert.

Het is opvallend dat twee adulte of sub-adulte vogels van gelijk geslacht lange tijd samen zijn. Mogelijk is hier sprake van een moeder met sub-adulte dochter. Het is ook mogelijk dat de vogels verkeerd gesekst zijn of gegevens fout zijn ingevoerd.

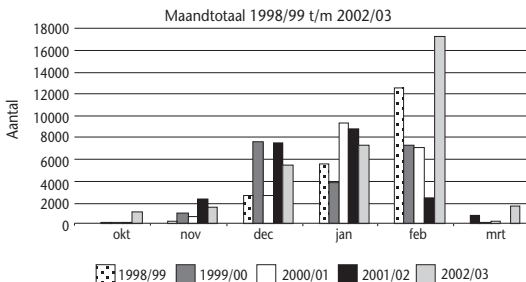
We zien namelijk bij de Brandt te Stevensweert op 14 februari 2004 het paar GYB en GYG. Op 7 maart 2004 zijn ze beide gezien op de Kuilkensgreend te Ohé en Laak en op 11 maart van dat jaar bij Houbenhof, Geistingen (B). Zeer waarschijnlijk is GYB een man.

Enkele Kolganzen zonder familiestatus die in 2003/04 voor de tweede maal in Limburg overwinteren

Ringnr.	Ringdatum	Ringlocatie	Leeftijd	Geslacht	Aantal terugmeld.
L93	25-01-00	Lith Noord-Br.	Juveniel	Man	5
Z55	22-01-00	Eemnes Utr.	Adult	Man	8
V14	23-10-00	Kleve NRW-Dl.	Adult	Man	8

Man L93 is op 25 januari 2000 in Lith geringd en dezelfde dag teruggezien in Opijnen in Gelderland. Op trek naar de broedgebieden is hij op 28 april 2002 waargenomen in Zemaitiskes Pievos in Litouwen. De daaropvolgende winter is L93 gezien op 8 december in de Doelpolder in Oost-Vlaanderen (B.), een dag later in Emmadorp, Zeeland en op 24 februari 2003 bij Klauwenhof, Maaseik (B). Afgelopen winter wordt hij op 18 december 2003 waargenomen in de Groote Peel in Limburg.

De eerste terugmelding van man Z55 is van 30 januari 2001 uit het Belgische Damme in West-Vlaanderen. Via Goes vliegt hij naar de Groote Peel,

Figuur 2. Kolganzen in Limburg: maandtotaal 1998/99 - 2002/03 (bron: SOVON Ganzen en Zwanen-tellingen).

waar hij eind februari tot begin maart een week verblijft. Op 23 januari 2002 wordt hij weer gezien in de Groote Peel. Voor het laatst dat jaar is hij waargenomen op 14 februari 2002 in Groede, Zeeland. Op de laatste dag van 2003 is hij in de Groote Peel in het gezelschap van een vrouwtje en 3 juvenielen, deze zijn ongeringd.

Mannetje V14 is een maand na de ringdatum voor het eerst teruggezien bij Ooij in Gelderland op 10 november 2000; in de Ooijpolder verblijft hij tot half december. Op trek naar de broedgebieden wordt zijn halsband op 29 maart 2001 afgelezen in Hammerwarder Sand in Niedersachsen. In de winter van 2001/02 zien we hem op 9 februari 2002 in Stevensweert en van 24 februari tot 1 maart 2002 verblijft hij in de Ooijpolder. Afgelopen winter is hij gezien op 18 januari 2004 in Stevensweert. Zijn ouders V10 en V28 en broer of zus V12 en V27 zijn tot nu niet in Limburg waargenomen. V14 wordt op 5 maart 2004 nog gezien bij Klauwenhof (Maaseik).

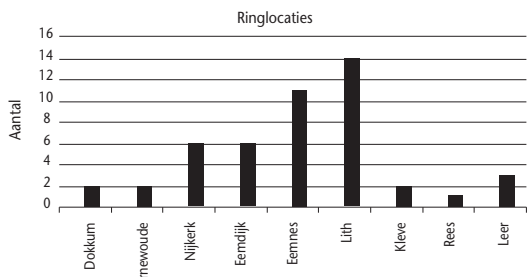
Onderzoek naar aankomst, plaatstrouw en verblijfsduur in Limburg in de winter 2003/04

In de winter 2003/04 zijn in Limburg 41 gekleurde Kolganzen waargenomen (bijlage 2), waarvan 8 door andere waarnemers dan de auteur.

Opvallend is dat deze winter geen juveniele geringde vogels zijn gezien, terwijl in de periode 1998 tot 2003 bijna 15% juveniel is. De gegevens betreffende ringlocatie, geslacht en terugmeldingen buiten Limburg uit de winter 2003/04 zijn bij het schrijven van dit artikel nog niet ontvangen.

Aankomst

Van de 41 gekleurde Kolganzen zijn er 7 waargenomen in december 2003, in januari daaropvolgend 23 vogels en in februari is sprake van 11 Kollen met halsband. De piek ligt tussen 18 januari en 5 februari, in deze periode worden 27 van de 41

Figuur 3. Kolgans-ringlocaties van de in Limburg afgelezen halsbanden

vogels waargenomen. Dit in tegenstelling tot de resultaten in het artikel 'Zwanen- en Ganzentellingen in het Limburgse Maasdal' (elders in deze uitgave) waar geconstateerd wordt dat februari de piekmaand voor de Kolgans is. De vraag kan echter gesteld worden of het aandeel geringde vogels een weerspiegeling is van de totale hoeveelheid overwinterende Kolganzen.

Plaatstrouw

Van de 41 geringde vogels die in Limburg in de winter 2003/04 worden waargenomen, zijn 36 nieuwkomers (88%) en 5 vogels (12%) die hier voor een tweede maal overwinteren. Uit de periode 1998/99 tot en met 2002/03 spreken we over 47 geringde vogels. Daarvan zien we 87% voor de eerste maal, 11% verblijft voor tweede maal en 2% is voor de derde maal in Limburg. Het percentage nieuwkomers in de winter 2003/04 is gelijk aan de periode 1998/2003. Deze gegevens laten op basis van 41 vogels een plaatstrouw zien van 12%.

Verblijfsduur

Uit het onderzoek in de maanden december 2003 tot en met maart 2004 blijkt dat 31 van de 41 geringde vogels slechts eenmaal zijn waargenomen in deze winter. Hieruit mag geconcludeerd worden dat er veel verplaatsing van de vogels naar andere pleisterplaatsen buiten Limburg heeft plaatsgevonden. Aangezien het aantal Kolganzen in het onderzoeksgebied in de periode 18 januari tot 5 februari niet noemenswaardig toenam en het aantal geringde vogels juist sterk verschilde, is dit een aanwijzing dat een veel groter aantal Kolganzen gebruik maakt van dit gebied dan de aantallen die geteld worden. De overige 10 vogels zijn voor meerdere weken in het onderzoeksgebied gebleven. Vier geringde Kolganzen zijn gedurende 6 weken met tussenpozen gezien. Twee vogels bleven de hele maand februari.

Voor de duur van drie weken verbleven vier vogels in het onderzoeksgebied.

Relatie tussen plaatstrouw en verblijfsduur

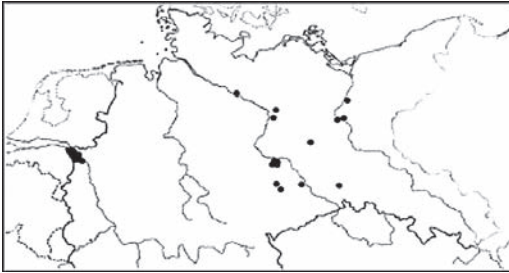
Slechts van 5 vogels is het wellicht mogelijk een relatie te leggen tussen plaatstrouw en verblijfsduur. Van man L93 zijn slechts twee waarnemingen uit 2003 bekend; de relatie met verblijfsduur kan dan ook niet gelegd worden. Man Z55 wordt in het voorjaar van 2001 een week gezien in de Groote Peel en komt daar in januari 2002 en december 2003 terug. De man V14 overwintert twee maal in Limburg: onder andere van 18 januari tot begin maart 2004. Het paar GYB en GYG is in februari 2003 bijna een maand aanwezig op het korte uitstapje na van GYG naar Zuidlaren (Dr). In voorjaar 2004 verblijven ze voor de tweede winter allebei circa 3 weken in het onderzoeksgebied. Aangezien het slechts 5 vogels betreft is het riskant conclusies te trekken uit bovenstaande gegevens.

Onderzoek naar de verhouding tussen eerstejaars en adulte vogels

Om inzicht te verkrijgen in de verhouding eerstejaars en adulte vogels zijn tussen 14 januari en 6 maart 2004 in het gebied Stevensweert-Heppeneert acht tellingen verricht. In totaal zijn 2905 vogels op leeftijd gebracht in groepsgrootten van 120-720 stuks. Het aandeel eerstejaars vogels kwam uit op gemiddeld 12,4%, met als laagste percentage 10,0 en hoogste 15,5. Het landelijke gemiddelde ligt op 14,4% (data K. Koffijberg, SOVON). Er is een relatief hoog percentage eerstejaars vogels dat in de eerste decade van maart nog in het onderzoeksgebied aanwezig is. Dit is echter een vrij normaal verschijnsel. De familieverbanden lossen in het voorjaar voor een groot deel op. Adulte gepaarde vogels keren als eerste naar de broedgebieden terug. Juvenielen en sub-adulten hebben immers minder haast (med. K. Koffijberg).

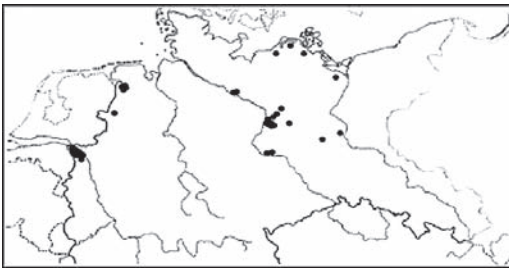
Kolganzen, Stevensweert, maart 2004 (K. Lemmens)

Figuur 4. Pleisterplaatsen Kolganzen op de trekroutes 1998 t/m 2001

Figuur 5. Pleisterplaatsen Kolganzen op de trekroutes 2001/2002

Figuur 6. Pleisterplaatsen Kolganzen op de trekroutes 2002/2003

Voor eerstejaars vogels is het zeer belangrijk dat zij tot het voorjaar bij hun ouders verblijven. Zij leren de rustgebieden vinden die zij in volgende jaren tijdens het winterverblijf en op de trekroutes kunnen benutten. Verbondenheid met ouders is ook positief voor de conditie van de jonge vogels. Door betere pleisterplaatsen en bescherming van de ouders zijn ze in betere conditie om de lange terugreis naar de broedgebieden te maken. Sommige families blijven zelfs met de sub-adulte vogels tot in de derde winter samen. De voorjaarstrek wordt meestal samen afgelegd. In de broedgebieden scheiden meestal hun wegen, omdat de jongen dan niet meer door de ouders geaccepteerd worden. Vanaf het vierde jaar gaan de vogels over tot broeden. Geslachtsrijpe vogels paren reeds in het winterkwartier (med. H. Kruckenberg, 2003).

Pleisterplaatsen op de trekroutes

Uitringaflezingen in Noord-Duitsland (jaaroverzichten 1998/99 tot en met 2002/03, gegevens H. Kruckenberg) kan worden afgeleid dat de in Limburg overwinterende Kolganzen in de perioden 1998/99 tot en met 2002/03, trekroutes aanhielden gelegen tussen het schiereiland Rügen in de deelstaat Mecklenburg-Vorpommern aan de Oostzee en Meißen bij Dresden in de deelstaat Sachsen (figuur 4 t/m 6). De afstanden van de overwinteringsgebieden tot de broedgebieden bedragen 2200 tot 4500 km.

Discussie

Het moge duidelijk zijn dat de periode waarin een groep wordt geobserveerd en de weersomstandigheden het ontdekken en aflezen van halsbanden beïnvloedt. De constatering, dat vogels die geringd zijn in Zeeland, Engeland en Siberië tot nu toe niet zijn waargenomen in Limburg, bevestigt het vermoeden dat Kolganzen vaste overwinteringsgebieden hebben. Daarnaast toont het beperkte eigen onderzoek aan 41 geringde vogels echter aan dat niet echt sprake is van plaatstrouw. Dit ondanks het feit dat 10 exemplaren drie tot zes weken in Limburg verblijven. De voorzichtige conclusie mag worden getrokken dat een veel groter aantal Kolganzen van Limburg als overwinteringsgebied gebruik maakt dan de aantallen die maandelijks op de telformulieren verschijnen. Dit onderstreept het belang van een goede kwaliteit en omvang van foerageergebieden voor Kolganzen in Limburg. Het goed aanwijzen en optimaal beheren van de meest geschikte gebieden komt wellicht veel meer vogels ten goede dan wordt aangenomen.

Dankwoord

Een woord van dank gaat uit naar dr. Helmut Kruckenberg voor het ter beschikking stellen van jaarlijkse terugmeldingen. Kees Koffijberg (SOVON) heeft eerdere versies van dit artikel van commentaar voorzien, waarvoor dank. Erik van Winden (SOVON) stelde de maandtotalen ter beschikking. Eveneens verdienen medewerkers die ringgegevens leverden mijn dank.

Literatuur

- Delany S. & D. Scott, 2002. Waterbird Populations Estimates. Third edition. Wetlands International, Wageningen.
 Kruckenberg H., 2003. Muster der Raumnutzung markierter Blesgänse (*Anser albifrons albifrons*) in West- und Mitteleuropa unter

Berücksichtigung sozialer Aspekte. GmbH. Hannover.

Lebret T., T. Mulder, J. Philippona, & A. Timmerman, 1976.

Wilde ganzen in Nederland. Thieme, Zutphen.

Mooij J.H. & I. Kostin, 1997. Bestände der Saat- und Bleßgans in Deutschland und der westlichen Paläarkt. Beitr. Jagd- und Wildforschung 22: 23-41.

Mooij J.H., S. Faragó & J.S. Kirby, 1999. White-fronted Goose

Anser albifrons albifrons. Wetlands International Publ. No. 48. Wageningen.

Roopen van M.W.J., E. van Winden, K. Koffijberg, R. Kleefstra, G. Ottens, B. Voslammer & SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep, 2003. Watervogels in Nederland in 2001/2002. SOVON-monitoringrapport 2004/01, RIZA-rapport BM04.01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Jan Smeets, Jozefstraat 15, 6114 EG Susteren

Bijlage 1. Individuele gegevens gekleurde Kolganzen in Limburg, 1998/99 t/m 2002/03

Ring-num.	Ringdatum en ringlocatie	Leeft./gesl.	1 ^{ste} Waar-neming	2 ^{de} Waar-neming	3 ^{de} Waar-neming	Familie-status
A70	31-12-98 Eemnes	Adult	Vr	16-01-99	23-01-02	
C31	23-01-99 Eemdijk	Juv	M	20-12-99		
C43	03-11-99 Rees	Adult	Vr	20-12-99		
O29	24-12-99 Eernewoude	Adult	Vr	20-02-00		
O50	24-12-99 Eernewoude	Adult	M	20-02-00		
K13	11-01-00 Eemnes	Juv	Vr	20-02-00		K24-K28
K24	11-01-00 Eemnes	Adult	Vr	20-02-00	20-02-01	08-02-03 K13-K28
K28	11-01-00 Eemnes	Adult	M	20-02-00		K13-K24
H17	23-12-99 Lith	Juv	M	11-02-01		
L23	15-01-00 Lith	Adult	M	11-02-01	06-02-03	L33
L33	15-01-00 Lith	Adult	M	11-02-01		L23
BNG	11-01-01 Lith	Adult	M	23-12-01		BLV
BLV	11-01-01 Lith	Adult	Vr	23-12-01	06-01-03	BNG
CLJ	05-12-00 Nijkerk	Adult	M	23-12-01		
GBU	30-01-01 Eemnes	Adult	Vr	02-01-02		
CZL	28-12-00 Eemdijk	Adult	Vr	10-01-02	09-12-02	
Z55	22-01-00 Eemnes	Adult	M	23-01-02		
L60	11-01-00 Lith	Adult	Vr	23-01-02		
V24	23-10-00 Kleve	Juv	M	23-01-02		
S44	21-12-99 Dokkum	Juv	Vr	25-01-02		
HCK	14-12-01 Lith	Adult	Vr	06-02-02		
BKT	19-01-01 Lith	Adult	M	06-02-02		
HCA	17-12-01 Lith	Juv	Vr	07-02-02	23-01-03	
L75	25-01-01 Lith	Juv	Vr	07-02-02		
V14	23-10-01 Kleve	Adult	M	09-02-02		
L67	12-01-01 Dokkum	Adult	M	20-02-02		
L29	15-01-01 Lith	Juv	M	20-02-02		
BZV	03-02-01 Lith	Adult	M	15-12-02		
Y88	07-01-01 Nijkerk	Adult	M	15-12-02		Y92
Y92	07-01-01 Nijkerk	Adult	Vr	15-12-02		Y88
ASC	24-11-01 Eemdijk	Adult	M	20-12-02		
Z87	22-01-01 Eemnes	Juv	Vr	27-12-02		
MAL	30-11-02 Leer	Adult	M	06-01-03		MAP
MAP	30-11-02 Leer	Adult	Vr	06-01-03		MAL
EBL	30-12-00 Eemdijk	Juv	Vr	26-01-03		
GYB	08-12-01 Eemnes	Adult	Vr	26-01-03		GYG
GYG	08-12-01 Eemnes	Adult	Vr	26-01-03		GYB
G75	13-12-99 Eemnes	Adult	Vr	04-02-03		
J79	04-01-00 Eemnes	Juv	M	08-02-03		
JGT	30-12-01 Nijkerk	Adult	M	08-02-03		
JGV	31-12-01 Eemdijk	Adult	M	08-02-03		JGY
JGY	31-12-01 Eemdijk	Juv	Vr	08-02-03		JGV
NLV	14-12-02 Nijkerk	Adult	Vr	08-02-03		
NPC	01-01-03 Lith	Adult	Vr	08-02-03		
JLU	15-01-02 Nijkerk	Juv	Vr	16-02-03		
L93	25-01-00 Lith	Juv	M	24-02-03		
MCZ	05-12-02 Leer	Adult	M	26-02-03		

Bijlage 2. Gekleurde Kolganzen, in winter 2003/04 waargenomen in Limburg

Ring-num.	Waarnemingsdatum	Plaats/Gebied	Adult/Juveniel	Familiestatus
L46	07-12-03	Groote Peel	Adult	Geen
GBH	15-12-03	Ohé en Laak	Adult	Gepaard GBK
GBK	15-12-03	Ohé en Laak	Adult	Gepaard GBH
L93	18-12-03	Groote Peel	Adult	Geen
JTV	18-12-03	Groote Peel	Adult	Geen
C71	19-12-03	Ohé en Laak	Adult	Geen
Z55	31-12-03	Groote Peel	Adult	Vrouw+3 juv.
LPU	05-01-04	Echt	Adult	Geen
H50	11-01-04	Broekhuizenvorst	Adult	Geen
MOO	17-01-04	Ohé en Laak	Adult	Geen
V14	18-01-04	Stevensweert	Adult	Geen
EYA	18-01-04	Stevensweert	Adult	Geen
GJA	18-01-04	Bergen	Adult	Gepaard GJE
GJE	18-01-04	Bergen	Adult	Gepaard GJA
PJC	18-01-04	Bergen	Adult	Geen
HSP	18-01-04	Bergen	Adult	Geen
PAA	18-01-04	Blitterswijk	Adult	Geen
J75	18-01-04	Blitterswijk	Adult	Geen
H18	20-01-04	Groote Peel	Adult	Geen
ETT	21-01-04	Groote Peel	Adult	Geen
CJK	21-01-04	Groote Peel	Adult	Geen
BLA	21-01-04	Groote Peel	Adult	Geen
Z65	23-01-04	Ohé en Laak	Adult	Geen
AJB	23-01-04	Ohé en Laak	Adult	Geen
X71	23-01-04	Ohé en Laak	Adult	Geen
HUU	26-01-04	Ohé en Laak	Adult	Geen
E38	31-01-04	Heppeneert	Adult	Geen
AUB	31-01-04	Heppeneert	Adult	Geen
HTV	31-01-04	Heppeneert	Adult	Geen
CVE	31-01-04	Heppeneert	Adult	Geen
NHV	01-02-04	Heppeneert	Adult	Geen.
HAL	01-02-04	Heppeneert	Adult	Geen
AHJ	03-02-04	Maaseik	Adult	Geen
X36	03-02-04	Maaseik	Adult	Geen
LLG	05-02-04	Asselt	Adult	Gepaard LLN
LLN	05-02-04	Asselt	Adult	Gepaard LLG
ACT	05-02-04	Stevensweert	Adult	Geen
Y32	10-02-04	Groote Peel	Adult	Geen
GYB	14-02-04	Stevensweert	Adult	Gepaard GYG
GYG	14-02-04	Stevensweert	Adult	Gepaard GYB
HOO	18-02-04	Linne	Adult	Geen

Zeldzame broedvogels in Limburg in 2003

Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Robbert Vernooij

In dit artikel zijn de resultaten samengevat van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) van SOVON in Limburg in 2003 voor wat betreft de zeldzame soorten. Het LSB volgt de aantalsontwikkeling en de verspreiding van de broedvogelpopulatie van kolonievogels en zeldzame soorten in Nederland. Bij sommige soorten wordt daarmee de gehele landelijke populatie geteld. Bij enkele andere soorten is het streven in elk geval de populaties in de belangrijkste kerngebieden jaarlijks te tellen.

De bij SOVON bekende gegevens van het LSB-Zeldzame soorten-project van 2003 voor Limburg worden op een rij gezet en vergeleken met de gegevens over 2002 en de meest recente provinciale aantalsopgaven (van Noorden & Schols, 1999). Daarna volgen de soortbesprekingen. Dit is de tweede aflevering van een jaarlijks terugkerende serie in *Limburgse Vogels*. Het overzicht over 2002 is verschenen in *Limburgse Vogels editie 2003* (Bakhuizen *et al.*, 2003).

Materiaal en methode

Hoe is het databestand voor het LSB Limburg van SOVON gevuld? Allereerst door de LSB-formulieren die de tellers naar SOVON sturen. Daarnaast worden de opgaven van de BMP-telgebieden aan het bestand toegevoegd. De systematische broedvogeltellingen in het Maasdalgebied vormen bijvoorbeeld een zeer belangrijke inbreng voor het LSB-project. Ook geldt dit voor de jaarlijkse broedvogel-bekentellingen. Daarnaast worden tellers actief benaderd voor gegevens. De districtscoördinatoren zetten deze gegevens dan op een LSB-formulier. Ook is er zeer dankbaar gebruik gemaakt van de waardevolle broedvogelgegevens die de Provincie Limburg ieder jaar weer verzameld in het kader van broedvogelmonitoring en de tweede ronde van de integrale kartering. Tenslotte is er het uitpluizen van het Vogelarchief Limburg van de Vogelstudiegroep op meldingen (van broedgevallen) van zeldzame broedvogelsoorten. De

Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)

Het SOVON broedvogelonderzoek is gesplitst in twee onderdelen, beide met een aparte aanpak, handleiding en formulieren. Het **Broedvogel Monitoring Project (BMP)** richt zich op onderzoek in steekproefgebieden, en beoogt het volgen in de tijd van algemene en schaarsere broedvogelsoorten in Nederland. Het **Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB)** is gericht op het landelijk tellen van 17 in kolonies broedende soorten en 78 min of meer zeldzame soorten. Gegevens van kolonievogels en zeldzame soorten in BMP-proefvlakken worden opgenomen in het LSB. De werkwijze van het LSB is beschreven in een (oranje) handleiding (van Dijk & Hustings, 1996). Dit artikel staat enkel stil bij de aanpak voor Zeldzame soorten (LSB-Z).

Zeldzame soorten

Zeldzame soorten worden geregistreerd per telgebied of kilometerhok (km-hok). Er bestaat onderscheid tussen gegevens afkomstig van systematische inventarisaties en losse meldingen. De systematische inventarisatie kan betrekking hebben op een duidelijk omgrensd telgebied of een km-hok. Deze vorm van inventariseren heeft de voorkeur omdat er zo inzicht komt in de volledigheid van de telling en een betere vergelijking mogelijk is tussen de verschillende jaren. De aantallen paren worden ingevuld op het formulier Zeldzame soorten Z, met opgave van de soort, jaar, plaats- of gebiedsnaam, atlasblok-km-hok, type onderzoek (systematisch of losse melding), aantal paren, de hoogste broedcode, naam/adres van de teller en eventuele opmerkingen. Vanaf 2000 zijn de telgegevens bij voorkeur zoveel mogelijk verzameld per telgebied en dienen deze telgebieden ook op kaart te worden gezet (van der Weide, 2000). Verschillende tellers in Limburg hebben hiervoor reeds de LSB-formulieren thuis gekregen. Daarnaast zou SOVON graag ook alle losse meldingen van Zeldzame soorten blijven ontvangen.

Tabel 1. Een overzicht van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2002 en 2003. De aantallen zoals doorgegeven aan SOVON zijn geplaatst naast de populatieschatting van 1998 (van Noorden & Schols, 1999)

	1998 schatting voor Limburg	2002 SOVON database	2003 SOVON database
Geoorde Fuut	10-15	25	20
Roerdomp	4-5	4	4
Witooggeend	0	0	1
Brilduiker	0	0	1
Bruine Kiekendief	8-9	3	1
Slechtvalk	2	4	5
Porseleinhoen	4-6	2	0
Kwartelkoning	3-6	3	1
Kleine Plevier	152-190	84	75
Oeverloper	0-3	2	2
Kerkuil	40-80	170	152
Oehoe	1-2	2	2
Nachtzwaluw	92-108	79	90
Ijsvogel	20-80	88	66
Middelste Bonte Specht	10-15	6	8
Draaihals	3-4	2	0
Kuifleeuwerik	10-20	8	5
Duinpieper	3-4	0	0
Engelse Gele Kwikstaart	0	1	0
Rouwkwikstaart	0	0	1
Grote Gele Kwikstaart	170-200	144	139
Paapje	9-11	5	3
Tapuit	6-7	6	4
Kramsvogel	353-415	30	22
Orpheusspotvogel	2-6	1	3
Taigaboomkruiper	64-83	8	40
Buidelmees	4-6	2	2
Grauwe Klauwier	12-16	5	10
Europese Kanarie	295-430	60	76
Grauwe Gors	60-70	9	14

districtscoördinatoren hebben hierbij een coördinerende en stimulerende rol. Daarnaast controleren zij de bestanden op volledigheid en dubbelmeldingen. Na de laatste controle worden de cijfers landelijk op een rij gezet en per soort een beschrijving gemaakt voor de jaarlijkse landelijke rapportage (zie o.a. van Dijk *et al.*, 2003).

Steeds meer informatie over zeldzame broedvogels bereikt SOVON en/of het Vogelarchief Limburg. Echter het overzicht over 2003 is niet volledig. Vogelaars die nog in het bezit zijn van aanvullingen op dit artikel worden dan ook opgeroepen deze informatie alsnog aan SOVON en/of Vogelarchief door te geven.

Resultaten

Voor een overzicht van de aan SOVON doorgegeven aantallen van de zeldzame broedvogelsoorten in Limburg in 2003, wordt verwezen naar tabel 1. Tevens zijn in de tabel de resultaten opgenomen over 2002 en de provinciale populatieschattingen van rond 1998 (van Noorden & Schols, 1999).

Soortbesprekingen

Hier volgt per soort een korte bespreking. Bij de zeer zeldzame soorten, of soorten met een beperkt voorkomen, worden alle bekende opgaven vermeld. Daarbij is vermeld: de gebiedsnaam, aantal broedparen/territoria en, indien bekend, de broedcode tussen haakjes en tenslotte de waarnemer. Binnen het provinciale inventarisatiewerk is onderscheid gemaakt tussen het provinciale meetnet (de jaarlijkse monitoringsplots) en de provinciedekkende kartering waarbij in 2003 het zuidelijke deel van het Noordelijk Peelgebied is onderzocht.

Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (n=20)

Er is een vergelijkbaar aantal broedparen ten opzichte van 2002 (hooguit een lichte afname), van deze uitgesproken broedvogel van vennen en hoogvenen. De soort komt als broedvogel enkel voor in Midden- en Noord-Limburg (Peelvenen en Maasduinen). De bijzonder droge lente en zomer van

Figuur 1. Verspreiding van de Geoorde Fuut als broedvogel in Limburg 1999-2003.

Figuur 2. Verspreiding van de Nachtzwaluw als broedvogel in Limburg 2003.

2003 en de droge voorafgaande winter hebben blijkbaar weinig invloed gehad op het Limburgse broedbestand. Voor een overzicht van de verspreiding (op basis van voorkomen per km-hok) over de periode 1999-2003 zie figuur 1.

Bergerheide (Meeuwenven)	2 (16) A. Musters, SOVON
De Hamert	5 (16) J. Kooistra
Kasteelsche bossen, Horst	1 (4) kartering provincie Limburg
Groote Peel	6 (12) J. Vereijken
Mariapeel	3 (16) provincie Limburg, R. Vernooij
De Banen	3 (3) L. Reemers

Roerdomp *Botaurus stellaris* (n=4)

Tijdens het 'Jaar van de Roerdomp' 2003 is wederom een klein aantal binnen de Limburgse provinciegrenzen vastgesteld, veelal op de bekende plaatsen.

Groote Peel	1 (4) J. Vereijken
Mariapeel	2 (4) R. Vernooij, J. van Rijswick
De Banen	1 (2) L. Reemers

Grote Zilverreiger *Casmerodius albus* (n=0)

In de broedtijd is op de Banen, Nederweert een exemplaar waargenomen: op 5, 15 en 25 juni (P. Evers en Provincie Limburg). Ook werd in de Mariapeel een Grote Zilverreiger opgemerkt, midden in de broedtijd: op 14 juni 2003 een ad (J. van Rijswick). Deze waarnemingen zijn niet voldoende om over een territorium te spreken, maar kunnen wel een voorbode zijn voor een toekomstige vestiging als broedvogel.

Witoogend *Aythya nyroca* (n=1)

Op de Baend bij Elsteren (Well) verbleef geruime tijd in het voorjaar, van 3 april tot tenminste 16 juli, een adult mannetje dat gepaard was met een vrouwtje Kuifeend. Van daadwerkelijk broeden is het niet gekomen (provincie Limburg e.a.). Een zeker (ongemengd) broedgeval heeft nog nooit in Limburg plaatsgevonden. Wel zijn enkele 'mengparen' succesvol geweest: o.a. in de Groote Peel in de jaren 70, kruising met Tafeleend (Berlijn, 2000).

Brilduiker *Bucephala clangula* (n=1)

Verrassend is de melding van een waarschijnlijk broedgeval langs de Swalm bij Wieler. Op 4 juni werd een baltsend paar waargenomen. Op 10 juni is een vrouwtje waargenomen dat van een vermoedelijke nestplaats in een knotwilg wegvloog. Op 17 juni is in hetzelfde gebied nog een adult mannetje waargenomen. Vervolgbezoeken zijn niet meer gebracht, om verstoring te voorkomen (J. op het Veld).
Swalm (bij Wieler) 1 (6) J. op het Veld

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (n=1)

Er was slechts een territoriaal mannetje aanwezig op de Hamert. Aldaar zijn geen verdere aanwijzingen voor broeden vastgesteld. Andere meldingen van territoria / broedparen in 2003 zijn niet bekend. Wel zijn er enkele eenmalige waarnemingen van adulte vogels in de broedtijd, o.a. 3 juni bij Meeuwenven, Bergerheide (provincie Limburg), op 14 juni in de Mariapeel (R. Schols) en op 30 juni op de Banen (provincie Limburg).

Goorde Fuut, Groote Peel, mei 2004 (J. Gense)

Slechtvalk *Falco peregrinus* (n=5)

In 2003 verbleven op maar liefst 5 locaties in Midden- en Zuid-Limburg paartjes van deze grote valk. Dit jaar was op een nieuwe locatie in de broedtijd een paar aanwezig: op en rond een hoogspanningsmast nabij de Boschmolenplas te Heel. Met de 4 territoria in de Midden-Limburgse Maasplassen is sprake van een bolwerk van de Slechtvalk in Nederland (Kurstjens & Van der Weide, 2003).

Demkolec, Buggenum	1 (16)	Slechtvalkenwerkgroep
Clauscentrale, Maasbracht	1 (16)	Slechtvalkenwerkgroep
DSM Geleen	1 (16)	Slechtvalkenwerkgroep
Hoogspanningsmast Heel	1 (13)	Slechtvalkenwerkgroep
Radio TV toren Roermond-Zuid	1 (4)	M. Bouts

Kwartelkoning *Crex crex* (n=1)

Een mager jaar was het voor de Kwartelkoning bezuiden de grote rivieren, en dus ook in Limburg. Slechts een enkele roepende vogel werd vastgesteld.

Asseltse Plassen, Leeuwenhorst	1 (4)	R. Vernooij, G. Jonkman
--------------------------------	-------	----------------------------

Kleine Plevier *Charadrius dubius* (n=75)

Deze verspreid voorkomende broedvogel laat in 2003 het bekende beeld zien: een meer aaneengesloten voorkomen in het Maasdal op grindbanken en in afgravingen (in totaal 40 paar aldaar, tegenover 50 in 2002), met daarnaast een meer lokaal voorkomen op allerlei pionierplekken op nieuwbouwlocaties, natuurontwikkelingsterreinen en groeves. De meeste locaties herbergen slechts enkele

paartjes. Grotere aantallen (> 4 paar) zijn op de volgende plaatsen vastgesteld:

De Hamert	6	J. Kooistra
Meerlebroek, Reuver	5	J. op het Veld
Meers	12	H. van Mulken

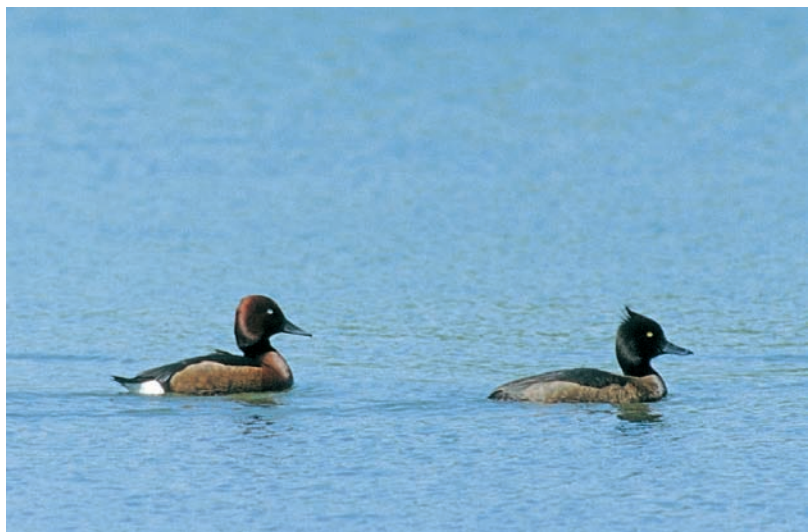
Het lijkt er op dat ook in 2003 niet alle broedparen de archieven van SOVON en/of het Vogelarchief Limburg hebben bereikt. Niet-ingestuurde waarnemingen zijn dan ook nog altijd welkom.

Oeverloper *Actitis hypoleucos* (n=2)

De Oeverloper duikt jaarlijks op in de broedtijd in geschikt broedbiotoop in Limburg. Een enkele keer wordt een zeker broedgeval vastgesteld, zoals in 2000 te Tradeport-West, Venlo en in 2002 aldaar en nabij Meers langs de Grensmaas. In 2003 was opnieuw een succesvol broedpaar aanwezig te Tradeport-West. Een jong hiervan is geringd (H. Custers, H. Maeghs). Daarnaast was ook weer een baltsend en alarmerend paar aanwezig nabij Meers. Dit jaar kon het broeden aldaar echter niet worden bewezen (H. van Mulken).

Kerkuil *Tyto alba* (n=152)

Een lichte achteruitgang is te constateren voor Limburg in 2003 ten opzichte van het jaar 2002. Dit komt overeen met het landelijke beeld. Deze afname heeft voornamelijk gespeeld in Noord- en Midden-Limburg. In Zuid-Limburg deed de Kerkuil het juist redelijk goed. Het droge jaar 2003 heeft een hogere sterfte onder Kerkuilen gekend (med. J. Ummels).

*Witoogeend en Kuifeend,
Elsteren, mei 2003
(P. Palmen)*

Beek	Teltraject	2001	2002	2003
Schelkensbeek	Schelkensbeek	2	1	1
Swalm	Swalm	3	2	2
Roer	Roer	14	10	10
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	1	1	1
Vloedgraaf	Vloedgraaf	2	2	1*)
Geleenbeek	Bovenloop	0	1	0
	Bisse-, Luipers-, Reters-, Hoensbeek	*)	0	0
	A76 - zwembad Sittard	0	0	0
Rode beek	Rode beek	5	2	1*)
Worm	Worm	2	2	2
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	0	0	1
Anselerbeek	Anselerbeek	2	2	2
Jeker	Jeker	0	1	0
Voer	Voer	1	1	1
Noorbeek	Noorbeek	0	0	0
Geul	Maasmonding - Meerssen	1	3	1
	Meerssen - Valkenburg	1	3	2
	Valkenburg - Schin op Geul	0	0	1
	Schin op Geul - grens België	2	2	1*)
Gulp	Gulp	0	0	0
Eijserbeek	Eijserbeek	0	0	0
Selzerbeek	Selzerbeek	1*)	2	1
Totaal		37	35	28

*) niet of onvolledig onderzocht

Tabel 2. Aantalsontwikkeling van de IJsvogel langs de belangrijkste beken in Zuid- en Midden-Limburg

Figuur 3. Verspreiding van de IJsvogel als broedvogel in Limburg 2003

Figuur 4. Verspreiding van de Grote Gele Kwikstaart als broedvogel in Limburg 2003.

Oehoe *Bubo bubo* (n=2)

Net als in 2002 waren op twee locaties broedparen aanwezig. In de ENCI-groeve (St Pietersberg, Maas-tricht) mislukte de broedpoging vanwege het vroegtijdig overlijden van het adulte mannetje. Op de andere locatie nabij Cadier en Keer werd succesvol gebroed en zijn drie jongen grootgebracht. Na de broedtijd is ook aldaar het adulte mannetje overleden. Voor meer informatie over het voorkomen van de Oehoe wordt verwezen naar het artikel elders in deze editie van Limburgse Vogels.

Nachtzwaluw *Caprimulgus europaeus* (n=90)

Weer een groot aantal territoria is aan SOVON doorgegeven: 90, tegenover 79 territoria in 2002. Of de soort ook daadwerkelijk in Limburg vooruit gaat is daarmee nog niet gezegd. Het zegt waarschijnlijk meer iets over de volledigheid van de tellingen. In 2003 is weer een aantal 'nieuwe territoria' bekend geworden door inventarisatiewerk door de provincie Limburg. Daarnaast wordt een aantal kerngebieden jaarlijks door vaste tellers onderzocht. Voor een overzicht van enkele belangrijke gebieden (met vergelijking van de opgaven van 2002) zie hieronder:

	2002	2003	
Broedersbos, Afferden	?	8	
Bergerheide	19	18	SOVON-kartering
De Hamert	11	12	J. Kooistra
Meinweg	29	19	J. Boeren
Vetpeel	7	8	C. Caris
Vliegbasis De Peel	4	5	J. Vereijken
Mariapeel	3	3	prov. Limburg, R. Vernooij
Swolgende/Tienrayse Heide	2	7	prov. Limburg

Voor een overzicht van de verspreiding van de Nachtzwaluw in Limburg in 2003 zie figuur 2. Uit dit beeld komt duidelijk naar voren dat de soort met name voorkomt in Noord- en Midden-Limburg.

IJsvogel *Alcedo atthis* (n=66)

Ook in 2003 waren er hoge aantallen broedgevallen van de IJsvogel, zij het wel beduidend lager dan in de Limburgse topjaren 2001 en 2002. De vele beken en de oevers van de Maas vormen de belangrijkste broedplaatsen van de soort en deze herbergden ook in 2003 weer een aanzienlijk deel van de Nederlandse broedpopulatie. De afname t.o.v. 2001 en 2002 doet zich zowel langs de beken als in het Maasdal voor. Met name in de regio van de Midden-Limburgse Maasplassen kwamen minder IJsvogels tot broeden (Kurstjens & Van der Weide, 2003). Voor een overzicht van de aantalsontwikkeling 2001-

2003 van de IJsvogel langs de Zuid- en Midden-Limburgse beken zie tabel 2. Daarnaast geeft figuur 3 een beeld van de verspreiding van de IJsvogel als broedvogel in 2003.

Draaihals *Jynx torquilla* (n=0)

Voor 2003 zijn geen opgaven ontvangen die duiden op territoria of broedgevallen. Wel is er een verdachte waarneming van een roepend exemplaar op 19 juli op de Brunsummerheide (H. van de Laar).

Middelste Bonte Specht *Dendrocopos medius* (n=8)

De MiBo is een regelmatige broedvogel van enkele oude loofboscomplexen van Midden- en Zuid-Limburg. Het wel of niet intensief onderzoeken van geschikte bosgebieden in de periode februari-mei bepaalt mede het aantal bekende territoria en broedgevallen. In 2003 is er weer, net zoals in 1999 (en 2004), speciale aandacht uitgegaan naar deze indicatorsoort van oude loofbossen. Dit resulteerde in een respectabel aantal van 8 territoria/broedgevallen.

Munningsbosch/Aerwinkel	4 (9)	P. Beckers e.a.
Elzetterbosch	1 (16)	K. Lemmens, J.J. Bakhuizen
Zevenwegen/Vrouwenhaag	1 (4)	B. van Noorden, J.J. Bakhuizen e.a.
Kerperbosch	1 (4)	J. Jansen, D. Kok e.a.
Schimperbosch	1 (4)	H. Phijl, J.J. Bakhuizen

Beek	Teltraject	2001	2002	2003
Schelkensbeek	Schelkensbeek	1	1	1
Swalm	Swalm	0	1	1
Roer	Roer	6	7	14
Rode beek - Meinweg	Rode beek - Meinweg	4	4	3
Vloedgraaf	Vloedgraaf	4	4	2*)
Geleenbeek	Bovenloop	3	3	4
	Bisse-, Luipers-, Reters-, Hoensbeek	*)	3	2
	A76 - zwembad Sittard	12	12	16
Rode beek	Rode beek	7	6	6*)
Worm	Worm	4	4	3
Strijthagerbeek	Strijthagerbeek	1	1	2
Anselerbeek	Anselerbeek	2	3	2
Jeker	Jeker	4	4	4
Voer	Voer	1	2	5
Noorbeek	Noorbeek	1	1	1
Geul	Maasmonding - Meerssen	6	11	6
	Meerssen - Valkenburg	8	10	9
	Valkenburg - Schin op Geul	11	9	11
	Schin op Geul - grens België	13	11	9*)
Gulp	Gulp	4	5	5
Eijserbeek	Eijserbeek	10	6	5
Selzerbeek	Selzerbeek	4*)	8	8
Totaal		106	116	119

*) niet of onvolledig onderzocht

Tabel 3. Aantalsontwikkeling van de Grote Gele Kwikstaart langs de belangrijkste beken in Zuid- en Midden-Limburg

Slechtvalk, Grevenbicht,
februari 2004 (R. Schols)

Daarnaast zijn nog op een drietal locaties eenmalige waarnemingen verricht van (territoriale) adulte vogels in de broedtijd in geschikt broedbiotoop: Biebosch, Valkenburg op 22 maart (P. de Rouw), Limbrichterbos op 2+3 maart (H. Corten, L. Dul-lens) en nabij St Odiliënberg op 9 mei (J. Boeren). In de volgende editie van Limburgse Vogels zal het broedvoorkomen van de Middelste Bonte Specht in de periode 2000-2004 uitgebreide aandacht krijgen. Mochten lezers nog in het bezit zijn van waarnemingen van deze soort die nog niet zijn ingestuurd, dan hierbij een oproep dat alsnog te doen.

Kuifleeuwerik *Galerida cristata* (n=5)

De Kuifleeuwerik is nog steeds een zeldzame broedvogel, maar houdt het in Limburg nog steeds vol. In Venray lijkt de soort nu verdwenen (H. van de Borg & H. Alards). Daarentegen is nabij Venlo op een nieuwe locatie een paar aangetroffen! Van het terrein van Tradeport-West, Venlo zijn minimaal 3 paar doorgegeven (5 paar aldaar in 2002).

Tradeport-West, Venlo	3 (12)	A. van Lith, A. Ovaa & W. Scheres
Veiling ZON, Venlo	1 (4)	kartering provincie Limburg
Maastricht-Randwijck/AZM	1 (4)	J. van der Coelen, J.J. Bakhuizen

Kerkuil, Venray, februari 2004 (P. Palmen)

Rouwkwikstaart *Motacilla yarrellii* (n=1)

In 2003 is een zeker broedgeval van een mengpaar Rouwkwikstaart (man) met Witte Kwikstaart (vrouw) vastgesteld nabij de Worm (62-15-24). De Rouwkwikstaart was tenminste aanwezig van 4 mei tot eind augustus. Er zijn 3 hybride jongen grootgebracht (N. Schaafstra e.a.).

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea* (n=139)

Een groot deel van de gehele Limburgse broedpopulatie is ook in 2003 geteld en doorgegeven. Er is een vergelijkbaar aantal territoria vastgesteld: 139 in 2003 tegenover 144 in 2002. Voor een overzicht van de telresultaten van de bekendtellingen in Midden- en Zuid-Limburg zie tabel 3. Figuur 4 laat voor 2003 de verspreiding van het broedvoorkomen zien. In Limburg blijkt de GGK vooral langs de Zuid-Limburgse beken voor te komen. Daarnaast is ook de Roer in Midden-Limburg een bolwerk voor de soort.

Paapje *Saxicola rubetra* (n=3)

Slechts vanuit twee gebieden is het Paapje in 2003 als broedvogel gemeld:

Veiling ZON, Venlo	1 (4)	kartering provincie Limburg
De Rug, Roosteren	2 (12)	J.C. Beckers

Tapuit *Oenanthe oenanthe* (n=4)

Ook met de Tapuit is het zorgelijk; slechts van één locatie zijn broedvogels gemeld:

Groevegebied ten oosten van Brunssum 4 (14) W. Quaedackers

Kramsvogel *Turdus pilaris* (n=22)

In 2003 zijn nog minder meldingen van broedparen doorgegeven dan in 2002. Of dit ook iets zegt over de aantalsontwikkeling is niet duidelijk. Daarom nogmaals een oproep om vaste telgebieden te kiezen en deze jaarlijks op een vaste manier te tellen voor de Kramsvogel. Informatie is bij de districtscoördinatoren van SOVON te verkrijgen. Immers, wanneer er niets van de Limburgse Kramsvogels bekend wordt, kunnen we landelijk al helemaal niets zeggen!

Orpheusspotvogel *Hippolais polyglotta* (n=3)

Sinds 1999 is deze soort vrijwel jaarlijks als territoriumhouder aanwezig in Limburg. Een zeker broedgeval in Limburg heeft nabij Wijlre plaats gevonden in 1996 (Ellenbroek, 1997). Zie tabel 4 voor het aantal territoria in Limburg volgens de

1998	1999	2000	2001	2002	2003
0	1	1	0	1	3

Tabel 4. Aantal territoria van de Orpheusspottvogel in Limburg (data SOVON).

SOVON-criteria over de afgelopen 6 jaar. De datumgrenzen zijn 15 mei – 15 juli. Er wordt van een territorium gesproken wanneer een territoriale vogel gedurende een periode van minimaal 10 dagen aanwezig is.

2003 was een opmerkelijk goed jaar voor de soort in Limburg (en Nederland):

Mariapeel	13 juni – 4 juli	R. Vernooij e.a.
Haeselaarsbroek	16 juni – 18 juli	R. van Dongen, P. Evers
Oost van Brunssum	26 mei – 23 juni	G. Peeters, W. Quaedackers

Daarnaast was een zingend mannetje aanwezig nabij Wolfhaag, Vaals van 17-23 juni (R. van Dongen); dit is een te korte waarnemingsperiode om officieel als territorium de boeken in te gaan.

Taigaboomkruiper *Certhia familiaris* (n=40)

In 2003 is een groot aantal territoria van de Taigaboomkruiper opgespoord en doorgegeven. De verhoogde onderzoeksinspanning hangt samen met de zoektocht naar territoria van de Middelste Bonte Specht dit voorjaar in Limburg. Zie figuur 5 voor een beeld van de ruimtelijke verspreiding van het broedvoorkomen van de Taigaboomkruiper. De grootste aantallen zijn zoals te verwachten gevonden in de Boswachterij Vaals (in totaal 34 territoria). De onderzoeksintensiteit is echter laag te noemen, gemiddeld 1-2 bezoeken per gebied. De aantallen zijn dan ook te beschouwen als een absoluut minimum, maar geven wel een aanwijzing dat de soort nog steeds ruim verspreid in de Boswachterij Vaals als broedvogel voorkomt. In 1997 zijn in de hele Boswachterij Vaals 41 territoria vastgesteld (Schepers, 1998). Interessanter zijn dan ook de meldingen buiten de Boswachterij Vaals: de opgemerkte territoria in de Holtmühle (Tegelen), Schinveldse Bossen en van de laatste jaren ook in het Savelsbos (Schone Grub en vanaf 2003 ook op de Riesenberg) wijzen op een voorzichtige, maar gestage areaaluitbreiding in westelijke en noordelijke richting. Ook het voorkomen in het Roebelsbosch (Slenaken) is een nieuw ge-

ven. Het is aardig te kunnen constateren dat het kolonisatieproces verloopt zoals verwacht werd volgens Schepers (1998).

Boswachterij Vaals:

Elzetterbosch	8	H. Quaden
Vrouwenhaag	3	F. Hustings, J.J. Bakhuizen
Kerperbosch	5	J.J. Bakhuizen
Malensbosch	10	F. Hustings
Holsetterbosch	2	J.J. Bakhuizen
Schimperbosch	4	F. Hustings
Preusbosch	2	F. Hustings

Buiten Boswachterij Vaals:

Holtmühle, Tegelen	2	provincie Limburg
Schinveldse Bossen	1	provincie Limburg
Savelsbos-Riesenberg	1	J.J. Bakhuizen
Kruisbosch	1	M. Berlijn
Roebelsbosch, Slenaken	1	J.J. Bakhuizen

Buidelmees *Remiz pendulinus* (n=1)

In 2003 is opnieuw een broedgeval van de Buidelmees vastgesteld in Limburg. Deze keer echter niet in het Zuidelijk Maasdal, maar op de Bergerheide in Noord-Limburg:

Degensven, Bergerheide	1 (16)	A. Musters
------------------------	--------	------------

Grauwe Klauwier *Lanius collurio* (n=10)

Deze soort is een goede indicator voor insectenrij-

Figuur 5. Verspreiding van de Taigaboomkruiper als broedvogel in Limburg 2003

Figuur 6. Verspreiding van de Grauwe Klauwier als broedvogel in Limburg 1999-2003

ke, gevarieerde (heggen)landschappen met hooilanden en ruigten. In Noord-Limburg wordt vooral gebroed op structuurrijke heidegebieden, met veel bramenstruweel. In 2003 zijn op een aantal bekende en minder bekende locaties territoria vastgesteld. Het mooie, warme weer van voorjaar/zomer 2003 heeft mogelijk aan de hogere aantallen bijgedragen.

De Hamert	1 (12) J. Kooistra e.a.
De Zoom	1 (4) H. Vossen
De Meinweg	1 (12) J. Boeren
De Piepert, Eijs	1 (5) D. Groenendijk
Gerendal	1 (4) R. van Dongen
Oostrand Kruisbosch	1 (4) R. van Dongen
Vijlenerbosch-Paardendal	1 (12) R. van Dongen
Cottessen	3 (12) meetnet provincie Limburg

In het Zuidelijk Maasdal verschenen op 2 locaties kortstondig vogels: op 8 mei dook een paartje op in geschikt broedbiotoop langs de Brachterbeek nabij Linne (N. Hulsbosch) en op 30 mei was een ad mannetje aanwezig op Koningssteen (P. van Beers).

Figuur 6 geeft een beeld van de ruimtelijke verspreiding in Limburg, over de jaren 1999-2003. In 2005 zal speciale aandacht in Limburg aan deze soort worden geschonken.

Europese Kanarie *Serinus serinus* (n=76)

Tot onze grote spijt is in 2003 slechts een beperkt deel van de territoria van de Europese Kanarie bekend geworden bij SOVON (en het Vogelarchief Limburg). Het lijkt er toch steeds meer op dat de stand van deze typische Zuid-Limburgse soort sterk aan het afnemen is. De broedpopulatie van 300-400 paar van de tweede helft van de jaren '90 wordt bij lange na niet meer gehaald, maar exacte cijfers ontbreken helaas. In tabel 5 zijn de bekende opga-

Telgebied	2001	2002	2003
Maastricht *)	?	18	12
Gronsveld	7	10	12
Valkenburg	?	11	?
Gulpen	>3	>2	6
Epen	2	0	0
Vaals	15	19	13

*) in 1995 werden nog minimaal 41 territoria vastgesteld (Lemmens, 1996)

Tabel 5. Aantal territoria van de Europese Kanarie in een aantal belangrijke telgebieden (data SOVON).

ven van enkele monitoringsgebieden voor de Euro Kanarie weergegeven.

Grauwe Gors *Miliaria calandra* (n=14)

De Grauwe Gors is een sterk bedreigde soort in Limburg (en Nederland). De soort houdt stand in het Maasdal nabij Itteren en op het akkergebied ten noordwesten van Maastricht-Caberg (Lanakerveld). Door intensiever onderzoek konden op laatstgenoemde plaats 4 territoria vastgesteld worden (i.t.t. 1 territorium in 2002). Ook verheugend is de melding van 2 zangposten op de hamsterakkers nabij Sibbe op het plateau van Margraten.

Elba, Grevenbicht	1 (4) J.C. Beckers
Grindgat Itteren	6 (4) meetnet provincie Limburg
Borgharen	1 (4) W. van der Coelen
Lanakerveld, Caberg	4 (4) G. Peeters
Hamsterakkers, Sibbe	2 (4) meetnet provincie Limburg

Oproep

Hierbij nog een dringende oproep aan iedereen die nog gegevens heeft liggen van 2003 of eerder, om die alsnog in te sturen naar SOVON. Hoe vollediger de database, des te waardevoller de gegevens gaan worden. Dit geldt natuurlijk ook voor het jaar 2004 en verder. Bij voorbaat alvast hartelijk bedankt voor de medewerking.

Daarnaast een verzoek of iemand, wellicht een Vogelwerkgroep, het voor zeldzame broedvogels zeer interessante gebied Landgoed De Hamert op schaarse en zeldzame broedvogels wil inventariseren? Met ingang van 2004 is dit gebied jammer genoeg vacant vanwege het vertrek uit de provincie van de vaste inventariseerder J. Kooistra. Reacties graag naar SOVON of de DC's.

Dankwoord

Het bovenstaande overzicht kon natuurlijk nooit tot stand komen zonder de inbreng van vele tientallen vrijwilligers, die hun waarnemingen hebben kenbaar gemaakt aan SOVON. Allen worden hierbij zeer hartelijk bedankt. Het zijn teveel personen om iedereen met naam te noemen. Daarnaast heeft de provincie Limburg ook in 2003 een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennisvergroting van het voorkomen van broedvogels in Limburg. Hierbij bijzondere dank aan Boena van Noorden en Michiel van der Weide, die een eerdere versie van dit artikel voorzien hebben van waardevol commentaar.

Literatuur

- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & R. Vernooij, 2003. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2002. Limburgse Vogels 13: 39-45.
- Berlijn M., 2000. Bespiegelingen rond het voorkomen van de Witoog-eend in Limburg. Limburgse Vogels 11: 53-55.
- van Dijk A.J. & F. Hustings, 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame soorten. Handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON Beek-Ubbergen.
- van Dijk A.J., F. Hustings, K. Koffijberg, M.J.T. van der Weide, D. Zoetebier & C. Plate, 2003. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2002. SOVON Monitoringsrapport 2003/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Ellenbroek F., 1997. Opmars van de Orpheusspotvogel in Zuid-Limburg. Limburgse Vogels 8: 70-74.
- Hustings F. & H. Esselink, 1999. Heeft de Grauwe Klauwier in Limburg toekomstperspectief? Limburgse Vogels 10: 89-97.
- Kurstjens G. & M.J.T. van der Weide, 2003. Broedvogelinventarisatie Zuidelijk Maasdal 2003. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
- Lemmens K., 1996. Broedende Europese Kanaries in Limburg in 1995. Limburgse Vogels 7: 22-24.
- van Noorden B. & R. Schols, 1999. Aantalschattingen van de Limburgse broedvogels 1998. Limburgse Vogels 10: 34-45.
- Schepers F., 1998. De Taigaboombroedvogel als broedvogel in Zuid-Limburg in 1993-1997. Limburgse Vogels 9: 33-48.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS Nederland, Leiden.
- van der Weide M., 2000. Naar een gebiedsgerichte opzet Landelijk Soortonderzoek Broedvogels. SOVON-Nieuws 13 (1): 9-11.

Jan Joost Bakhuizen, Mosalunet 136C, 6221 JM Maastricht
 Hans-Peter Uebelgünn, Dorperweiden 27, 5975 BA Sevenum
 Robbert Vernooij, Penningkruid 53A, 5803 KK Venray

Bijzondere waarnemingen

Groenlandse Kolgans te Aijen: nieuwe ondersoort voor Limburg

Justin Jansen

Op zaterdag 18 januari 2003 ging ik naar de Aijerbandweg nabij Aijen. Na korte tijd kwam ik op de omgeploegde akker een zeer donkere Kolgans *Anser albifrons* tegen die voor mij, gezien het licht, gewoon een donkere Kolgans was. Bij het verder scopen kwam ik op de terugweg deze gans weer tegen en verwonderde me toch echt over de donkerheid van de vogel (waarnemingsafstand 600 m). Ik begon bij het beter bekijken van de vogel toch te vermoeden dat het een Groenlandse Kolgans *Anser albifrons flavirostris* kon zijn. Ik belde Max Berlijn (het was nu ca 15.10 uur) om wat kenmerken met hem door te nemen. Daarna belde ik direct met Patrick Palmén, die ik vroeg of hij niet deze kant wilde opkomen om foto's te maken. Op het moment dat ik PP aan de telefoon had, vloog de gans op en landde uit zicht een stukje verderop. Tijdens die vlucht kon ik nog enkele extra kenmerken noteren.

De vogel was snel weer teruggevonden en kon omstreeks 15.45 uur ook door Patrick gezien worden, net nadat ik de vogel op het semafoonnet had gezet. Op grote

afstand maakte PP ook nog enkele dia's van de vogel. Toen we beiden om 16.30 uur de plek verlieten, was de vogel nog aanwezig.

Pas 's avonds had ik de mogelijkheid om me eens in de literatuur te verdiepen, daar ik alles had moeten doen met telefonische informatie en de kennis die ik had van twee eerder in Nederland waargenomen vogels door mijzelf te Tienhoven en Workum. De literatuur bevestigde de determinatie als Groenlandse Kolgans.

Op zondag 19 januari 2003 is er door andere vogelaars en mijzelf tussen 10 en 14 uur gezocht. Maar helaas werd de vogel, mogelijk door de grote mate van verspreiding van de groepen ganzen in de wijde omgeving, niet teruggevonden.

Beschrijving

Gewone Kolgans is in de tekst *albifrons* genoemd en de Groenlandse Kolgans *flavirostris*.

Grootte & bouw: Donkere gans, zowel de boven- als onderdelen. Door de zeer egaal getekende bovenzijde gemakkelijk tussen *albifrons* uit te halen. Ook anders door de langere snavel dan bij *albifrons*.

In vlucht was de bovenzijde donkerder dan die van de erbij vliegende *albifrons* en daardoor zelfs in vlucht herkenbaar. Ook terwijl de vogel sliep was de

vogel er gemakkelijk uit te halen door het ontbreken van duidelijke witte veerranden op de dekveren. De witte vleugelbaan was in zit zeer minimaal zichtbaar in vergelijking met de vleugelbaan van de omringende *albifrons*. Dit vormde een mooi contrast met de boven- en onderdelen (m.u.v. de onderstaartdekveren). De vleugelbaan was ca. de helft van die van *albifrons*. Het donkere voorkomen en de uniform gekleurde bovendelen zorgden voor de aanvankelijke (en later ook uiteindelijke) determinatie als *flavirostris*. De gans leek verder iets groter en kop en nek leken iets langer (mogelijk leek dit zo vanwege de dunne lange snavel).

Bovendelen: Donker van boven, met slechts minimaal zichtbare witte veerrandjes. De bovenzijde is aanzienlijk donkerder dan die van de omringende *albifrons*. De witte flankstreep (witte lijn van de grote dekveren) was “slechts” de helft van die van de omringende *albifrons*. De kleur van de grote dekveren was donkerder dan bij de omringende *albifrons*. Bovendien zat hier wel enige mate van een blauwgrijze kleur in. Op de tertailranden was slechts een zeer kleine hoeveelheid wit te zien, dit in tegenstelling tot de *albifrons*, welke opvallende witte tertailranden had. Al deze kenmerken bij elkaar zorgen voor een uniforme vleugelkleur.

Kop en onderdelen: Kop en onderdelen waren donkerder dan van alle omringende *albifrons*, ook de donkerste *albifrons* meegenomen. Bij alle *albifrons*, inclusief de donkerste, kon altijd een lichtere plek op de voorborst gevonden worden (persoonlijke observatie). Dit was niet het geval bij mijn vogel. Het voorhoofd was slechts minimaal wit, maar een kleine witte kol was wel zichtbaar. De zwarte grens achter de witte kol was minder contrasterend dan bij een *albifrons* (zoals bij naastgelegen vogels te zien was).

Staat: Weinig op gelet, zwart leek een geheel aan één stuk gesloten zwart vlak te zijn, met weinig wit omringd. Buitenste pennen waren het witst.

Naakte delen: Pootkleur is oranje evenals bij *albifrons*. De snavel is langer of in ieder geval lijkt langer doordat deze dunner is dan die van de langslappende *albifrons*. Ook had de gans niet de knobbel naar het lichaam toe zoals een nominaat, maar kwam de snavel lager uit het lichaam dan bij de omringende nominaten. Snavelkleur had wat weg

van oranje-geel met een zwarte nagel (meer oranje lijkend dan bij *albifrons*).

Gedrag: Vogel foerageerde aan de rand van een grote groep vogels, en werd door diverse ganzen behoorlijk weggepest.

Waarom een Kolgans?

Door de witte bles (kol) is het een Dwerg- of Kolgans. Maar door het ontbreken van gele oogring en klein driehoekig snaveltje kan Dwerggans uitgesloten worden.

Waarom een Groenlandse Kolgans?

Het ontbreken van duidelijk zichtbare witte randen langs de tertails.

De zeer donkere bovenzijde zonder duidelijke witte randjes, die ervoor zorgt dat de bovenzijde een uniforme kleur heeft.

Een zeer minimaal ontwikkelde flankstreep.

Staatband donker met weinig wit aan de punten, zwart en een geheel zwart vlak vormend.

Snavel langer dan die van *albifrons*, met een donkere nagel, snavel is in vergelijking met *albifrons* oranje/geel en neigt naar de kleur van de poten.

Waarom een eerste wintervogel?

Vanwege de minimaal ontwikkelde kol.

Het ontbreken van zwarte buikvlekken.

En de oranje/gele snavel i.p.v. helderoranje.

Status in Nederland

Tot 2003 zijn in Nederland 14 gevallen vastgesteld van in totaal 44 vogels. De laatste jaren is er een kleine opleving van waarnemingen. Zo waren er in 2001 drie waarnemingen (6 vogels) en in 2002 eveneens drie waarnemingen (20 vogels). Echter, in de jaren 1999 tot 2001 zijn er geen waarnemingen gedaan van deze ondersoort. De vogel van Aijen betreft het eerste Limburgse geval van dit taxon. De vogel is inmiddels aanvaard door de CDNA.

Literatuur

Berg A. B. van den & C.A.W. Bosman, 1999. Zeldzame vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 1. GMB Uitgeverij, Haarlem/ Stichting Uitgeverij van de KNNV. Utrecht.

Kemp J., 2001. Identification of Greenland White-fronted Goose. Birding World 14: 103-105.

Justin J.F.J. Jansen,

Blitterswijkseweg 3, 5871 CD Broekhuizen

Een Dwergaalscholver in de Eijsderbeemden: nieuw voor Limburg

Dwali, de vogel met het *schoenste kleid* van carnaval 2003

Ben Gaxiola

Proloog

Ik heb in Maastricht gestudeerd en bij de studentenvereniging mijn vrouw Mieke leren kennen. Zij is toentertijd besmet met het carnavalsvirus; ik niet. Dus als zij gaat carnavallen ga ik vogelen, meestal in Limburg. Vaak gebruik ik de tijd om de typische Limburgsoorten zoals Oehoe, Pontische Meeuw, Kortsnavelboomkruiper en Middelste Bonte Specht te (be)zoeken. Dit was ook zondag 2 maart 2003 mijn plan. Rond 1 uur zette ik Mieke af in Maastricht. Gelet op het weer had ik geen telescoop bij me. Kort naar de Oehoes gezocht; niet gevonden. Kort naar de Kuifleeuwrik gezocht; niet gevonden. Vervolgens naar de Pietersplas; niets vermeldenswaard te zien. "Leuke" dag werd dit....

De wandeling

Rond half drie kwam ik aan bij de Eijsderbeemden, mijn voormalige 'local patch'. Ik was nog maar net ter hoogte van de Roodstuitwaluwplas toen ik Kraanvogels hoorde. Het bleken er ruim 60 te zijn die vanuit het zuiden kwamen aanvliegen. Boven de oostkant van de Pietersplas begonnen ze al rondjes draaiend hoogte te winnen. Iets dat ik nog nooit eerder een groep Kraanvogels had zien doen. Op een gegeven ogenblik zaten ze zo hoog dat ik ze kwijt raakte. Om drie uur – ik was net ten zuiden van de Roodstuitplas – kwam een Rode Wouw uit het zuiden aanvliegen. Vlak voor mij verlegde de vogel zijn koers drastisch door zich naar het oosten te laten afzakken. Mijn dag kon niet meer stuk!

Het moment

Om half vijf was ik op weg naar mijn auto, lopende in zuidelijke richting langs de Maaskant van de 'visvijver'. In de zuidwestelijke hoek van dit water zag ik een knots van een Beverrat zwemmen. Ik richtte mijn kijker om het beest beter te bekijken, het blijven mooie dieren. Mijn oog viel op een aalscholver met een wel heel typisch voorhoofd. Was die snavel nou zo kort of leek dat alleen maar zo? Een Galloway kwam mijn kant op dus liep ik een stukje rond de visvijver. Bijkomend voordeel was dat de afstand tussen mij en

de aalscholver kleiner werd. Alles wat ik in mijn hoofd had voor een Dwergaalscholver leek te kloppen...

Ik vervloekte de regen die er voor zorgde dat mijn bril troebel werd en mijn kijker besloeg. Ook vervloekte ik mijn beslissing om geen telescoop mee te nemen. Bellen moest ik en snel! Vervolgens bleken in het geheugen van mijn telefoon alleen nog maar de nummers van Max Berlijn te kloppen en op beide nummers werd niet opgenomen.

De vogel vloog ondertussen in noordelijke richting weg. Ik liep naar de auto, maar ook daar waren geen andere telefoonnummers te vinden, noch een vogelboek. Dan maar weer het gebied ingelopen, de vogel bleek weer op precies dezelfde tak te zitten! Helaas was ook deze waarneming van korte duur. De vogel vloog weer op en verdween nu in noordwestelijke richting. Toen ik Max uiteindelijk te pakken kreeg, bleek dat hij die dag op de Waddenzee was geweest in een vergeefse poging Papegaaiduikers te vinden. Via hem werd de waarneming van een vrijwel zekere Dwergaalscholver *Microcarbo pygmeus* door Ran Schols op de nieuwsgroep Vogelinfolimburg geplaatst.

Vervolg

Die avond meldde ik Mieke dat de volgende ochtend -ondanks mijn verjaardag- vroeg moest worden opgestaan. Het verjaardagsontbijt kreeg niet de aandacht dat het verdiende. Ondanks dat we pas tegen half acht in Oost-Maarland waren, het was al ruim licht, bleken mijn moeder, Mieke en ik de eersten! Ach ja, carnaval... De vogel zat op dezelfde tak als waar ik hem de vorige dag had gezien. Een mooi verjaardagscadeau. Iets later kwam Paul Vossen met zijn zootje. Wij konden de determinatie afmaken aan de hand van de "Dikke van Duivendijk". De vogel bleek over een groot deel van de kop, de nek en de onderdelen lichte vlekjes te hebben. Deze had ik de dag ervoor afgedaan als waterdruppels. En wat ik door de regen had afgedaan als vogelschijt, bleken witte veerpluimpjes in de oorstreek. Kort voor acht uur zwom de vogel een paar rondjes op de visvijver, waarbij hij ook een enkele keer dook. Plotseling vloog hij in noordoostelijke richting weg.

Later die ochtend bleek dat de vogel reeds op zaterdag 1 maart was gezien en gefotografeerd. Op exact dezelfde plek waar ik de vogel ontdekte probeerde Paul van Engelshoven zijn zojuist aangeschafte digitale camera uit. De eerste drie foto's die hij maakte waren van een kleine aalscholver die op een paar stronken in het water zat. Hij dacht aan een Kuifaalscholver *Stictocarbo aristotelis* en belde 's middags hierover een kennis. Dit

leidde echter niet tot vervolgacties (door het carnaval?). Ondanks de zeer matige kwaliteit, was ik erg blij met de foto's. De typische vorm van de Dwergaalscholver was te herkennen.

Aan het eind van de middag werd de vogel weer gezien op een plek zo'n 500 meter ten noordoosten van de visvijver. Blijkbaar sliep de vogel in de Eijsderbeemden. De vogel werd de volgende ochtend weer kort gezien richting het zuiden vliegend. Na een zoekactie ontdekten de Belgen hem nabij Luik (Hermalle-sous-Argenteau). Daarmee was het tweede geval van België een feit.

Epiloog

Tot op 26 maart werd Dwali (zoals hij al snel op de vogelnieuwsgroep werd genoemd) nog onregelmatig gezien op de Eijsderbeemden, ook overdag. Gelukkig konden er betere foto's worden gemaakt. Ook door Paul van Engelshoven, die bewees een snelle leerling te zijn getuige zijn foto's van de vogel aan de oever van de Roodstuitplas. Via internet en e-mail bleef ik op de hoogte. Helaas had ik zelf geen gelegenheid Dwali nogmaals te komen bewonderen.

Beschrijving

Deze beschrijving is gebaseerd op mijn aantekeningen, foto's van Paul van Engelshoven, Karel Lemmens, Ran Schols, Patrick Palmen, Enno Ebels, Jeroen van der Zwan, Rob Olivier en Marten van Dijl. Daarnaast op basis van de berichten die verschenen op Vogelinfolimburg (met name die van Jan Smeets op 5 maart en Pim Wolf op 21 maart).

Grootte & bouw: Kleine aalscholver, net iets groter dan Meerkoet *Fulica atra*.

Dwergaalscholver, Eijsderbeemden, maart 2003 (P. van Engelshoven)

Lange staart en relatief korte vleugels. In zit kop-vorm hoekig, met vanaf het oog tot aan de bovensnavel veren die regelmatig werden opgezet als een laagzittend kuifje; wanneer niet opgezet liep het voorhoofd in een lijn vanaf de bovensnavel tot boven het oog waar met een duidelijke hoek de bovenkop begint. Snavellengte ongeveer eenderde van breedte kop.

Staartlengte ongeveer de helft van de lichaamslengte. Hals en kop samen in vlucht net iets korter dan staart en gedeelte van het lichaam dat achter de vleugels uitstak. In vlucht lichte golfing in hals.

Verenkleed: Eerste weken overwegend zwart (ook de kop) met naalddunne korte witte streepjes geconcentreerd op hals en dijbenen, maar ook verspreid over borst, buik en flank, doorlopend tot de stuit. Streep van witte veerpluimpjes aan beide zijden lopend vanaf achter oog geleidelijk schuin naar beneden in de achternek. Vanaf ongeveer 13 maart werden de witte streepjes en de veerpluimpjes snel minder. Op 21 maart nog slechts een klein plekje bij het rechteroog, het voorhoofd en in de nek. Op het lichaam vooral bij de dijen en een beetje op de flank. De kop nu een hint van bruin. Vleugels met groene waas.

Naakte delen: Korte, afhankelijk van het licht (lood)grijze tot zwarte snavel. Mondhoek tot onder oog. Bovenzijde snavel recht met aan het eind een scherpe hoek. Oog donker (zwart). Poten en voeten donker (zwart).

Geluid: Niet gehoord.

Gedrag: Vaak rustend op een tak of zittend op het gras

Dwergaalscholver, Eijsderbeemden, maart 2003 (K. Lemmens)

in de kant. Indien zwemmend, dan diep in het water liggend.

Vlucht: Recht, enkele korte snelle slagen gevolgd door korte glijvlucht.

Determinatie

Op basis van het formaat, de lange staart en de korte snavel konden zowel Aalscholver *Phalacrocorax carbo* als Kuifaalscholver snel worden uitgesloten. Er zijn drie aalscholvers met een dergelijk formaat, de Afrikaanse Dwergaalscholver *M. africanus*, de Indische Dwergaalscholver *M. niger* en onze Dwergaalscholver. Zoals in Ebels *et al.* (2000). terecht wordt opgemerkt, is het ondanks dat “Afrikaanse en Indische Dwergaalscholver op geografische gronden kunnen worden uitgesloten, in combinatie met het feit dat alle soorten dwergaalscholvers niet of nauwelijks als kooivogel te boek staan en in Europa, voor zover bekend, nooit als ‘escape’ zijn vastgesteld” goed om ook deze soorten te kunnen uitsluiten. Vogels herkennen is tenslotte geen statistiek, daarnaast hoeft er maar een ‘slordige vogelliefhebber’ toevallig (van) dwergaalscholvers te houden. De Afrikaanse Dwergaalscholver heeft in zomerkleed een opvallende geeloranje snavel en opvallende zilverwitte dekveren en is daarmee een totaal verschillende vogel. Indische Dwergaalscholver kan worden uitgesloten, omdat bij deze soort in zomerkleed de witte veertjes beperkt zijn tot de kop. Ook heeft Indische Dwergaalscholver in adult kleed een groene iris in tegenstelling tot de zwarte iris van de Dwergaalscholver.

Ondanks het bovenstaande ontstond in België twijfel aan de determinatie vanwege het ontbreken van bruin in de kop en de nogal uitbundige veerpluimpjes in de oorstreek. Als mogelijkheid werd Indische Kuifaalscholver *P. fuscicollis* geopperd, een Aziatische soort. Deze heeft echter onder andere een groter formaat en een veel langere, dunne potloodachtige snavel.

De twijfel kon door mensen met ervaring met de soort en/of boeken zoals de Glutz of de Cramp snel worden weggenomen. In deze boeken wordt beschreven dat de Dwergaalscholver voordat hij in zomerkleed (*Brutkleid* in Glutz) komt enkele weken een prachtkleed kent (*Prachtkleid* in Glutz). In dit kleed zijn de witte veertjes en veerpluimpjes het sterkst vertegenwoordigd en is ook de kop zwart.

Kleed & leeftijd

De vogel kwam in de eerste paar dagen van de waar-

neming in volledig prachtkleed getuige de hoeveelheid en dichtheid van de veerpluimpjes en de zwarte kop. Vanaf 13 maart werd duidelijk dat de witte veren en veerpluimpjes aan het verdwijnen waren. Ook schrijft Pim Wolf op de 21° dat een bruine zweem op de kop zichtbaar wordt. Daarmee komt de vogel in zomerkleed. Het betrof een adulte vogel.

Status in Limburg, Nederland en België

Het betreft een nieuwe soort voor Limburg. Indien aanvaard wordt dit het vierde geval voor Nederland, na waarnemingen bij Montfoort (Utrecht) op 23-24 januari 1999, de Oostvaardersplassen (Flevoland) op 12 juni 1999 en op 6 mei 2000 op twee plaatsen dezelfde vogel in Brabant (het Soerendonkse Goor en het Ringselven bij Budel-Dorplein).

De waarneming in België is inmiddels aanvaard, zowel door de Franstalige Commission d'Homologation (CH), als door het Nederlandstalige Belgisch Avifaunistisch Homologatiecomité (BAHC). In hun (nog niet gepubliceerde) rapport staat: ‘4 au 23 mars 2003, Hermalle-sous-Argenteau (Lg), gravière en bordure du canal Albert, et 7 mars 2003, Voeren (L), Moelingen: 1 ad. en plumage nuptial’ (Laurent Raty via email). Dit was de tweede Dwergaalscholver voor België. Overigens was de eerste voor België ook een grensgeval, maar dan aan de Belgisch-Franse grens.

Tot slot

Er is een tijd geweest dat ik dacht dat rond mijn verjaardag de kijker wel ‘in het vet kon blijven’ omdat er in maart toch niets te beleven valt. Inmiddels weet ik wel beter. Alles kan, overal, het hele jaar door.

Literatuur

- Bauer K. M. & Glutz von Blotzheim U.N., 1966. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Akademische Verlagsgesellschaft. Frankfurt am Main.
- Capelle C., 2001. Dwergaalscholver in België. Dutch Birding 23: 64.
- Capelle C. & G. De Smet, 2002. Pygmy Cormorant in Lys valley, Belgium/France, in December 2000-January 2001. Dutch Birding 24: 1-6.
- Cramp S. *et al.*, 1998. The Complete Birds of the Western Palearctic CD-ROM Version 1.0. Oxford.
- Duivendijk van N., 2002. Dutch birding kenmerkengids voor de vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Amsterdam.
- Ebels E. B., W. Stoopendaal, C. Tims & A. Vink, 2000. Dwergaalscholvers bij Montfoort in januari 1999 en in Oostvaardersplassen in juni 1999. Dutch Birding 22: 129-134.
- van Engelshoven P., B. Gaxiola & M. Berlijn, 2003. DB Actueel: Dwergaalscholver in Limburgs grensgebied. Dutch Birding 25: 150-151.
- Enticott, J. & D. Tipling, 1998. Photographic Handbook of the Seabirds of the World. London.

- Gantlett S., 2001.** Pygmy Cormorants in Europe: Britain next? *Birding World* 14: 465-474.
- Grimmit R., C. Inskipp & T. Inskipp, 1998.** Birds of the Indian subcontinent. Londen.
- Stoependaal W. & C. Tims, 1999.** DB Actueel: Dwergaalscholverbij Montfoort. *Dutch Birding* 21: 64.
- Vink A. & E.B.Ebels, 1999.** DB Actueel: Dwergaalscholverbij Oostvaardersplassen. *Dutch Birding* 21: 187-188.
- Vliet R.E., A. van der Bruin, J. van der Laan, & CDNA, 2000.** Rare birds in the Netherlands in 1999. *Dutch Birding* 22: 251-271.
- Vliet R.E., J. van der Laan & CDNA, 2001.** Rare birds in the Netherlands in 2000. *Dutch Birding* 23: 315-347.

Ben Gaxiola,
Chrysantstraat 1, 3135 HG Vlaardingen
(bgaxiola@chello.nl)

Roodstuitzwaluw in de Eijsderbeemden op 19 april 2003

Jan Joost Bakhuizen

Na een succesvolle BMP-ronde op de vroege ochtend van 19 april 2003 over de Riesenbergsavelsbos, met o.a. mijn eerste waarneming van een zingende Taigaboombkruiper *Certhia familiaris*, besloot ik nog een korte blik te werpen op de Eijsderbeemden. Net na 9 uur begon ik met mijn rondje om het zuidelijke plasje (coörd. 176.8/311.5). Enige tientallen zwaluwen vlogen aldaar laag boven het water, opgehouden door het wat koude, winderige weer. Al bijna 20 jaar scan ik in zulke situaties in het voorjaar groepjes zwaluwen af, in de hoop de zeldzame, zuidelijke soorten te vinden. Bij de derde zwaluw die nu door mijn kijkerbeeld vloog, stakte mijn adem! Het leek wel een onvervalste Roodstuitzwaluw *Hirundo daurica*! De vogel, die zich rustig liet bekijken, van soms 25 meter afstand,

Roodstuitzwaluw, Eijsderbeemden, april 2003 (K. Lemmens)

vloog rondjes boven het plasje, samen met circa 40 Boerenzwaluwen *Hirundo rustica* en enkele Huis- en Oeverzwaluwen *Delichon rubica* en *Riparia riparia*. Na enkele minuten, nadat ik zeker van mijn zaak was, was het zaak om zo snel mogelijk andere vogelaars te waarschuwen. Het leek er namelijk op dat de zwaluwen voorlopig boven het plasje zouden blijven rondvliegen. Tegen kwart voor 10 was als eerste Max Berlijn ter plaatse, die de waarneming kon bevestigen van deze nieuwe soort voor Nederlands Limburg. Vervolgens druppelden ruim 20 Limburgse vogelaars binnen en konden de eerste foto's gemaakt worden. Toen tegen twaalfen de dichte bewolking optrok en de zon voorzichtig doorkwam, besloot de groep zwaluwen, inclusief de Roodstuitzwaluw rond 11.50 uur in noordelijke richting de Maas te volgen en uit beeld te verdwijnen, enkele laatkomers gefrustreerd achterlatend. Intensieve zoekacties vervolgens, ook op de Pietersplas, leverden niets meer op.

Beschrijving

Voor de kenmerken van de verwijs ik naar de foto's, die voor zich spreken.

Status in Limburg en Nederland

Dit betekent de eerste waarneming van deze soort voor de provincie Limburg. Sinds 1988 wordt de Roodstuitzwaluw vrijwel elk jaar tijdens de voorjaarstrek vastgesteld in Nederland. Het zwaartepunt van de waarnemingen ligt in mei. Tot 2003 zijn circa 53 gevallen bekend. Het voorjaar van 2003 was dan ook uitzonderlijk voor de Roodstuitzwaluw in Nederland: van 15-21 april en in mei werden maar liefst 14 verschillende vogels waargenomen. Op 15 april werd de eerste trekker langs Breskens geno-

Roodstuitzwaluw, Eijsderbeemden, april 2003 (K. Lemmens)

teerd, en op de bewuste 19e april werden in totaal 3 exemplaren in Nederland ontdekt, waaronder het exemplaar van de Eijsderbeemden (van Dijn, 2003).

Literatuur

van Dijn M., 2003. Golf Roodstuitzwaluw in april en mei. Dutch Birding 25: 203-204.

Jan Joost Bakhuizen,

Mosalunet 136C, 6221 JM Maastricht

Eén (Roodstuit)zwaluw maakt nog geen zomer...

Nicole Reneerkens

De verrassing was groot dat net 1 jaar na de allereerste melding van de soort voor Limburg, er reeds een tweede waarneming van deze zeldzame soort werd verricht in het voorjaar van 2004. Hieronder het relaas van de waarnemster Nicole Reneerkens. Tijdens mijn BMPronde op 22 mei 2004 tussen Dilkensplas en Teggerse plas (coord. 184.7/347.5) vlogen drie zwaluwen mijn kijkerbeeld in. De plassen liggen direct aan de Maas in Ohé en Laak. De vogels foerageerden boven de Maas en het, tussen beide plassen gelegen, weiland. De waarnemingsafstand was op dat moment ongeveer 250 meter. Meteen viel de beige-bruine onderzijde van een van de zwaluwen op. Al zwenkend kwam de vogel mijn kant op vliegen en liet een stuitvlek zien. Verbazing is niet in woorden te vatten, maar dat ik snel alle details moest proberen te zien was wel duidelijk: ik

keek naar een Roodstuitzwaluw *Hirundo daurica*. De zwarte onderstaartdekveren waren scherp begrensd tegen de beige-bruine buik die overliep in een lichte keel. Streping op de borst, buik en flanken heb ik niet waargenomen, net zo min als het roest-bruine gezicht en halsring. De roest-rode stuit was echter goed te zien en stak licht af tegen staartveren en rug.

Ik heb de vogel ongeveer 2 tot 3 minuten kunnen volgen met de kijker. Hij vloog uiteindelijk op een kleine 50 meter afstand langs in NO-richting. Om even voor 8.00 uur was het feestje voorbij. Ik was zonder GSM en mét echtgenoot in het veld. Door het eerste kon ik niemand laten delen in de feestvreugde en de laatste vroeg zich af of het nu echt zo bijzonder was. Met een nadere beschrijving en weergave van de status van de soort in Nederland zou ik slechts in herhaling vallen, dus wordt hier slechts verwezen naar het voorgaande artikel.

Nicole Reneerkens,

Kapl. Goossensstraat 27, 6101 CX Echt

Perzische Roodborst, een ringvangst net in Limburg

Wil Beeren, Rob Bouwman & Frank Neijts

Op zaterdag 30 augustus 2003 rond 07.50 uur maakten we onze eerste controle langs de netten op de ringplaats nabij Budel-Dorplein (NB). De exacte locatie ligt echter juist over de provinciegrens in Limburg. In het laatste net hingen enkele Roodborsten *Erithacus rube-*

Perzische Roodborst nabij Budel-Dorplein, nog net op Limburgs grondgebied, augustus 2003 (R. Bouwman)

cula en een andere vogel die enigszins deed denken aan een Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus*. Van dichtbij zag ik echter dat het een voor mij onbekende soort betrof. Dit liet ik ook de aanwezige helpers, Theo Cardinaal en Theo van Mierlo, weten. Na eerst de andere vogels geringd te hebben, bestudeerden we de vogel nauwkeuriger. De lange poten en het roodborst-achtige postuur wezen op een kleine lijsterachtige. Daarom bleek het zoeken in de ANWB Vogelgids van Europa (Mullarney *et al.*, 2000) niet moeilijk; al snel kwamen we uit op Perzische Roodborst *Irania gutturalis*.

Korte beschrijving

Meest opvallend waren het formaat (duidelijk groter dan Roodborst), de lange poten, de grote ogen met lichte oogring, lange snavel, zwartachtige staart, grijze bovenzijde en oranje flanken en oksels.

We waren ons bewust van de bijzonderheid van deze vangst. De vogel werd gefotografeerd en per mobiele telefoon werd Rob Bouwman op de hoogte gesteld. Deze was, samen met zijn broer Ruud, snel ter plaatse. Ik toonde hen de vogel waarop Rob de determinatie bevestigde.

Met behulp van de Identification Guide to European Passerines (Svensson, 1992) werd de leeftijd bepaald. De witachtige puntjes aan de handdekveren en enkele grote dekveren wezen op een 1e kalenderjaar vogel. Daarna werden alle relevante lichaamsdelen gemeten. De vogel is nagekeken op kenmerken die op een verblijf in gevangenschap zouden kunnen duiden. Poten, nagels, snavel en staart waren echter in onberispelijke staat.

Nadat ook Rob enkele foto's had gemaakt werd de vogel vrijgelaten. Afgesproken werd dat de vangst 2 dagen zou worden stilgehouden om teveel drukte in dit kwetsbare en deels niet vrij toegankelijk gebied te voorkomen.

Het betrof hier het derde geval van de Perzische Roodborst in Nederland en de eerste ringvangst. Het eerste geval was een ad. mannetje in november 1986 in Maasland (ZH), het tweede een ad. vrouwtje op 4 juni 1995 in Wassenaar (ZH) (van den Berg & Bosman, 1999). De soort broedt van Turkije oostwaarts tot in Iran en Kirgizië. Zeer recent is hij echter ook broedend vastgesteld op het Griekse eiland Lesbos.

Wil Beeren,

Kardinaal de Jongstraat 10, 6021 VX Budel

Rob Bouwman, Herdersveld 52, 5665 JS Geldrop

Frank Neijts, J. Deckersstraat 75, 5616 JR Eindhoven

Een Slangenarend op landgoed de Hamert, Noord-Limburg

Willem Scheres

In de zomer van 2003 is voor het eerst met zekerheid in de provincie Limburg een Slangenarend, *Circus gallicus*, vastgesteld. Dit gebeurde in het natuurreservaat de Hamert, oostelijk van de Maas tussen Arcen en Well. De vogel verbleef daar ruim 5 weken van 2 augustus tot en met 7 september 2003. Daardoor werd een uitgebreide documentatie mogelijk op grond van vele waarnemingen en foto's. In deze bijdrage worden verblijf, uiterlijke kenmerken, vliegacties en voedselkeuze beschreven. Verder volgt een vergelijking met een aantal recente Nederlandse gevallen, waarbij soortgelijke natuurgebieden door de soort zijn bezocht.

De Slangenarend is op 2 augustus voor het eerst gezien door John van Zuijlen van de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen (Ottens, 2003).

Op 4 augustus 2003 werd boven landgoed de Hamert een Slangenarend door de auteur ontdekt, onafhankelijk van bovengenoemde waarnemer. De vogel vloog boven het uitgedroogde plassengebied aan de oostzijde van het natuurgebied. Deze vlucht werd tot driemaal toe onderbroken door bidden. Al cirkelend passeerde de vogel afgewisseld met glij- en zweefvluchten. Ten slotte verdween hij ten zuiden van de Hamert.

In de daarop volgende weken was de vogel vaak in een tweetal dode bomen nabij het Herenven te bewonderen en soms streek hij met prooi neer in een uitgedroogd gedeelte van deze plas. Tijdens het overvliegen kwam hij regelmatig op minder dan 20 m over. Omdat er in dit natuurreservaat gedurende de waarnemingsperiode ook Buizerds en Wespendien verbleven, was een vergelijking met deze soorten goed mogelijk. Het weer tijdens de verblijfsperiode van de Slangenarend werd gekenmerkt door langdurige droge perioden met in de eerste decade van augustus soms zeer hoge temperaturen met maxima van 35 tot 37°C. Reptielen, zoals slangen en hagedissen, zijn juist actief tijdens droog en warm weer. Bovendien slinken de verblijfsplaatsen voor kikkers door het uitdrogen van plassen. Daardoor ontstaat een grotere concentratie van deze dieren in een kleiner gebied.

Nederland was in 2003 een goed jaar voor de Slangenarend. In twee soortgelijke gebieden, De Hoge Veluwe en het Fochteloërveen, werd deze soort eveneens vastgesteld.

Beschrijving van de uiterlijke kenmerken

Lange brede vleugels met een vrijwel rechte achterzijde, door de ongeveer gelijke lengte van armpennen en binnenste handpennen. Lange, als vingers uitstaande, buitenste handpennen. Aan de rechtere vleugel ontbreken de toppen van de 4^e en de 5^e handpen. Bovenzijde van de vleugels heeft donkerbruine armen en handpennen, met lichtbruine vleugeldekveren. Aan de onderzijde van de vleugels zijn lichtgrijze buitenste handpennen met naar de toppen toe zeer donker grijs. De duimvleugel is eveneens donker grijs. In de vrijwel witte ondervleugel is een aantal gebroken banden zichtbaar die gevormd worden door enkele rijen bruine vlekjes. Bij de kleine dekveren liggen de bruine vlekjes dichterbij. Er zijn geen polsvlekken zichtbaar op de ondervleugel. De verschillende generaties handpennen, voornamelijk gebandeerde met enkele ongebandeerde, wijzen op een 2^e of 3^e kalenderjaar vogel.

De rechthoekige, tamelijk smalle, staart is in lengte ongeveer gelijk aan de breedte van de armvleugel. De bovenzijde van de staart is donkerbruin met nog donkerder bruine banden. De onderzijde van de staart is zeer licht met vier bruine banden waarvan er drie smal zijn en de laatste, de 4^e, breder is. Het uiteinde van de staart wordt begrensd door een zeer smalle witte band. Mantel en rug zijn allebei donkerbruin. De buik is wit met bruine vlekken. Een duidelijk bruine borstband vormt een afscheiding tussen romp en licht bruin-grijze kin en hals.

Lichte brede kop met lichtbruine kruinveren. Grote gele ogen. Grijze snavel met een bovensnavel die in een lange smalle haak uitloopt. Grijze poten met onbevederd loopbeen.

Vliegacties

Actieve vlucht met langzame diepe vleugelslagen. Vaak biddend gezien met langzame van achter naar beneden gaande vleugelslagen. De vogel geeft dan een schuinhangende indruk met hangende poten en een waaivormig gespreide staart. Bij het cirkelen worden de vleugels vrijwel vlak gehouden. Daarbij zijn in vooraanzicht de vingerachtige, iets naar boven wijzende, uiteinden van de grote handpennen goed zichtbaar. In glijvlucht is een sterk gehoekt vliegbeeld gezien, waarbij de polsen naar voren en de handen naar achteren worden gehouden. Deze vliegactiviteiten waren goed waarneembaar en zijn gefotografeerd.

Voedsel

Volgens Cramp *et al.* (1980) geeft de Slangenarend in het noordelijk deel van zijn verspreidingsgebied (Oost-Europa) de voorkeur aan vochtige laaglandbossen of bossen in valleien, die worden afgewisseld met open heide, graslanden en moerassen. Dit vormt de habitat voor slangen zoals Gladde Slang *Corenella austriaca* en Ringslang *Natrix natrix*, en andere prooidieren. Ook Génsbøl (1995), noemt soortgelijk habitat in noordelijke gebieden.

Met een zojuist gevangen Groene Kikker *Rana esculenta* viel de vogel in op het slik, 20 m rechts van de observatiehut bij het Herenven, waargenomen op 12 en 13 augustus (N. Schaafstra en D. Meeuwissen, via Vogelinfolimborg). Verder werd er enkele malen geconstateerd dat een hagedis *Lacerta spec.* werd geslagen en verorberd (J. Jansen, via Vogelinfolimborg).

Restanten van een Groene Kikker werden teruggevonden in een braakbal (J. Jansen, via Vogelinfolimborg).

Slangenarend, de Hamert, augustus 2003 (P. Palmen)

Slangenarend, de Hamert, augustus 2003 (R. Schols)

Bij dit braakbalonderzoek is eveneens slangen huid gevonden. Het meest aannemelijk is dat deze afkomstig is van een Gladde Slang *Coronella austriaca*. Génsbøl, noemt als voedsel voor de Slangenarend vooral niet giftige slangen, zoals Gladde Slang, deze is in de Hamert aanwezig. Ook hagedissen spelen een rol in het voedselpatroon, terwijl kikkers tot een ondergeschikt voedsel worden gerekend. Wat betreft de soorten hagedissen binnen het gebied van de Hamert komen Hazelworm *Anguis fragilis*, Zandhagedis *Lacerta agilis* en Levendbarende Hagedis *Zootoca vivipara* voor. Er is binnen de Hamert op herpetologisch gebied een nogal variabel aanbod voor de Slangenarend.

Het voorkomen in Nederland

Volgens van den Berg & Bosman (1999) is de Slangenarend in ons land een zeldzame gast die vooral in de zomermaanden is geconstateerd. In de periode 1800 – 1996 zijn er slechts 9 waarnemingen bekend, waarvan zes tussen 1980 en 1996. In de zomers van 1996 en 1997 bevonden zich op de Veluwe vogels die geen problemen hadden met het vinden van reptielen. Dit waren ook de eerste twee gevallen van een langdurig verblijf van deze soort in een vast gebied (van 15 juli tot 29 augustus 1996 en van 27 mei tot 26 juli 1997). In 1996 werden hier met

zekerheid tot 15 augustus twee individuen vastgesteld. Het Fochteloërveen werd in de jaren 2001, 2002 en 2003 telkens door maximaal twee vogels bezocht (Ottens, 2003). Dit natuurgebied op de grens van Friesland en Drente is in 2001 gedurende langere tijd aangedaan, 17 juni – 26 augustus.

Zoals eerder vermeld zijn er in 2003 zelfs op drie plaatsen in ons land Slangenarenden gezien, waaronder de Hamert. Inmiddels is deze waarneming door de CDNA aanvaard. Dit is dan tevens de eerste bevestigde waarneming in de provincie Limburg. Het lijkt er op dat deze soort de laatste 10 jaar frequenter in ons land voorkomt en per bezoek langer verblijft. Wellicht hangt dit samen met de warmere zomers van de laatste jaren. Ook zou het deels toegeschreven kunnen worden aan toegenomen waarnemingsintensiteit. De Slangenarend met zijn karakteristieke uiterlijke kenmerken en opvallende vlieggedrag zal echter niet gemakkelijk over het hoofd gezien worden, zeker bij langduriger verblijf in bekende natuurgebieden.

De meest naburige broedgebieden van de Slangenarend liggen in Polen en in Frankrijk (van den Berg & Bosman, 1999), zodat deze vogels zowel vanuit het oosten als vanuit het zuiden Nederland kunnen aandoen. Tijdens de voorjaarstrek doorschieten naar het noorden vanuit Zuid-Europa is goed mogelijk. Verder kunnen niet-broedende en onvolwassen exemplaren gaan rondzwerven en vervolgens langdurig in geschikte locaties verblijven.

N.B. Tijdens het Pinksterweekend van 2004 werd er een Slangenarend gezien bij Budel, N. Brabant. Deze vogel zwenkte in zuidoostelijke richting af waardoor deze ook boven Limburgs gebied verzeild raakte (med. R. Schols). Indien aanvaard zou dit de tweede waarneming in Limburg betekenen. Ook de Hoge Veluwe is dit jaar weer opnieuw bezocht.

Literatuur

- van den Berg A.B. & C.A.W. Bosman, 1999. Avifauna van Nederland 1, Zeldzame vogels van Nederland. GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem / Utrecht.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons, 1980. The birds of the Western Palearctic 2 – Oxford.
- Génsbøl B., 1995. Rovfuglene i Europa, Nordafrika og Mellemøsten. G.E.C Gads Forlag, København.
- Ottens G., 2003. Slangenarend op de Hamert; nieuw voor het werkgebied. Mourik 2003-3: 98-101. Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o.

Vogelwaarnemingen

Aflevering 20; het ornithologische jaar 2003 en een impressie van de eerste helft van 2004

De vorige aflevering eindigde met een soort *preview* van 2003. Nu zullen we uitgebreid op dit interessante ornithologische jaar terugblikken. Daarnaast krijgt u alvast een voorproefje van waarnemingen uit de eerste helft van 2004. Een completer verslag van geheel 2004 mag u in een volgend nummer van *Limburgse Vogels* verwachten.

Helaas is het overzicht niet volledig omdat niet iedere waarnemer zijn of haar gegevens (tijdig) heeft ingestuurd. Ook zijn sommige zeldzaamheden niet opgenomen omdat er geen of onvoldoende documentatie beschikbaar is. Bijzondere waarnemingen die wél op de emailgroep Vogelinfo limburg hebben gestaan maar vervolgens niet op formulier zijn ingestuurd zult u ook in de meeste gevallen in dit overzicht missen. Om uw kostbare waarnemingen veilig te stellen, adviseren we u dringend om alles op het enige echte waarnemingenformulier te zetten en tijdig in te sturen naar het Vogelarchief Limburg!

Graag willen we alle waarnemers bedanken voor de vele waarnemingen en excuses voor het feit dat we niet iedereen met naam kunnen noemen bij iedere waarneming en diverse leuke zaken wegens plaatsgebrek onvermeld moeten laten.

Januari tot en met december 2003

Duikers tot ganzen

Er viel maar één **Roodkeelduiker** te bewonderen, en wel op 9 november en 22 december op de Oolderplas bij Herten (SMT, MEE). **Parelduikers** werden gemeld op 13 maart te Panheel (185), vanaf 5 december op de Maas bij de Eijsderbeemden (SCA, COJ) en op 14 december op de Oolderplas (REN). Zoals gebruikelijk overwinterden vele **Dodaarzen** op de WML-plas bij Heel, met als uitschieter een aantal van 75 ex. op 29 december (REN). De meeste **Futen**, 160 op 17 januari, werden doorgegeven van het grindgat bij Oost-Maarland (COJ). Er zijn teveel **Roodhalsfuten** gezien om ze allemaal op te sommen; de beste plek was de grote plas bij Heel met o.a. 4 vogels op 13 maart (185). Een adulte vogel bleef daar het hele voorjaar, tot 12 juni,

aanwezig, met bovendien een waarneming op 11 augustus (MEE, ALA, DON e.a.). Om de **Kuifduiker** aan te kunnen vinken op de jaarlijst was dezelfde locatie nodig, met waarnemingen op 26 januari (EVE), 13 maart (2 ex., 185), 28 april-12 mei (PRV, VER, MEE) en een duo vanaf 22 december (MEE, SSH, REN e.a.). Aldaar overwinterden ook twee **Geoorde Futen** (tot 26 januari, SMT, ROJ, VRE, EVE), net als een jaar eerder overigens. Eveneens leuk zijn de oktoberwaarnemingen op de plas van Reinderslooi bij Bergen, met 6 ex. op de 9^e en twee van 16-21 oktober (JAE, ALA, VRN).

September leverde vette aantallen **Aalscholvers**: op de 13^e sliepen er 1.200 te Osen (SCA) en op de 27^e vlogen er 645 over Meers (OVA). Het jaar kende de nodige hoogtepunten, waaronder de volwassen **Dwergaalscholver** die van 3-23 maart de Eijsderbeemden en aangrenzend België roem verschaftte. Het was een nieuwe soort voor Limburg en het vierde, en het best twitchbare, geval voor Nederland. Naast territoria in de Groote Peel en Mariapeel (PRV, ALA) zijn **Roerdompen** gemeld uit De Doort bij Echt (14 februari, ROJ), de Teverenerheide (D.) (2-18 maart, QUA), Boorseme (B.) (4 maart, SMT), Well (9 maart, ALA) en De Banen bij Nederweert (19 maart, PRV). Er was maar één **Kwak**, namelijk een jonge vogel op 20 augustus in de Mariapeel (JAE). De eerste **Kleine Zilverreiger** pleisterde op 25 mei bij het grindgat van Itteren (DOL), de laatste was op 19 oktober present bij De Banen (VRE). In de tussenliggende periode, vooral in augustus-september, werd ie tientallen keren doorgegeven, met een maximum van 5 vogels op 24 augustus in de Eijsderbeemden (WOJ). **Grote Zilverreigers** waren elke maand te bewonderen. Wie had ooit van de recordaantallen in De Banen durven dromen, met bijv. 30 en 31 ex. op 10 en 12 november en 32 op 7 december (EVE, VER, SFL)? In de Mariapeel werden op 20 augustus door JAE 122 **Blauwe Reigers** geteld. Vijf **Purperreigers** in een jaar is voor Limburg een aardige score. De meldingen dateren van 15 mei (Groote Peel, SCL), 16 juni (De Banen, SPR), 21 juli (Obbicht), 23 juli (groeve De Hazelaar, Koningsbosch, A. Vink, SMT) en 24 juli (Itteren, COJ).

Voor de **Zwarte Ooievaar** was het zelfs een topjaar. Op 18 mei vloog er één over Echten Dieteren (OVA); hetzelfde gebeurde op 22 juni over het Haeselaars-

broek (SCA). Van 29 juni tot 24 juli zat een pleisteraar op De Hamert (JAE, ALA, PRV e.a.). In De Banen verschenen de eerste 2 vogels op 27 juli (MEE, WOW) met een maximum van 6 tussen 21 augustus en 8 september (PLA, WOW, MEE e.a.). Het echte spektakel speelde zich af in de Mariapeel waar topaantallen van 11 en 10 Zwoon te bewonderen waren op resp. 21 en 23 augustus (JAE, ALA). Ook Haeselelaarsbroek kreeg op 14-15 augustus zijn deel met vier vogels (BRI, SMT, VER e.a.). Solitaire trekkers passeerden Vlodrop op 17 augustus (MEE), Geulhem op 21 augustus (SCL, COJ) en Koningsbosch op 25 augustus (LAH). Dankzij een foto kon een groep **Ooievaars** over Grevenbicht nauwkeurig worden geteld: het waren er 53 (20 augustus, SCL)! In De Banen vertoefden op 27 juni twee **Heilige Ibissen**; van 22-30 augustus zat er daar één (MEE, SMT, VER, WOW). Vermoedelijk dezelfde stapte op 21 augustus in de Grootte Peel (185, NSP). Het trio **Lepelaars** van De Hamert trok van 4-11 juli veel bekijks, daarna werd er tot 28 juli nog één gezien (JAE, KUR, SCL e.a.). Van 15-20 augustus lepelde er één in de Eijsderbeemden (GAN, BAJ, COJ, 185). Omdat hij op de 19e een uitstapje maakte, kreeg het Provinciehuis er een nieuwe soort bij.

Zwarte Zwanen produceerden in het Vijverpark te Brunssum 4 jongen (22 maart, LAA) en in de Weltervijver te Heerlen waren het er 5 (22 mei, NSP). De nodige **Kleine Zwanen** zaten op 11 januari bij Aijen (122, ALA) en Heijen (88, HUS). Voor het zuiden van de provincie is een aantal van 62 ex. zeker hoog te noemen (18 januari Grevenbicht, CRT). In het najaar verschenen de eerste vogels op 14 oktober bij Kessel (3, SSH) en op 19 oktober bij de Bouxweerd, Buggenum (eveneens 3, VRE). **Wilde Zwanen** waren, net als in 2002, een grote zeldzaamheid. Solitaire vogels verbleven op 2 en 9 januari te Meers (DOL), mogelijk dezelfde op 2, 11 en 16 januari te Grevenbicht (CRT, SMT, SCL) en op 18 januari vloog er één over de Bergerheide (HUS).

Een **Taigarietgans** werd op 15 maart gezien te Asselt (PRV). Fikse aantallen **Toendra's** werden gemeld bij de Houtsberg, Nederweert (3.000 op 22 januari, VOH), de Bouxweerd (2.500, 3 januari, EVE) en De Wetering bij Nederweert (4.000 op 4 februari, SMT). Interessant qua datum is de vogel van Asselt van 29 april-11 mei (PRV) en die van de Mariapeel op 14 juni (SCL). Bepaald vroeg waren de 7 **rietganzen** die op 5 oktober over De Hamert vlogen (ALA). Voor een **Kleine Rietgans** kon je op 19 januari naar het Wellsche Meer (JAE), op 31

maart naar de Clauscentrale te Maasbracht (PRV) óf op Eerste Kerstdag naar Ospel (MEE). Het kostte enig telwerk, maar de 11.000 **Kolganzen** die op 11-12 januari bij de Bergerweg, Linne zaten vormden de grootste groep voor Limburg ooit (SPO, BRM). Andere vermeldenswaardige aantallen zijn 3.500 bij Blitterswijk (5 januari, JAE) en 3.800 bij Ophoven, Echt (11 januari, SPO). Ongebruikelijk waren twee Kollen op 12 juni in de Bouxweerd (PRV) en een vogel op 31 augustus op De Hamert (BOX). De eersten van het najaar verbleven op 16 oktober op plas Reinderslooi, Bergen (ALA). Op 18 januari werd bij Aijen een **Groenlandse Kogans** gemeld én gefotografeerd (JAE, PAL). De enige **Dwergganzen** van het jaar vertoefde op 4 januari bij het Vlakwater, Nederweert (WOW). De Bouxweerd herbergde op 4 augustus 860 **Grauwe Ganzen** (VER), op 13 september waren het er 1.100 te Reinderslooi (ALA) en 1.000 op 7 december te Osen (EVE). Bij de **Indische Gans** deed zich heuse groepsvorming voor met 11 ex. over Meers op 8 maart (DOL) en 10 ter plekke bij de grote plas van Heel (PRV). **Grote Canadese Ganzen** worden steeds algemener. Zo telde het stuwmeer bij Kerkrade 258 ex. op 11 september (SCA) en moest Milsbeek het op 23 augustus met 240 vogels doen (HUS). De enige **kleine Canadees** werd op 9 maart door ALA bij Well opgemerkt. Tot hoever de aantallen **Brandganzen** zullen stijgen valt niet te voorspellen. Beste plek blijft De Brandt bij Stevensweert met een maximum van 363 ex. op 2 februari (ROJ). Ook Aijen mag er wezen, met 200 vogels op 19 januari (JAE). Zekere broedgevallen werden maar mondjesmaat aan het archief doorgegeven en beperkten zich tot Elsteren-Well, Eijsderbeemden en Pietersplas (JAE, OVA, COW). **Rotganzen** waren voorbehouden aan De Brandt Stevensweert, waar op 6 februari een adulte en op 15-18 december een jonge vogel graasde (SMT, SCL, COJ). Het was ook the place to be voor een juveniele **Roodhalsgans** op 13 december (VRE, PLA, BEL). De 660 **Nijlganzen** van de Koeweide bij Grevenbicht betekenden een nieuw Limburgs record (2 januari, SMT). De Klauwenhof, Maaseik B. telde er 350 op de 24e van die maand (VRE).

Eenden tot roofvogels

Casarca's pikten met 7 stuks op 14 februari te Meers (DOL) en eveneens 7 op 5 augustus te Ohé en Laak. Met 65 **Bergeenden** op 30 april was Bouxweerd wederom de meest geliefde plek voor deze

Roodhalsfuut, WML plas Heel, december 2003 (R. Schols)

soort (VER). Een man **Carolina-eend** zwom op 21 april in het Meggelveld bij Wessem (PRV). Een telling in het Mortelsven bij Maasbree leverde op 21 november niet minder dan 34 **Mandarijneenden** op (SSH). Als je veel **Smienten** wilde zien, ging je uiteraard naar Osen waar er 1.228 zaten op 15 februari en 2.000 op 15 december (SCA). Solitaire woerden werden nog gezien bij Ool op 11 mei en in de Bouxweerd op 1 juni (PRV). Het Sarsven bij Nederweert blijkt in 2003 recordaantallen **Krakeenden** te huisvesten; een Limburgs maximum van 322 vogels werd op 5 november vastgesteld (PAH). Mogelijk dank zij de grote concentratie in deze regio was het elders in Limburg een beroerd jaar met een maximum

van slechts 55 ex. op 26 oktober te Wessem (VRE). Ook **Pijlstaarten** waren niet écht algemeen; het maximum van 22 ex. werd genoteerd in De Banen op 9 maart (OVA). Aardige aantallen **Wintertalingen** zaten te Asselt (200 op 9 februari, EVE), Meers (14 februari 185 ex., EVE) en op de Dilkensplas bij Ohé en Laak (184 op 23 februari, VRE).

Er werden circa 10 **Krooneenden** aan het Vogelarchief toegevoegd. Het duo **Witoogeenden** van Panheel bleef daar aanwezig tot 10 februari (MEE, OVA, ROJ e.a.). Een adult mannetje was vanaf 3 april present te Elsteren-Well; hij hield het daar zeker tot 16 juli uit (BEL, PRV, ALA e.a.). Vervolgens leverde december een mannetje op te Boorse

Kuifduiker, WML plas Heel, december 2003 (R. Schols)

B. op de 9^e (SMT) en op de 30^e zat weer een vrouw in Heel (EVE). **Toppereenden** werden wat minder gezien dan het jaar ervoor, maar een groep van 10 vogels op de Houbenhof B. vermelden we graag (2 maart, SCA). Een **Eidereend** werd tussen 2 januari en 23 maart gezien te Meers (DOL, OVA); de enige andere melding dateert van 12-13 april van de stuw bij Belfeld (SCW). Voor een **Zwarte Zee-eend** kon je alleen naar Meers en wel op 1 december (DOL). **Grote Zee-eenden** lieten zich beter bekijken en wel in Meers van 2-4 januari (DOL), op de plas van Reinderslooi bij Bergen van 3-16 december (twee, VRN, JAE, ALA, BOX), de Oolderplas op 7 december (drie, EVE) en de Pietersplas (16-29 december, BAJ, COJ, OVA). Fenotechnisch interessant zijn het vrouwtje **Brilduiker** op 28 april-1 mei bij Neer (PRV), het mannetje op 1 juli te Ooijen (PRV) en de vrouw op 13 september bij Wellerlooi (VRN). De Doort bij Echt had de nodige aantrekkingskracht op **Nonnetjes**, met bijv. 21 ex. op 28 februari (ROJ). Een vrouw **Middelste Zaagbek** werd op 8 februari gezien op De Sneppen bij Roermond (OVA); ook Bouxweerd leverde er één (15 maart, PRV). Het grindgat van Oost-Maarland was op 17 januari goed voor 85 **Grote Zaagbekken** (COJ), voor de rest waren de aantallen nogal bescheiden. Een vrouwtje op de Maas bij Geulle op 19 oktober was aan de vroege kant (DOL). We konden drie **Rosse Stekelstaarten** aan het bestand toevoegen: 28 april Zwart Water, Venlo (PRV), 10 mei Bouxweerd (MER) en 29 december Heel (SSH, REN). De eerste **Wespendief** maakte op 28 april zijn opwachting in het Zwart Water, Venlo (PRV). Van voorjaarstrek werd vervolgens zo goed als niks bemerkt. Ook het najaar was rustig; de laatste vloog op 28 september over Eygelshoven (SCA). Tussen 15 april en 15 juni werden 17 **Zwarte Vrouwen** doorgegeven, ongeveer evenveel als in 2002. Mooi is de zomerwaarneming van een **Rode Wouw** op 22 juni over het Haeselaarsbroek te Echt (SCA), evenals de 7 trekkers over telpost 'Aan de Majoor' Koningsbosch op 15 oktober (LAH, REN). De laatste passant vloog op 20 november over het Bunderbos (COW). Een jonge **Zeearend** vloog op 30 oktober over Wanssum (JAE). Wie trotseerde de hitte van De Hamert niet om de **Slangenarend** te bewonderen? Deze nieuwe soort voor Limburg was van 2 augustus-7 september ter plekke (J. van Zuijlen, SCW e.a.). De eerste **Bruine Kiekendieven** werden op 9 maart in De Banen (OVA) en op de Klauwenhof B. (VRE) gezien; de laatste bevond

zich op 11 november in de Grootte Peel (MEE). Het hamsterreservaat bij Sibbe werkte weer als een magneet voor **Blauwe Kiekendieven** met o.a. 5 vogels op 26 maart (PRV). De laatste van het voorjaar zat op 12 mei bij Roosteren (SMT); de eerste van het najaar werd op 19 augustus op De Hamert aangetroffen (BOX). Vijf maal werd een passerende **Grauwe Kiekendief** opgemerkt: 15 april Koningsbosch, 3 mei Mariahoop, 4 mei Haeselaarsbroek (allen LAH), 5 mei Teverenerheide (D.) (QUA) en 2 september Eygelshoven (SCA).

Op telpost Mulderskop, Molenhoek werden zoals gebruikelijk fraaie aantallen trekkende **Sperwers** opgemerkt, zoals 32 op 12 oktober, 51 op 14 oktober en 27 op 5 november (HUS). Hetzelfde geldt voor de **Buizerd** met op 12, 14 en 15 oktober 125, 286 resp. 247 ex.! Drie **Ruigpootbuizerds** in één jaar is voor Limburg zeer uitzonderlijk, zeker als je bedenkt dat het in alle gevallen om adulten ging. Op 31 oktober trok er een over telpost Mulderskop (HUS), op 10-11 november verbleef er een in het Limburgse deel van de Grootte Peel en op 12 november vloog er een over het hamsterreservaat bij Sibbe (PRV). Tijdens een herpetologische excursie in het Haeselaarsbroek bij Echt werd op 22 juli door meerdere waarnemers een volwassen **Schreeuwarend** gezien (VER, BUG e.a.)! Een uitvoerige beschrijving werd opgesteld en is inmiddels ingediend bij de CDNA. De **Visarend** die op 15 maart over de Eijdsderbeemden vloog was mooi op tijd (COJ). Een zomerse gast werd op 25 juli over de Romeinenweerd gezien (SCW) terwijl op 3 augustus al een pleisteraar in De Banen bivakkeerde (MEE, WOW); op 5 augustus zat daar zelfs een duo (OVA). Op 6 september pleisterde een **Roodpootvalk** op de Bergerheide (JAE), een dag later trok er één over de Grootte Peel (MEE). In beide gevallen ging het om jonge vogels. Het laatste **Smelleken** van het seizoen vloog op 10 mei over de Beegderheide (ALA) terwijl de eerste najaarsvogel op 3 september telpost Mulderskop passeerde (HUS). De aankomstdatum van de **Boomvalk** was precies gelijk aan die in 2002, namelijk 29 maart (Dieteren, ROJ). De laatste spoedde zich op 23 oktober langs de telpost Aan de Majoor, Koningsbosch (LAH, REN).

Rallen tot steltlopers

Op 19 januari werden in het Sarsven bij Nederweert 5 **Waterrallen** opgemerkt, een leuk aantal voor de winter (WOW). Op 3 januari vlogen 10 **Kraanvogels** over Beek (PSC), waarna vanaf 19 februari de

voorjaarstrek een aanvang nam met 30 ex. over Maastricht (COJ). Vooral 24 februari was een goede dag, met alleen al 300 ex. over Schinnen (MAM). Pleisteraars zaten op 20 februari bij het Haeselaarsbroek, op 24 februari in de Mariapeel (38 ex., NOO), van 20-28 maart langs de Eindhovense Baan bij Nederweert (MEE, WOW, OVA, BEL) en op 17 april in het Meerlebroek, Reuver (PRV). Op 20 september vloog al een clubje van 6 over Maastricht (HEY). De beste decade was de eerste van november, met bijv. 650 vogels over Wijlre op de 9^e (STW). Aan de grond werden ze nauwelijks opgemerkt; pleisteren beperkte zich tot de Grootte Peel met 71 ex. op 14 oktober (MEE, WOW) en eentje op 26 december (NOO). MEE turfde op 16 maart 36 **Scholeksters** bij de kanalenkruising te Nederweert. Zeker bijzonder was de juveniele **Steltkluut** die zich op 8 september aan de Belgische zijde van Meers bevond. Met slechts drie waarnemingen waren **Kluten** erg schaars: 29 maart Asselt (2), 4 april Pietersplas (2, LEM) en 9 augustus Mariapeel (SPO). Bepaald sensationeel is de **Steppevorkstaartplevier** te Meers op 24 augustus, maar helaas poetste hij al snel de plaat en kon niet meer worden teruggevonden (LEM). Hopelijk haalt ie het bij de CDNA, want het was niet mogelijk om veel details te zien. De eerste **Kleine Plevieren** zaten met zijn vijven op 9 maart op Klauwenhof (B.) (SMT, VRE). Hoge aantallen dribbelden op De Hamert, o.a. 32 stuks (22 adulten en 10 juvenielen) op 9 juli (ALA). Meers was de enige plek waar je de soort nog in september kon zien, met de laatste op de 20^e (2 ex., DOL). Vrij vroeg was de **Bontbekplevier** die op 2 maart over Klauwenhof (B.) vloog (SCA). Vanaf de Belgische zijde werden op 7 mei twee **Strandplevieren** ter hoogte van Meers opgemerkt; zoals gebruikelijk waren ze in een mum van tijd vertrokken (T. Patteyn). Op 7 maart vlogen 200 **Goudplevieren** over Moostdijk, Nederweert (MEE) en op 14 maart pleisterden er 75 bij Koningsbosch (LAH). Voor Limburg opmerkelijke aantallen. Vroeg voor onze provincie was de vogel die op 8 augustus Meers achter zich liet (DOL). Voor een **Zilverplevier** kon je het beste naar De Hamert, met meldingen op 29-30 april, 4 mei en 21 mei (ALA, JAE, SCL e.a.). Daarnaast registreerde telpost Aan de Majoor, Koningsbosch er één op 18 augustus (LAH), terwijl een week later een adulte vogel aan de grond kwam in de Mariapeel (MEE). Ten noorden van de Asseltse Plassen pleisterden op 3 januari 2000 **Kieviten** (EVE). 2003 leverde maar één **Kanoet** op, maar vanwege

verblijfsduuren extreme makheid werd deze juveniel door velen bewonderd (31 augustus-5 september Pietersplas, OVA, BAJ, COJ e.a.). **Kleine Strandlopers** waren amper, en uitsluitend in september, voorhanden en wel in de Romeinenweerd (JAE, SCW, PAL, SSH) en te Meers (max. drie, DOL, BRM, LEM e.a.). Twee fraaie **Temmincks Strandlopers** vertoefden op 16-17 mei op De Hamert (JAE, PAL). **Krombekstrandlopers** waren maar voor enkele gelukkigen weggelegd: Hamert 17 juli (SSH), Meers 19 juli (DOL) en 3 september aldaar 3 ex. (BAJ). Winterwaarnemingen van **Bonte Strandloper** zijn behoorlijk schaars. Op 5 januari zat er één bij het grindgat van Oost-Maarland én langs de Maas bij Lomm (REU, HOO), op 14 januari was de Maas bij Swalmen aan de beurt (SMT).

Mooie aantallen **Kemphanen** waren te zien aan de Eindhovense Baan op 25 en 28 maart met 24 en 22 ex. (WOW, MEE) en op de Loozerheide, Budel met 25 stuks op 23 april. De meeste **Bokjes** zaten in het Meerlebroek bij Beesel op 17 april (8, PRV) en bij Liessel op 2 november (9, ALA). En wat te denken van 125 **Watersnippen** in de Mariapeel op 20 augustus (JAE)? De eerste **Grutto** belandde op 23 februari op Klauwenhof (B.), een dag later zaten daar drie vogels (BEL). Spectaculair, zowel qua aantal als vlieghoogte, waren de 190 Grutto's die op 5 maart over Koeweide, Grevenbicht vlogen (SCL). Ook de 23 **Regenwulpen** die op 26 april over de Eijsderbeemden trokken mogen er zijn (BEL). Net als vorig jaar waren de weilanden bij de Mariahoeve te Altweeterheide de belangrijkste pleisterplaats voor **Wulpen**; op 10 februari zaten hier 153 ex. (SCL, COJ). Op 24 augustus en 18 oktober passeerden 73 resp. 135 vogels de Boshoverheide, het betreft Wulpen van voornoemde locatie die slapen te Budel-Dorplein (BEE, NOO). De eerste **Zwarte Ruiters** werden op 21 maart op de slibverwerkingslocatie langs de Waubacherweg te Brunssum gezien en het betrof meteen 5 ex. (QUA). In De Banen bleven ze lang en laat aanwezig, met 4 vogels vanaf 24 oktober, oplopend tot 5 op 3 november en de laatste 2 op 23 november (div. wrn.). Een winterse **Tureluur** verbleef op 24-30 december langs de Maas te Kessel-Belfeld (SSH, SCW), een herhaling van het jaar ervoor. De aantallen waren overigens over het algemeen laag, de meeste zaten op 20 mei op De Hamert (17, PRV). Een territoriale vogel werd op 15 mei te Trade Port, Venlo, geregistreerd (SCL). Erg fraai was natuurlijk de **Poelruiter** die van 19-22 april De Hamert opfleurde (ALA, PRV

Roodhalsgans, de Brandt Stevensweert, januari 2004 (O. Plantema)

e.a.). Dezelfde plek leverde op 22 april 38 **Groenpoten** op (ALA); in het najaar waren De Banen goed voor 29 ex. op 19 augustus (VER). Leuke aantallen **Witgatten** zaten aan de Eindhovense Baan, 14 op 28 juni en in De Banen, 15 op 16 augustus (beide MEE). Een overwinterende **Oeverloper** werd gemeld van Meers, met waarnemingen op 2 en 25 januari en 1 maart (DOL). Een late dribbelde nog op 12 november te Trade Port, Venlo (SSH). Aldaar werd begin juli een zeker broedgeval vastgesteld (MAP), evenals in Meers (eind juni, DOL).

Meeuwen tot spechten

Interessante datums voor de **Zwartkopmeeuw** zijn

5 januari (2 ex. Oost-Maarland, REU), 14 september (Steijl, SCW) en 19 september (2 ex. Romeinenweerd, SCW). Aardige groepen vlogen op 16 april over Grevenbicht (5 ex., SCL) en op 21 april over de Maas bij Tegelen (6, SCW). Vermeldenswaard zijn de najaarsgevallen van **Dwergmeeuw**: 28-30 juli Meers (DOL), 14 september 5 over stuwmeer Kerkrade (SCA) en 9 oktober Reinderslooi (JAE, ALA). Het hoogste aantal was weggelegd voor de Pietersplas, waar op 26 april 38 ex. rondzwierden (BEL). Op 13 maart scharrelden 1000 **Stormmeeuwen** hun kostje bij elkaar te Ospel (VOH). De Oolderplas bij Herten telde de nodige **Kleine Mantels** zoals 450 op 28 april (PRV) en 370 op 20 augustus en 5 septem-

Casarca, de Brandt Stevensweert, februari 2004 (O. Plantema)

ber (VER). Een noemenswaardig aantal van 34 **Geelpootmeeuwen** bevond zich op 12 november te Petit Lanaye-Pietersplas (PRV). Aardig was de onvolwassen **Grote Mantelmeeuw** die langdurig bij Maastricht verbleef; de vogel werd vanaf half maart zowel bij de Pietersplas als op de stuw van Borgharen als te Itteren gezien en bleef tot minstens 24 juni aanwezig (PRV, COJ).

Met twee waarnemingen van de **Reuzenster** in één jaar mogen we beslist niet mopperen. Op 30 april zeilde er één over Meers (SCA) terwijl een volwassen plus een jonge vogel op 25 augustus present waren te Budel-Dorplein (N.Br). Ze waren niet te beroerd om de grens met Limburg over te steken (R. Bouwman). Een trioetje **Grote Stern** vloog op 9 augustus over de Maas bij Arcen (M. Deenik). De groep van 9 **Visdieven**, bij de Pietersplas op 30 april, is voor Limburgse begrippen omvangrijk te noemen (PRV). **Noordse Sterns** zijn gezien te Heel op 29 april (BEL) en aan de Pietersplas op 5 mei (2, LEM). Erg goed zijn de najaarswaarnemingen van jonge vogels te Budel-Dorplein (N.Br) op 31 augustus (R. Bouwman) en Reinderslooi op 9 oktober (ALA, JAE). Evenals in 2002 wist de **Witwangster** zich nét in deze rubriek te plaatsen, want op 31 mei verbleef er één in de Mariapeel (VRN). De voorjaarsstrek van **Zwarte Sterns** was aan de bescheiden kant (max. 17 op 26 april, Pietersplas, BEL). Het najaar leverde maar twee meldingen op: 14 september Geulle aan de Maas (DOL) en 20 september De Banen (drie, OVA). Maar liefst 256 **Holenduiven** zaten op 16 februari te Spurkt, Venray (ALA); 239 trekkers vlogen op 5 november over Mulderskop bij Molenhoek (HUS). Een dag later leverde deze telpost 34.823 **Houtduiven** op. De eerste **Zomertortel** zat op 18 april op de Meinweg te koeren (PRV). **Halsbandparkieten** vlogen op 13 juli over de Brunsummerhei (2, LAA), op 10 september over Randwyck Maastricht (COJ) en op 11 november over het Provinciehuis (SCL, COJ). De **Koekoek** van De Hamert op 30 maart is behóórljk vroeg te noemen (BOX). De laatste vloog op 18 september over Sittard (EVE).

Van de Pietersberg werd een **Oehoe** gemeld op 17 februari en 4 maart (BEL, MEE). Een paar wist bij Cadier & Keer drie jongen groot te brengen (PRV, SCL, COJ e.a.). Een wintergroep van 25 **Ransuilen** is heden ten dage een grote rariteit (15 februari Gronsveld, REU)! Het bleek een goed **Velduiljaar** te zijn. Ze zijn gezien in de Romeinenweerd op 3 maart (SCW), te Meers op 30 april en 4 oktober (OVA, DOL, SCA), aan de westrand van de Groote

Peel van 4-13 mei (MEE, NOO, WOW, PAL), te Boorse B. (twee op 20 mei, KUR), Schinveld (22 juni en 8 juli, ZEE) en telpost Aan de Majoor, Koningsbosch (1 en 31 oktober, LAH, REN). Geweldig is de waarneming van een **Nachtzwaluw** bij Stevol, Stevensweert, op 27 augustus (PTR). Op 28 april waren al 350 **Gierzwaluwen** aanwezig bij het Zwart Water, Venlo (PRV); op 28 juli trokken er 300 over telpost Aan de Majoor waar de laatste op 13 september passeerde (LAH e.a.). Een trekkende **IJsvogel** over de kurkdroge telpost Mulderskop is leuk om te vermelden (22 september, HUS). Op 23 mei werden in het Haeselaarsbroek **Bijeneters** gehoord, maar ze gaven zich niet visueel prijs (EVE). Er werden aardig wat **Draaihalzen** doorgegeven: op 20 (twee) en 22 april in de Groote Peel (MEE), 22 april Provinciehuis (SCL, COJ), 1 mei Leveroij (SFL), 19 juli Brunsummerhei (LAA), 1 augustus Teverenerhei (D.) (QUA), 24 augustus Boshoeverhei Weert (BEE), 7-16 september Romeinenweerd (SCW, JAE, SSH) en tot slot wederom in de Groote Peel op 20 september (PAH). **Middelste Bonte Spechten** zijn gemeld van de bekende locaties Vijlenerbos e.o. en Munningsbosch, Posterholt. Bovendien was op 2-3 maart een vogel aanwezig in het Limbrichterbos (CRT), op 22 maart in het Biebos bij Valkenburg (P. de Rouw) en op 9 mei op landgoed Frymersum, St. Odiliënberg (J. Boeren).

Leeuweriken tot lijsters

De **Kuifleeuwerik** gooit de handdoek nog niet definitief in de ring, met minstens 4 territoria (minimaal 3 op Trade Port, OVA, PRV, SCW e.a. en eentje in Randwijck-Maastricht, COJ, REU, BAJ). Een (overwinterende?) **Boomleeuwerik** zat op 18 januari bij Nieuw-Bergen (HUS). Het hamsterreservaat bij Sibbe leverde de nodige **Veldleeuweriken** op, zoals de 306 en 367 ex. op 14 januari en 17 februari getuigen (PRV). Een gelukkige trekteller mocht op 12 oktober een **Strandleeuwerik** over de Mulderskop verwelkomen (HUS); spectaculairder is evenwel de groep van 12 vogels die op 3 november op de akkers langs de Banendijk bij Nederweert verbleef (J. Stepienwski). Op 19 maart werd de eerste **Boerenzwaluw** bij Vijlen verwelkomd (PHI). BAJ wreef zich de ogen uit toen hij op 19 april een **Roodstuitzwaluw** in de Eijsderbeemden in het vizier kreeg. De vogel bleef enkele uren aanwezig, voor veel waarnemers lang genoeg om deze nieuwe soort voor Limburg te kunnen bijschrijven, maar helaas geldt dit niet voor iedereen... Een vroege **Duinpieper** vloog op 15 april

over Schin op Geul, een dag later gevolgd door twee over Sibbe (PRV). Pleistersaars zaten op 18 april op de Bergerheide en op 5 mei bij Montfort (PRV). Het najaar leverde tussen 25 augustus en 1 oktober 13 Dupi's op, waaronder vier vogels aan de grond te Meers op 11 september (DOL). Op 20 maart zat al een **Boompieper** te zingen in de Groote Peel (COJ), twee dagen later werd er een gezien op De Hamert (BOX) en was er een trekker over het Vijlenerbos (HUS). Laatstgenoemde waarnemer mocht er op 3 september 103 noteren over de telpost Mulderskop, terwijl hij op 9 oktober daar 1.631 **Graspiepers** zag langsvliegen. De Kerkeweerd bij Stokkem B. moest op 28 april een **Roodkeelpieper** prijsgeven (SCL). Te Griendtsveen zaten op 16 februari welgeteld 45 **Waterpiepers** (NOO). Op 17 april waren er nog 8 aanwezig in het Meerlebroek bij Beesel, maar de allerlaatste bleek die van De Hamert op 19 april (PRV). Knap is de waarneming van een trekkende **Oeverpieper** over de Kleine Weerd, Maastricht op 17 september (DON). **Engelse Kwikstaarten** zijn gemeld van de Maas bij Geulle op 13 april (DOL), Meers op 30 april (DOL, SCA), bij Sibbe op 2 en 8 mei terwijl een territoriale man op 9 en 16 juni te Swolgen opdook (PRV). **Noordse Kwikken** piekten met 40 stuks op 30 april te Meers (SCA). **Rouwkwikstaarten** verbleven op 24 februari in een waterbuffer bij het Sibbe-reservaat (VSK), op 8 maart in de Eijsderbeemden (SCA), op 9-10 april bij het IJzerenbosch Austeren (PRV), op 18 april bij het stuwmeer van Kerkrade (SCA) en een dag later in De Baend, Elsteren (JAE). Een mannetje was betrokken bij een gemengd broedgeval te Eygelshoven; het leverde hem vier nakomelingen op (SCA, BEL). De eerste vier maanden van het jaar leverden de nodige **Pestvogels** op. Favoriet waren de maretakbessen van het Bunderbos bij Geulle, waar het maximum van 42 ex. op 29 maart werd geconstateerd. De vogels bleven hier lang aanwezig, tot 21 april (11 ex., DOL). Een noeste trekteller mocht op 25 november op telpost Mulderskop een duo verwelkomen (HUS). Een **Waterspreeuw** die op 19 april de Geul tussen Geulhem en Valkenburg bezocht blijft hier uiteraard niet onvermeld (OVA). Een late **Nachtegaal** belandde op 24 augustus op de Boshoverheide bij Weert in de netten (BEE), terwijl de eerste én laatste **Blauwborst** van het jaar op 13 maart resp. 10 oktober in de Eijsderbeemden vertoefde (PAL, REU). Overwinterende **Zwarte Roodstaarten**, allen van het mannelijk geslacht, werden opgemerkt in Ospel (10 januari, MEE),

Nederweert (24 januari, WOW) en Epen (9 februari, BEL). Een laat **Paapje** was op 22 oktober bij Epen aanwezig (BEL). **Roodborstapuiten** hielden het tot in januari uit bij Afferden, Montfort en de Mariapeel, terwijl een vrouwtje op 1 februari bij Gulpen werd gezien (HUS, OVA, NOO, BAJ). Telpost Mulderskop leverde tussen 2 september en 15 oktober 13 trekkers op (HUS). In december bleek de soort nog aanwezig bij Maasband, Haeselaarsbroek en Groote Peel (SMT, BRI, MEE). Te Brunssum broedden, net als in 2002, vier paar **Tapuit** (juni-juli, QUA).

Beflijsters werden al vroeg opgemerkt: 27 maart Bergerheide (HUS), 28 maart Nederweert (KLU) en 30 maart Meinweg (LAH). Op laatstgenoemde plek zaten er vijf op 18 april (PRV). Op enkele uitzonderingen na was de soort in het najaar voorhouden aan Mulderskop, waar er tussen 26 september en 4 november 44 passeerden, met een maximum van 12 op 9 oktober (HUS)! Op 8 oktober werden daar 724 **Zanglijsters** genoteerd, op 14 oktober gevolgd door 2904 **Koperwieken** (met de eerste 6 vogels op 25 september).

Zangers tot gorzen

Een vroege **Sprinkhaanzanger** werd reeds op 13 april in De Doort bij Echt opgemerkt (ROJ), terwijl de laatste op 24 augustus in de netten van de Boshoverheide belandde (BEE). In het Holterbruch bij Arcen werden op 28 april twee zingende **Snorren** ontdekt, waarvan er één tot minstens 11 juni aanwezig bleef (PRV, JAE, SCL, PAL). **Rietzangers** kregen we als volgt binnen: 12 mei Wieler-Swalmen en Beesels Broek (PRV), 13 juli en 9-14 augustus Meers (DOL), 24 augustus 7 ringvangsten Boshoverheide (BEE), 27 augustus en 7 september Eindhovense Baan (WOW, MEE) en 14 september Romeinenweerd (SCW). Een zeer vroege **Bosrietzanger** zat op 22 april in het Straelens Broek bij Arcen te zingen (PTR); de laatste melding dateert van 14 september uit de Romeinenweerd (2, SCW). Ook vroeg was de **Kleine Karekiet** van Elsteren, Well op 20 april (SSH). Op 14 september werden er 35 gevangen in de Romeinenweerd en op 18 oktober nog 18 (SCW, MAP)! De laatste zichtwaarneming was op 5 oktober bij de Eindhovense Baan (PAH). April leverde twee **Spotvogels** op, namelijk één op de 29e bij Griendtsveen (NOO) en één een dag later bij Maastricht (PTR). Het was een prima jaar voor **Orpheusspotvogels** getuige de waarnemingen bij Brunssum-Teverenerheide (26 mei-23 juni, QUA,

NSP, 185 e.a.), Mariapeel (13 juni-4 juli, ALA, JAE, SCL e.a.), Haeselaarsbroek (16 juni-18 juli, EVE, SMT, PRV e.a) en Wolfhaag, Vaals (17-23 juni, PRV, SCL). Een **Tuinfluiter** arriveerde op de scherpe datum van 16 april bij Bunde (VEL). Vanaf 18 maart waren weer **Zwartkoppen** present, met vogels te Meerssen (BRM) en Slenaken (PRV). Op 14 september zijn er 62 geringd in de Romeinenweerd (SCW, MAP). Een echte klapper was de **Bruine Boszanger** van de Kerkeweerd bij het Belgische Stokkem op 30 november (OVA, SMT). Hopelijk verschijnt er nog eens een aan de andere kant van de Grensmaas... In januari werden vier **Tjiftjaffen** gemeld, verspreid over het gebied tussen de Kleine Weerd, Maastricht en de Eijsderbeemden (COJ, BAJ). Op 11 oktober zat op de Brunsummerheide nog een **Fitis** te zingen (LAA). Leuk zijn de trekkende **Vuurgoudhanen** over de Mulderskop, met 5 vogels op 9 september en een solitaire op 20 en 26 september (HUS). Op 2 april werd op de Smakterheide bij Venray een **Bonte Vliegenvanger** waargenomen (BOX). Dit betekent een evenaring van het Limburgse fenologierecord (2 april 1944 Berg en Terblijt). De twee **Baardmannen** van grindgat Ifteren, man en vrouw op 19 oktober (DOL), betreffen de enige melding van het jaar. Telpost Aan de Majoor, Koningsbosch turfde veel trekkende mezen, zoals 214 en 137 **Zwarte Mezen** op 9 en 11 oktober en 77 **Pimpelmezen** op 8 oktober (REN, LAH, en andere trektellers). Buiten de omgeving van Vaals werden **Kortsnavelboomkruipers** opgemerkt bij Milsbeek op 16 maart, in de Schinveldse Bossen op 11 april en 27 mei (PRV), in het Savelsbos op 19 en 24 april (BAJ, PRV), in het Roebelsbos bij Slenaken op 22 april (BAJ) en in de Holtmühle bij Tegelen op 28 mei (PRV). **Buidelmezen** zijn doorgegeven van de Eijsderbeemden e.o. op 26 en 28 maart en 24 april (BEL, OVA), Brunssum-Teverenerheide op 4 mei (BRM), Meers (21-22 september, LEM, BRM), Weeterbos (19 oktober, MEE, PAH) en de Mulderskop (25 oktober, HUS). De eerste **Wielewalen** arriveerden op 27 april in het IJzerenbosch en het Haeselaarsbroek (SMT); hek-kensluiters waren de twee trekkers over Eyselshoven op 30 augustus (SCA). Een man en vrouw **Grauwe Klauwier** openden op 8 mei het seizoen voor deze soort bij Linne. Bij Meers zat er één op 20 mei (PRV), op Koningssteen, Thorn was dat op 30 mei het geval (KUR). Mogelijke en zekere broedgevallen zijn doorgegeven van Epen, Cottessen, Gerendal en De Hamert. Een solitaire man vertoefde in De Zoom bij

Nederweert van 10-28 juli (VOH, MEE, WOW). Opmerkelijke plekken om een **Klappekster** te zien waren het Kaldenbroek bij Grubbenvorst (19 maart, PRV), Epen (31 maart, BEL), Meers (4 oktober, DOL) en De Doort (17 oktober).

Een slaapplaats van **Eksters** bij Venray bevatte op 15 februari en 23 november 56 resp. 65 vogels (ALA) en tegenwoordig zijn dat opvallende aantallen. **Scandinavische Kauwen** zijn doorgegeven van Wanssum op 23 november (JAE) en Gasthuis, Bemelen op 19 december (twee, BAJ). De jaarlijks terugkerende **Bonte Kraai** van het Grauwveen, America bleef aanwezig tot 16 februari om op 15 november weer op te duiken (PAL, BEL, MEE e.a.). Op 7 maart vlogen twee **Raven** over Horst (PAL). Pleisteraars zaten op 14 maart bij Milsbeek (HUS), op 26 april op de Brunsummerheide (twee) (M. Klasberg) en op 11 juni op De Hamert (twee, PRV). Op 25 juli brachten 25.000 **Spreuwen** de nacht door op een slaapplaats in Maastricht (COW). Voor vette aantallen **Ringmussen** ging je uiteraard naar het Sibbe-reservaat, waar er maximaal 315 werden geteld op 18 december (NOO). Fikse trek van **Vinken** had plaats op 11 oktober met 5819 ex. over Mulderskop (HUS) en 4991 over Aan de Majoor (LAH e.a.). Een fraaie groep van 170 **Kepen** zat op 1 februari bij het stuwmeer van Kerkrade (SCA). De meeste **Europese Kanaries** hielden zich op in de Romeinenweerd, met een maximum van 36 vogels op 13 september (SCW). Voor een massa **Groenlingen** kon je naar Sibbe, 222 ex. op 11 november (NOO) of naar Beesel waar NSP op 29 december er 300 opschreef. **Fraters** leken alleen voor trektellers weggelegd te zijn, 18 oktober Mulderskop en 2 november Aan de Majoor (HUS, LAH, REN), ware het niet dat op 10 november 5 pleisteraars werden gevonden te Negenoord, Stokkem B. (SMT). De Brunsummerheide leverde nogal wat **Barmsijzen** op, met o.a. 50 vogels op 22 maart (LAA). **Kruisbekken** werden vooral tot en met maart nog veelvuldig doorgegeven, waaronder 50 ex. in het Vijlenerbos op 11 januari (PHI). De **Noordse Goudvinken** van de Mulderskop, twee op 22 november en 7 op 25 november, laten we uiteraard niet onvermeld (HUS). Trekkende **IJsgorzen** waren er op 16 oktober (drie over Mulderskop, HUS) en over Aan de Majoor, Koningsbosch op 29 oktober (twee) en 8 november (LAH e.a.). De enige pleisteraar zat op 19 oktober in de Mariapeel (ALA). De twee **Sneeuworzen** van Kessenich (B.) werden tot 12 januari gezien, op 15 februari was er nog één (SCL, SMT,

---

EVE e.a.). Op 16 november zag MEE er een over de Moostdijk vliegen terwijl NOO op dezelfde dag een vogel aan de grond had aan de oostkant van de Grootte Peel. Het aantal **Geelgorzen** in het hamsterreservaat van Sibbe blijft maar groeien, met ruim 2000 ex. op 18 december (NOO), ook internationaal gezien is dit fenomenaal. **Rietgorzen** kwamen op de akkers alhier ook prima aan hun voedsel, getuige de 163 en 98 ex. op 9 oktober en 18 december. Hetzelfde geldt voor de **Grauwe Gors**, met maar liefst 88 vogels op 18 december. Schamel daarentegen is het jaartotaal van vijf **Ortolanen**. Ze zaten op 20 april bij Grevenbicht (CRT), op 30 april bij Beegden én Mesch (PRV), aangevuld met trekkers over Meers op 7 mei (LEM) en Mulderskop op 3 september (HUS).

Eerste helft 2004: een impressie

Hieronder volgen enkele hoogtepunten en opvallende waarnemingen uit de eerste helft van 2004. Het is een voorproefje van een meer compleet overzicht dat in het volgende nummer van Limburgse Vogels zal verschijnen. Van een aantal genoemde waarnemingen hebben we overigens nog niet alles binnen; zo ontbreken van sommige langdurig pleisterende zeldzaamheden de eerste of laatste waarnemingsdatum. Omdat het hier slechts om een eerste niet volledig overzicht gaat, laten we voor het gemak en de leesbaarheid de waarnemers achterwege.

Op 15 januari werd er bij Maastricht een over de Maas vliegende **Roodkeelduiker** gezien; een voor Limburg niet alledaags gezicht. Een, mogelijk steeds dezelfde, jonge vogel zat op 18 januari bij Ool, op 15 februari bij Houbenhof B. en van 21 maart tot zeker 25 april op de plas van Kessenich B. **Parelduikers** waren sterk vertegenwoordigd met de jonge en fotogenieke vogel tussen Oost-Maarland en Maastricht tot 23 maart. Vanaf 17 januari zwom één vogel, tussen 14 en 20 februari zelfs drie vogels, bij Ool. Bovendien werd vanaf 20 februari op de plas bij Heel ook een exemplaar gezien en tot 30 maart onregelmatig tot drie exemplaren. De laatste parel (of mogelijk een ander ex. op doortrek?) zat nog op 19 april bij Heel. Er vond uitwisseling plaats tussen Ool en Heel. Het is niet uitgesloten dat op 20 februari in totaal vijf verschillende Parelduikers in Limburg verbleven (Oost-Maarland, Ool en Heel). Voor **Roodhalsfuten** (één tot maximaal drie vogels) kon je tot 22 april terecht bij Heel met op mooie

dagen zelfs een volop baltsend duo. Ook bij Stevensweert en Thorn werd nog een exemplaar opgemerkt. Minstens zo bijzonder waren de tot 26 april aanwezig en af en toe baltsende **Kuifduikers** van Heel. Op 18 januari en 30 maart zaten hier zelfs vier vogels en op 10 juni nog een héél late.

Via het IKL ontvingen we het bericht van een bij Voerendaal gestrande adulte **Jan van Gent** op 24 maart. De verzwakte vogel (het zesde geval voor Limburg) overleed helaas al spoedig in een asiel. De **Aalscholver**kolonie in de Mariapeel was in 2004 gegroeid tot 67 broedparen.

Enige consternatie ontstond door een op 29 februari langs de Roer verblijvende **Roze Pelikaan**; de vogel bleek echter geringd en ontsnapt te zijn.

Bij het Sarsven, Nederweert verbleven op 23 februari tijdens een korte vorstperiode niet minder dan zeven (!) **Roerdompen**; een Limburgs record. Ook bijzonder waren drie overvliegende adulte **Kwakken** op 27 juni langs Petit Gravier tegenover de Eijdsderbeemden en eveneens een adult op 29 juni op de Bergerheide. **Kleine Zilverreigers** waren de eerste helft van 2004 niet zo sterk vertegenwoordigd maar een wintergeval op 22 februari bij Oostrum is zeker het vermelden waard. Dit geldt ook voor de 8 vogels die op 8 juni langs vlogen in de Mariapeel. We raken steeds meer verwend met **Grote Zilverreigers** maar de recordaantallen van 2003 werden in de eerste helft van 2004 bij lange na niet gehaald. De Banen was ronduit matig, de meeste vogels zaten deze keer in de Grootte Peel (maximum 15 ex. op 5 maart). Met alleen een waarneming op de Hamert en over Eys onderstreepte de **Purperreiger** zijn status als zeldzaamheid. Er was een tiental voorjaarswaarnemingen van de **Zwarte Ooievaar** en vanaf 31 mei besloot een onvolwassen vogel te overzomeren in de Banen, Nederweert. De eerste helft van 2004 leverde maar één **Lepelaar** op, dus die melden we even: 14 mei op de Hamert.

Een **Kleine Rietgans**, een Limburgse zeldzaamheid, zat op 8 januari bij Echt, van 19 tot 21 januari bij de Grootte Peel, op 5 februari bij Wessem en de 13e van die maand bij Nederweert; het kan zomaar steeds hetzelfde rondzwervende exemplaar zijn. Later zat er van 5 tot en met 27 april nog een exemplaar bij de Clauscentrale, Maasbracht, met een beschadigde vleugel.

Spectaculair was de ontdekking van een kolonie **Brandganzen** bij het Leuken, Aijen in mei die 73 nesten telde; geen wonder dat er recentelijk zulke grote groepen midden in de zomer worden gemeld.

In Midden-Limburg verbleef tussen 17 januari en 18 februari steeds op andere locaties een **Rotgans** en een (andere?) vogel zat van 29-31 maart bij Blitterswijk en de Hamert. Aanzienlijk kleurrijkere **Roodhalsganzen** zaten op 18 januari bij Bergen (twee) en tussen 19 januari en 13 februari bij Wessum, Stevensweert en later bij Nederweert. Een zeer groot aantal **Smienten** (2800!) zat op 14 februari op de plas bij Ool en op 13 maart trokken maar liefst 110 **Pijlstaarten** over de Mookerheide.

Een voor Limburg zeer fraai aantal van 8 **Kroon-eenden** zat op 15 februari op de plas bij Oost-Maarland. En aldaar maximaal 9 **Toppereenden** van 3 tot 13 februari is natuurlijk ook niet mis. Dezelfde plek leverde op 5 april kortstondig een drietal **Middelste Zaagbekken** op. Zeer late **Grote Zaagbekken** zaten op 23 april bij Meers en op 25 april bij Middelaar (twee).

Tussen 2 april en 30 mei werden zeker 25 waarnemingen van de **Zwarte wouw** doorgegeven met een fraai maximum van vijf vogels op 1 mei over de Loozerheide. Op 9 juli volgde de enige zomerwaarneming bij Schinveld. De Loozerheide/Boshoverheide tussen Weert en Budel-Dorplein blijkt een hotspot voor zeldzame doortrekkers en leverde op 1 mei onder andere een adulte lichte fase **Dwergarend** en twee **Grauwe Kieken** op en op 31 mei zowaar een **Slangenarend**!

Een **Blauwe kiekendief** op 11 juli op de Grootte Heide bij Venlo is ook de moeite want zomerwaarnemingen zijn in Limburg uiterst zeldzaam. Bij Roosteren werd op 4 mei de enige **Roodpootvalk** gemeld en een laat **Smelleken** was op 13 mei bij Well.

Een **Griël** zat op 15 april kortstondig op een ongeploegde maïsacker vlak bij het hamsterreservaat bij Sibbe. Steltlopers waren dit voorjaar geweldig vertegenwoordigd waarbij vooral het Nieuwe Heerenven op de Hamert een eldorado was. Een kleine greep: max. 23 **Bontbekplevieren** op 21 mei en max. drie **Zilverplevieren** (12 mei), max. 8 **Kanoetstrandlopers** (19 mei) en minimaal 10 **Temmincks Strandlopers** op 13 mei. **Kanoeten** waren toch al uitzonderlijk goed bezig met op 8 mei zelfs drie vogels op een ondergelopen akker bij Sibbe en zeven bij Meers. Ook waren er nog nimmer zoveel waarnemingen van **Drieteenstrandlopers** (max. 8 ex. op 19 mei Hamert) en **Steenlopers** (max. 6 op 10 mei Thorn). Verder twee maal een **Gestreepte Strandloper**; een op 13 en 14 mei op de Hamert en een van 28 mei tot en met 3 juni bij Meers (de 2^e belangrijke en spannende steltloperplek van dit voor-

jaar). De klapper was toch wel de eerste **Bonapartes Strandloper** voor Limburg (tevens de eerste voorjaarswaarneming voor Nederland en het eerste geval voor het binnenland) die van 21 tot 23 mei vele waarnemers lokte. De alerte trektellers op de Loozerheide dachten op 1 mei toch echt een **Grote Grijs Snip** te zien (en horen) langsvliegen, de eindconclusie wachten we nog even af; het zou de eerste voor Limburg inhouden. Er werd al jaren naar ze gezocht maar in 2004 werd dan toch (eindelijk) een aantal **IJslandse Grutto's** gevonden en wel tussen enkele tientallen Grutto's bij de Eindhovense Baan, Nederweert. Op 28 maart werden de eerste twee eruit gepikt en in de dagen erna werden tot 6 vogels opgemerkt. Later echter begonnen sommige waarnemers te twifelen, mede omdat enkele deskundigen uit den lande kritische geluiden afgaven. Anderen bevestigden de determinatie van een paar gefotografeerde beesten. De einduitslag is er dus nog niet. De **Terekruiter**, die op 27 april bij de Pietersplas bij Maastricht werd ontdekt door twee topvogelaars, bleef helaas net tekort om anderen ook in de feestvreugde te laten delen. Van Meers werd nog een broedverdachte **Oeverloper** doorgegeven.

Een **Grote Jager**, op 23 mei kortstondig aanwezig in de Brabantse Deurnse Peel, is bij het wegvliegen ook over Limburg gevlogen. Dit voorjaar leverde ongekend hoge aantallen **Dwergmeeuwen** op, bijvoorbeeld maximaal 150 vogels op enig moment bij Thorn op 22 en 23 april (het echte aantal is nog hoger door het komen en gaan van groepen gedurende deze dagen). Eveneens maximaal 150 vogels bij Reinderslooi, Bergerheide op 24 april. De andere locaties en mooie groepen noemen we nu maar even niet.

De 685 **Kleine Mantels** op de Oolderplas op 13 april zijn zeker het vermelden waard.

Een gelukkige waarnemer kreeg op 13 mei plotsklaps een dichtbijlangstreckende **Reuzenster** voorgeschoteld bij Meers. Anderen werden op dezelfde plek op 11 en 14 mei getraakteerd op een **Dwergster**. Op 5 juli vlogen zowaar 5 **Grote Sterns** boven de Maas bij Geulle en met 5 waarnemingen tussen 19 april en 8 mei was de **Noordse Stern** prachtig vertegenwoordigd dit voorjaar (Thorn, Reinderslooi, Middelaar, Koningssteen en Oost-Maarland). Een groep van maar liefst 8 **Witwangsterns** zat op 26 mei kortstondig op De Hamert en op 30 mei was er een bij Stevensweert. De Pietersplas had op 12 mei bezoek van een **Witvleugelster**!

Een zeer vroege **Koekoek** zat op 28 maart in de Vijlenerbossen. De **Oehoe** lijkt het steeds beter te

*Klapekster, Grootte Peel,
februari 2003
(R. Schols)*

doen in Limburg met op minimaal zes locaties vogels, waarvan vier broedlocaties. Van mei tot in juli verbleef een **Velduil** in het grensoverschrijdende gebied van de Rode Beek en Rodebach bij Schinveld-Gangelt.

Een **Bijeneter** zou op 16 april over het Belgische deel van de Sint Pietersberg bij Maastricht hebben gevlogen, helaas ontbreken nog de details. Net zo exotisch is de **Hop** die 17 april op de Hamert gezien werd (ook hierover nog geen details) en op 18 mei langsvliegend bij Maria Hoop.

Een **Grijskopspecht** zou al geruime tijd verblijven op de Beegderheide, maar alleen van 10 juni ontvingen we een gedocumenteerde waarneming (waar-

nemers stelden belangrijke kenmerken vast via de telescoop). Dit geval wordt nog verder uitgezocht en aanvullende gegevens zijn zeer welkom.

De tweede **Roodstuitzwaluw** voor Limburg vloog op 22 mei over Ohé en Laak en liet de enige waarnemer verbaasd maar verrukt achter. Op 2 mei pleisterden een **Grote Pieper** en een **Roodkeelpieper** bij de telpost op de Loozerheide bij Weert. Dit gebied lijkt wel een zeldzaamhedenmagneet. Andere Roodkeelpiepers werden bij Roosteren, Meers, de Maas ter hoogte van Lomm en bij de Grootte Peel opgemerkt. Een waarschijnlijk hybride man **Zwarte x Gekraagde Roodstaart** hield dit voorjaar de gemoe-deren aardig bezig; aanvankelijk werd even gedacht

*Zwarte Ruiter, de Banen,
september 2003
(O. Plantema)*

*Parelduiker, Pietersplas
Oost-Maarland, januari
2004 (R. Schols)*

aan een verre Oostelijke Zwarte. Ook waren er op drie locaties waarnemingen van mannelijke **Roodborsttapuiten** met meer of minder het uiterlijk van de Aziatische Roodborsttapuit. Jammer, er zijn geen foto's beschikbaar en belangrijke details zijn niet goed genoeg gezien. Er waren tussen 5 april en 15 mei ruim 30 waarnemingen van **Beflijsters** en dat is behoorlijk veel te noemen.

Langzamerhand beginnen **Orpheusspotvogels** traditie te worden. Dit voorjaar waren er vogels op de Teverenerheide net op Duits grondgebied bij Brunsum, Savelsbos, Koningssteen, Thorn en langdurig op de Bergerheide.

Twee **Baardmannen** zaten van 27 maart tot en met

17 april op de Hamert. **Staartmezen** die qua uiterlijk dicht tegen de Witkopstaartmees aanhikten, bleken toch gewone. Ze zaten in de Eijsderbeemden, bij Lottum en Stramproy (afgelopen winter waren in Nederland de eerste veldwaarnemingen van echte *caudatussen*).

Eindelijk was er dit voorjaar weer eens een redelijk twitchbare **Roodkopklauwier** in Limburg te bewonderen (met dank aan Theo Bakker, een van de provinciale broedvogelkarteerders); een mannetje op 22 mei bij Itteren.

Op 23 en 28 april vloog een duo **Raven** over de Pietersplas en de Kleine Weerd bij Maastricht. Vanaf de eerste week van juni werden er met enige

*Kanoetstrandlopers, op een
ondergelopen akker Sibbe/
Margraten, mei 2004
(M. Berlijn)*

regelmaat kleine groepjes **Kruisbekken** overtrekkend gesignaleerd. Met slechts twee waarnemingen van **Ortolanen** dit voorjaar mag deze soort zich ook in de trektijd een echte zeldzaamheid gaan noemen. In het hamsterreservaat bij Sibbe zaten, vooral in januari en februari, bijna onvoorstelbare aantallen **Grauwe Gorzen**; tot maximaal 122 exemplaren op 17 februari!

Waarnemerscodes

ALA: H. Alards, BAJ: J.J. Bakhuizen, BEE: W. Beeren, BEL: M. Berlijn, BOX: Th. Bouten, BRI: F. van den Brink, BRM: M. Bonder, BUG: H. van Buggenum, COJ: J. van der Coelen, COW: W. van der Coelen, CRT: H. Corten, DOL: M. Dolmans, DON: R. van Dongen, EVE: P. Evers, GAN: W. Ganzevles, HEY: A. Heijnen, HOO: J. Hoogveld, HUS: F. Hustings, JAE: J. Jansen, KUR: G. Kurstjens, KLU: J. Kluskens, LAA: H. van de Laar, LAH: H. Laugs, LEM: K. Lemmens, MAP: H. Maeghs, MEE: D. Meeuwissen, MER: B. Meeuwissen, MAM: M. Marissen, NOO: B. van Noorden, NSP: P. van Nuys, OVA: A. Ovaa, PHI: H. Phijl, PRV: karteerders provincie Limburg, PTR: G. Peeters, PAH: R. Pahlplatz, PAL: P. Palmen, PLA: O. Plantema, PSC: P. Scheers, QUA: J. Quaedackers, REN: N. Reneerkens, RIC: J. van Rijswijk, ROJ: J. Roemen, REU: H. Reumers, SCA: N. Schaafstra, SCL: R. Schols, SCW: W. Scheres, SFL: F. Schreurs, SMT: J. Smeets, SPO: L. Spoormakers, SPR: P. Spreuwenberg, SSH: H. Smits, STW: H. van Steenwijk, VRE: J. Vreken, VOH: H. Vossen, VRN: R. Vernooij, VER: W. Vergoossen, VEL: L. Verheggen, VSK: P. Voskamp, WOJ: J. & P. Wouters, WOW: R. van der Wouw, ZEE: P. Zeegers, 185: R. van der Laak.

Jo van der Coelen en Ran Schols, Vogelarchief Limburg. Waarnemingen én verzoeken om toezending van nieuwe (digitale) formulieren sturen naar: Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond, Email: Vogelarchief@nhgl.org.

Coördinatie projecten en

Projecten

Broedvogelonderzoek SOVON (BMP & LSB)

*SOVON, afdeling Monitoring, A.J. van Dijk
www.sovon.nl*

*Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen,
tel. 024-6848111*

*Postadres: SOVON, Antwoordnummer 2505, 6573
ZX Beek-Ubbergen*

Punt Transect Tellingen (PTT) & BSP niet-broedvogels

SOVON, t.a.v. A.Boele (adres: SOVON, zie boven)

Districtscoördinatoren Broedvogeltellingen Limburg (LSB)

District Limburg-Noord

*H.P. Uebelgünn, Dorperweiden 27
5975 BA Sevenum, tel. 077-4673049
hanspeter.susan@12move.nl*

District Limburg-Zuid

*J.J. Bakhuizen, Mosalunet 136C
6221 JM Maastricht, tel. 043-3257523
j.j.bakhuizen@dlb.rws.minvenw.nl*

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg

T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26, 6107 AK Stevensweert, tel. 0475-551579 06-54320606

Bekentellingen Zuid-Limburg

*L. Bakker, Van Heinsberglaan 15,
6301 VH Valkenburg, tel. 043-6016882*

Coördinatie Broedvogelonderzoek Maasdal

G. Kurstjens & M. van der Weide

*p/a SOVON, Beek-Ubbergen (adres zie boven)
of via SOVON DC Limburg-Zuid (adres zie boven)*

Dwaalgasten en Zeldzaamheden (DBA/CDNA)

*M. Berlijn, Wilhelminastraat 9, 6285 AS Epen
tel. 043-4552511, max.berlijn@nn.nl*

soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Vogelarchief Limburg

Waarnemingen insturen naar
Natuurhistorisch Genootschap, Vogelarchief Limburg, Godsweerderstraat 2, 6041 GH Roermond
vogelarchief@nhgl.nl
Informatie
R. Schols, Houtstraat 37, 6127 EB Grevenbicht,
tel. 046-4859590

Mailgroep Vogelinfolimburg

Aanmelden: blanco miltje sturen naar
vogelinfolimburg-subscribe@yahoogroups.com
en daarna eenmalig bevestigen.
Voor informatie
R. Schols (adres en telefoon zie boven)

Fotosite Vogelinfolimburg

www.vogelinfolimburg.tk
en voor informatie
K. Lemmens of P. Palmen.

Website Natuurhistorisch Genootschap

www.nhgl.org
zie onder studiegroepen: vogels

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciaal coördinator
J. Ummels, Essendijk 15, 6243 BH Geulle
tel. 043-3645606

Coördinator Noord-Limburg
R. Bovee, Hackfoirtstraat 25, 5975 XN Sevenum
tel. 077-4672253

Coördinator Midden-Limburg
L. Verbeek, Schepelstraat 13,
6077 GK St. Odiliënberg, tel. 0475-534391

Coördinator Zuid-Limburg
P. Steijnen, Houterend 17, 8171 CP Stein
tel. 046-4332155

Steenuil

Provinciaal coördinator
T. Custers, Prins Willem Alexanderlaan 7,
6241 GL Bunde, tel. 043-3649649

Coördinator Noord-Limburg: *vacant*

Coördinator Zuid-Limburg
H. Engelen, Sint Roggusstraat 19
6241 CD Bunde, tel. 043-3652543

Gierzwaluw

Gierzwaluwbescherming Nederland (GBN)
Vertegenwoordiger Noord-Limburg
Th. Kockelkoren, Tegelseweg 73,
5912 BB Venlo, tel. 077-3518197

Vertegenwoordiger Midden-Limburg
J. Vrehan, Tuinstraat 6,
6106 CJ Echt, tel. 0475-482817

Vertegenwoordiger Zuid-Limburg
H. van de Laar, Doorvaartstraat 45a,
6433 AP Brunssum, tel. 045-5273211

Roek

Kolonietellingen
J. Ummels, Essendijk 15,
6243 BH Geulle, tel. 043-3645606

Wetlandwachten van Vogelbescherming Nederland

Midden-Limburgse Maasplassen
N. Reneerkens. Kap. Goossensstraat 27
6101 CX Echt, tel. 0475-482763

De Groote Peel
B. van Noorden, Maassingel 144
5751 VS Deurne, tel. 049-3320189

De Verheven Peel (Mariapeel en Deurnsche Peel)
Idem, als De Groote Peel

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 14, editie 2004

Artikelen

- 1 Opmars van Oehoes in Zuid-Limburg (Paul Voskamp)
- 9 Het succes van Sibbe voor broedvogels en overwinterende akkervogels (Ruud van Dongen)
- 17 Nationaal Park De Meinweg 15 jaar later... Over beheersmaatregelen en de broedvogelontwikkeling (Ernest van Asseldonk)
- 23 De Fluiters in Limburg; een toontje lager... (Jacob van der Weele)
- 28 Een overzicht van de zwanen- en ganzentellingen in het Limburgse Maasdal (Nicole Reneerkens, Jan Boeren & Ton Cuijpers)
- 41 Kolganzen met halsbanden in Limburg (Jan Smeets)
- 48 Zeldzame broedvogels in Limburg in 2003 (Jan Joost Bakhuizen, Hans-Peter Uebelgünn & Robbert Vernooij)

Bijzondere waarnemingen

- 57 Groenlandse Kolgans te Aijen: nieuwe ondersoort voor Limburg (Justin Jansen)
- 59 Een Dwergaalscholver in de Eijsderbeemden: nieuw voor Limburg (Ben Gaxiola)
- 62 Roodstuitzwaluw in de Eijsderbeemden op 19 april 2003 (Jan Joost Bakhuizen)
- 63 Eén (Roodstuit)zwaluw maakt nog geen zomer... (Nicole Reneerkens)
- 63 Perzische Roodborst, een ringvangst net in Limburg (Wil Beeren, Rob Bouwman & Frank Neijts)
- 64 Een Slangenarend op landgoed de Hamert, Noord - Limburg (Willem Scheres)

Vogelwaarnemingen

- 67 Aflevering 20; het ornithologische jaar 2003 en een impressie van de eerste helft van 2004 (Jo van der Coelen & Ran Schols, Vogelarchief Limburg)